
Kyrkomötet
Gudstjänstutskottets betänkande 2017:1

Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I

Sammanfattning

I detta betänkande behandlas kyrkostyrelsens skrivelse 2017:6 *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* samt 52 motioner som väckts med anledning av skrivelsen.

Gudstjänstutskottet föreslår kyrkomötet att med de ändringar som utskottet föreslår anta förslaget till ny kyrkohandbok att användas i gudstjänster från och med pingstdagen 2018 samt att avslå den motion som föreslår att skrivelsen ska avslås.

Läronämnden har yttrat sig över skrivelsen och de 36 motioner som har läromässiga implikationer.

Till betänkandet finns 40 reservationer, 2 särskilda yttranden och 7 särskilda meningar.

Innehåll

Sammanfattning	1
Utskottets förslag till kyrkomötesbeslut	4
Skrivelsens förslag	7
Motionernas förslag	8
Yttrande från Läronämnden	17
Yttrande från andra utskott	17
Bakgrund	17
Ärendet och dess beredning	17
Övergripande ställningstaganden	19
Beslut om kyrkohandboksförslaget	19
Ändringar i kyrkoordningen	21
Återremiss av kyrkohandboksförslaget musik	23
Återremiss av kyrkohandboksförslaget texter	25
Användande av material utöver Kyrkohandbok för Svenska kyrkan	27
Gemensam grundstruktur, mångfald och delaktighet	28
Grundstrukturen	28
Övergripande anvisningar	29
Gudstjänstens teologi, språk och musik	30
Flerspråkighet	30
Gudstjänstens språkliga uttryck	32
Kyrkohandbokens musik	34
Den allmänna gudstjänsten	37
Anvisningarna	37
Samling	38
Inledning	41
Kyrie	43
Lofsången	45
Dagens bön	46
Credo	47
Förbön	48
Prefation och nattvardsbön	49
Sanctus, Herrens bön och brödsbrytelsen	55
Sändningen	58
Julotta	58
Långfredagsgudstjänst	59
Påsknattsmässa	60
Sjukkommunion	60
Kyrkliga handlingar	61
Dop och konfirmation	61
Bikt	66
Vigsel	68
Begravning	70

Tacksägelse över nyfödda och adopterade	72
Reservationer, särskilda yttranden och särskilda meningar	73
Bilaga 1 Läronämndens yttrande 2017:1y.....	87
Bilaga 2 Kyrkorättsutskottets yttrande 2017:9y	101
Bilaga 3 Kyrkorättsutskottets yttrande 2017:10y	102
Bilaga 4 Ändringsförslag till kyrkohandboksförslaget.....	103
Ändringar i kyrkoordningen jämfört med kyrkostyrelsens förslag.....	103
Övergripande anvisningar	104
Gudstjänstens språkliga uttryck	105
Bön om förlåtelse, Förlåtelseord eller Löftesord, Tackbön eller Överlåtelsebön ...	106
Samling	108
Prefation och nattvardsbön.....	112
Sändningen.....	115
Långfredagsgudstjänst	116
Påsknattsmässan.....	116
Sjukkommunion	117
Dop och konfirmation	118
Vigsel	120
Begravning.....	121
Bilaga 5 Kyrkorättsutskottets yttrande 2017:14y	122

Utskottets förslag till kyrkomötesbeslut

1. Kyrkomötet beslutar *beträffande Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* att anta Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I i enlighet med kyrkostyrelsens förslag med nedan angivna ändringar och tillägg, att användas i gudstjänster från och med pingstdagen 2018 samt att avslå motion 2017:21 punkt 1 och 2.
2. Kyrkomötet beslutar *beträffande ändringar i kyrkoordningen* att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse 2017:6 punkt 2 och med bifall till utskottets förslag avseende 18 kap. 6 och 6 a §§ i kyrkoordningen samt avseende Övergripande anvisningar för Särskilda gudstjänstordningar, gudstjänster med tema och kortare gudstjänster, enligt bilaga 4, samt med avslag på motionerna 2017:4 punkt 2, 2017:5 punkt 1, 2017:85 punkt 4 och 2017:126 punkt 1–3 anta kyrkostyrelsens skrivelse angående ändringar i kyrkoordningen.
3. Kyrkomötet beslutar *beträffande återremiss av kyrkohandbokens musik* att avslå motionerna 2017:4 punkt 1, 2017:6 punkt 1, 2017:60 punkt 1, 2017:61 punkt 1 och 2017:85 punkt 1–3.
4. Kyrkomötet beslutar *beträffande återremiss av kyrkohandboksförslagets texter* att avslå motionerna 2017:17, 2017:20 och 2017:78 punkt 1.
5. Kyrkomötet beslutar *beträffande användande av material utöver Kyrkohandbok för Svenska kyrkan* att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med avslag på motionerna 2017:57 och 2017:60 punkt 2 och 3 anta kyrkostyrelsens förslag angående användande av material utöver Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I.
6. Kyrkomötet beslutar *beträffande grundstrukturen* att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med bifall till motion 2017:48, avseende Lovsånger från psalmboken, och med avslag på motion 2017:6 punkt 3 anta kyrkostyrelsens skrivelse angående grundstrukturen.
7. Kyrkomötet beslutar *beträffande övergripande anvisningar* att med bifall till kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med avslag på motion 2017:73 anta kyrkostyrelsens förslag om övergripande anvisningar.
8. Kyrkomötet beslutar *beträffande flerspråkighet* att med bifall till kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med avslag på motionerna 2017:5 punkt 2 och 2017:156 punkt 1 och 2 anta kyrkostyrelsens förslag angående flerspråkighet samt att 1986 års kyrkohandbok i de översättningar till andra språk som fastställts av kyrkostyrelsen får brukas fram till dess att översättningar av den nya kyrkohandboken fastställts på motsvarande sätt.
9. Kyrkomötet beslutar *beträffande gudstjänstens språkliga uttryck* att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med bifall till motion 2017:90 punkt 1 avseende den latinska namnformen Kriste samt utskottets förslag avseende välsignelsen enligt bilaga 4 och med avslag på motionerna 2017:71 punkt 1 och 2, 2017:90 punkt 2, 3 och 4 och

2017:93 anta kyrkostyrelsens skrivelse angående gudstjänstens språkliga uttryck.

G 2017:1

10. Kyrkomötet beslutar beträffande *kyrkohandbokens musik* att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med bifall till motion 2017:45, avseende slutfallsprinciper vid sjungna böner, och med avslag på motionerna 2017:6 punkt 2, 2017:15 punkt 1 och 2 samt 2017:61 punkt 2 anta kyrkostyrelsens skrivelse angående kyrkohandbokens musik.
11. Kyrkomötet beslutar beträffande *Den allmänna gudstjänsten, anvisningarna* att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med bifall till utskottets förslag till komplettering enligt bilaga 4 och med avslag på motion 2017:95 anta kyrkostyrelsens skrivelse angående Den allmänna gudstjänsten, anvisningarna.
12. Kyrkomötet beslutar beträffande *Samling* att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med att anse motion 2017:74 besvarad i enlighet med vad utskottet anfört samt med bifall till utskottets förslag dels avseende anvisningstexten till momentet Samling, dels avseende den trinitariska formuleringen enligt bilaga 4 anta kyrkostyrelsens skrivelse angående Samling.
13. Kyrkomötet beslutar beträffande *Inledning* att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med bifall till utskottets förslag avseende Inledningsord 6, Inledningsord 7 och Inledningsord 15 enligt bilaga 4 samt med avslag på motionerna 2017:91 och 2017:97 anta kyrkostyrelsens skrivelse angående Inledning.
14. Kyrkomötet beslutar beträffande *Kyrie* att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med bifall till motion 2017:46 och avslag på motionerna 2017:68 och 2017:128 anta kyrkostyrelsens skrivelse angående Kyrie.
15. Kyrkomötet beslutar beträffande *Lovsången* att med bifall till kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med avslag på motionerna 2017:44, 2017:61 punkt 3 och 2017:141 anta kyrkostyrelsens förslag angående Lovsången.
16. Kyrkomötet beslutar beträffande *Dagens bön* att med bifall till kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med avslag på motion 2017:92 anta kyrkostyrelsens förslag angående Dagens bön.
17. Kyrkomötet beslutar beträffande *Credo* att med bifall till kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med avslag på motion 2017:113 anta kyrkostyrelsens förslag angående Credo.
18. Kyrkomötet beslutar beträffande *Förbön* att med bifall till kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med avslag på motionerna 2017:129 och 2017:130 anta kyrkostyrelsens förslag angående Förbön.
19. Kyrkomötet beslutar beträffande *Prefation och nattvardsbön* att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med bifall till utskottets förslag avseende Nattvardsbön 3, Nattvardsbön 6, Nattvardsbön 11 och Nattvardsbön 14 enligt bilaga 4 samt med avslag på

motionerna 2017:19 punkt 1 och 2, 2017:40 punkt 1–12, 2017:67, 2017:72, 2017:96 punkt 1–3, 2017:98 och 2017:133 anta kyrkostyrelsens skrivelse angående Prefation och nattvardsbön.

20. Kyrkomötet beslutar beträffande *Sanctus, Herrens bön, Brödsbrytelsen och Agnus Dei*
att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med bifall till utskottets förslag avseende Brödsbrytelsen enligt bilaga 4 samt avslag på motionerna 2017:7 punkt 1 och 2, 2017:122 och 2017:154 anta kyrkostyrelsens skrivelse angående Sanctus, Herrens bön, Brödsbrytelsen och Agnus Dei.
21. Kyrkomötet beslutar beträffande *Sändningen*
att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med bifall till utskottets förslag att den första psalmen som på sidan 109 i textbilagan kallas "Psalm" istället ska benämnas "Lovpsalm" samt med bifall till utskottets förslag avseende rubriken Sändning, avseende uppställningen av Psalm och/eller Avslutande musik (postludium) samt avseende anvisningstexten till momentet Psalm och de konsekvensändringar som dessa förslag föranleder enligt bilaga 4 anta kyrkostyrelsens skrivelse angående Sändningen.
22. Kyrkomötet beslutar beträffande *Julotta*
att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med bifall till utskottets förslag att i ordningen för Julotta ska asterisk finnas vid momenten Evangelium, Trosbekännelsen och Välsignelsen, anta kyrkostyrelsens skrivelse angående Julotta.
23. Kyrkomötet beslutar beträffande *Långfredagsgudstjänst*
att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med bifall till utskottets förslag avseende ordningen för Långfredagsgudstjänst ska:
 - asterisk finnas vid momenten Tredje läsningen, Trosbekännelsen och Välsignelsen,
 - momentet Trosbekännelsen vara fakultativt,
 - införas Psalm, som är fakultativ, efter Första läsningen,
 - avslutningsorden efter läsningarna tas bort
 samt med bifall till utskottets förslag angående Tredje läsningen enligt bilaga 4 anta kyrkostyrelsens skrivelse angående Långfredagsgudstjänst.
24. Kyrkomötet beslutar beträffande *Påsknattsmässa*
att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med bifall till utskottets förslag avseende Påsknattsmässans anvisningstext och avseende anvisningstexten till momentet Påskrop enligt bilaga 4 anta kyrkostyrelsens skrivelse angående Påsknattsmässa.
25. Kyrkomötet beslutar beträffande *Sjukkommunion*
att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med bifall till utskottets förslag om att dels byta ordning mellan de två alternativen till Bön om förlåtelse, dels byta ut det första Förlåtelseordet i ordningen för Sjukkommunion mot Förlåtelseord 3 i Den allmänna gudstjänsten enligt bilaga 4 anta kyrkostyrelsens skrivelse angående Sjukkommunion.

26. Kyrkomötet beslutar beträffande *dop och konfirmation* att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med avslag på motionerna 2017:63, 2017:65 punkt 1–5 och 2017:70 och med anledning av motion 2017:65 punkt 1 anta det inledningsord som föreslås i motionen som det fjärde inledningsordet i dopgudstjänsten i Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I, enligt bilaga 4, och med bifall till utskottets övriga förslag i bilaga 4 att:
- det andra inledningsordet i dopgudstjänsten ändras,
 - anvisningstexten angående doptal i dopgudstjänsten ändras,
 - orden i Sändningsord i Konfirmationsmässan/-gudstjänst ändras,
 - inledningsordet till frågan till konfirmanderna ändras,
 - benämningen av konfirmanderna justeras, samt
- att anta kyrkostyrelsens skrivelse angående dop och konfirmation.
27. Kyrkomötet beslutar beträffande *bikt* att med bifall till kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med avslag på motion 2017:14 punkt 1–4 anta kyrkostyrelsens skrivelse angående bikt.
28. Kyrkomötet beslutar beträffande *vigsel* att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med bifall till motion 2017:47 ändra i anvisningarna för vigsel enligt bilaga 4 och med avslag på motion 2017:103 punkt 1–4 och motion 2017:153 samt med anledning av motion 2017:153 infoga bibelord från 1 Samuelsbokens 20:e kapitel, vers 17, 41–42 i ordningen för vigselgudstjänst, enligt bilaga 4, anta kyrkostyrelsens skrivelse angående vigsel, samt att Kyrkomötets beslut om kompletterande anvisningar till kyrkohandbokens ordning för vigselgudstjänst (SvKB 2009:3) ska upphöra att gälla när en ny kyrkohandbok tas i bruk.
29. Kyrkomötet beslutar beträffande *begravning* att med anledning av kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i denna del och med bifall till utskottets förslag om att ändra i anvisningstexten till Begravning enligt bilaga 4 samt med avslag på motionerna 2017:34 och 2017:127 anta kyrkostyrelsens skrivelse angående begravning.
30. Kyrkomötet beslutar beträffande *tacksägelse över nyfödda och adopterade* att avslå motion 2017:78 punkt 2.

Skrivelsens förslag

Kyrkostyrelsens skrivelse 2017:6 Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I

1. Kyrkomötet beslutar att anta i bilaga till denna skrivelse framlagt förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I att användas i gudstjänster från och med pingstdagen 2018.
2. Kyrkomötet beslutar att anta kyrkostyrelsens förslag till ändringar i kyrkoordningen.

Motionernas förslag

Motion 2017:4 av Bertil Murray, Kyrkomusikernas inflytande över den liturgiska musiken

1. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att göra en ytterligare bearbetning av de musikaliska partierna i nya kyrkohandboken innan dessa slutgiltigt fastställs.
2. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att lägga fram förslag om ändring i kyrkoordningen för att motsvarande regelverk som gäller för psalmvalet ska gälla för den liturgiska musiken.

Motion 2017:5 av Bertil Murray, Möjligheten till fortsatt liturgiskt musikskapande

1. Kyrkomötet beslutar att vad gäller de musikaliska partierna i den nya kyrkohandboken för församlingens gudstjänster tillåta fortsatt nyskapande till de texter som återfinnes i Serie A.
2. Kyrkomötet beslutar att som alternativa texter för ny tonsättning i den nya kyrkohandboken, där detta är pastoralt motiverat, även medge översättningar av serie A till andra språk för bruk i församlingens gudstjänster.

Motion 2017:6 av Bertil Murray, Kyrkoåret försvinner

1. Kyrkomötet beslutar att avvakta med fastställandet av den nya kyrkohandboken till dess en bearbetning skett så att kyrkoårets karaktär tydligare framträder i gudstjänstens ordinarium, särskilt i de delar som rör musiken.
2. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att till den nya kyrkohandboken foga fler musikalalternativ och fler kyrkoårsanpassade musikserier.
3. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att förändra uppställningen av musikserierna i den nya kyrkohandboken så att musiken för varje kyrkoårstid hålls samman.

Motion 2017:7 av Bertil Murray, Herrens bön

1. Kyrkomötet beslutar att i nya kyrkohandbokens skilda gudstjänstordningar liksom tidigare infoga översättningen "Fader vår" parallellt med "Vår Fader".
2. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att i Sveriges kristna råd initiera en förnyad översyn av Herrens bön så att formuleringen "liksom vi har förlåtit dem som står i skuld till oss" justeras.

Motion 2017:14 av Bertil Murray m.fl., Bikten

1. Kyrkomötet beslutar att förbön för den som biktat lyfts in som moment efter avlösning (tillsägande av förlåtelse) och tackbön.
2. Kyrkomötet beslutar att i biktordningen justera föreslagen ordning för syndabekännelse (bön om förlåtelse) till "syndat med tankar, ord, *gärningar och underlåtelser*".
3. Kyrkomötet beslutar att som alternativ formel för avlösningen i bikten införa orden "*löser jag dig från dina synder i Faderns och Sonens och den Helige Andes namn*".
4. Kyrkomötet beslutar att som fakultativ avslutning på bikten infoga momentet där prästen säger: "*Gå i frid och bed för mig som också är en syndare.*"

Motion 2017:15 av Bertil Murray, Alternativ mässmusik

G 2017:1

1. Kyrkomötet beslutar i första hand att som alternativ musik för mässan i nya kyrkohandboken anta bifogade tonsättningar i sin helhet.
2. Kyrkomötet beslutar i andra hand att som alternativ för mässan i nya kyrkohandboken anta ett urval av bifogade tonsättningar.

Motion 2017:17 av Berth Löndahl och Leif Nordlander, Språkliga revideringar i kyrkohandboken

Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att låta göra en språklig revidering av förslaget till kyrkohandbok för att undvika banala fraser och tidstypiska signalord.

Motion 2017:19 av Berth Löndahl och Leif Nordlander, Prefationer och eukaristiska böner

1. Kyrkomötet beslutar i första hand att de prefationer och eukaristiska böner som finns medtagna i det av Artos förlag år 2008 utgivna missalet införs i nya kyrkohandboken som möjliga alternativ.
2. Kyrkomötet beslutar i andra hand att de prefationer och eukaristiska böner som finns medtagna i det av Artos förlag år 2008 utgivna missalet anges i nya kyrkohandboken som tillåtna att använda.

Motion 2017:20 av Berth Löndahl m.fl., Teologiska revideringar i kyrkohandboken

Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att låta göra en teologisk översyn av förslaget till kyrkohandbok med hänsyn till ekumenisk, historisk och allmänkyrklig liturgisk tradition.

Motion 2017:21 av Berth Löndahl m.fl., Avslag på kyrkohandboksförslaget

1. Kyrkomötet beslutar att avslå förslaget till kyrkohandbok.
2. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att utse en ny arbetsgrupp för att komma med ett nytt förslag till kyrkohandbok.

Motion 2017:34 av Dan Sarkar, Griftetalsavslutning

Kyrkomötet beslutar att införa följande text som ett fakultativt moment som avslutning på griftetalet i nya kyrkohandbokens begravningsgudstjänst.

Vid denna kista vill vi göra vår plikt som kristna.
Om vi älskade *NN*,
så vill vi låta kärleken sträcka sig över dödens gräns.
Om *han/hon* har gjort och betytt något för oss i våra liv,
så vill vi tacka Gud för detta.
Om vi under *NNs* liv har gjort *honom/henne* illa
med tankar, ord eller gärningar,
så vill vi i denna stund be Gud om förlåtelse.
Om *NN* någon gång har gjort oss illa,
så må det från och med nu vara *honom/henne* förlåtet.
Så tar vi avsked av *NN* i frid
och överlåter nu *honom/henne* till Gud.

Motion 2017:40 av Tomas Jansson m.fl., Kyrkohandboksförslagets nattvardsböner

1. Kyrkomötet beslutar att nattvardsbön **1** tillförs en *doxologi*. Som avslutning införs: "Din är all ära och härlighet nu och i evighet."
2. Kyrkomötet beslutar att nattvardsbön **2** tillförs en *epikles* över elementen. I stycket ovanför instiftelseorden ersätts den sista meningen av: "Sänd din Ande att helga detta bröd och vin. Bered oss att ta emot Kristus när han kommer till oss i sin heliga nattvard."
3. Kyrkomötet beslutar att nattvardsbön **3** tillförs en *epikles* över elementen. I börens sista avdelning så tillförs den första raden efter "Kom med din Ande": "över detta bröd och vin".
4. Kyrkomötet beslutar att nattvardsbön **4** tillförs en *anamnes*. Den inledande avdelningens sista rad omformuleras till: "i bön och lovsång, i bröd och vin, i död som vänds till liv."
5. Kyrkomötet beslutar att nattvardsbön **4** tillförs en *doxologi*. Som avslutning införs: "Gud, din är äran och härligheten i evighet."
6. Kyrkomötet beslutar att nattvardsbön **7** tillförs en *anamnes*. I första avdelningens mitt, efter "Vi tackar dig för Jesus från Nasaret" omformuleras resten av meningen till: "som lidit vår död och visat oss det eviga livets väg. Han uppenbarar vad det är att leva som din avbild."
7. Kyrkomötet beslutar att nattvardsbön **7** tillförs en *doxologi* som alternativ avslutning. En styckebyrning görs före sista meningen "Med Jesus Kristus ...", för att tydliggöra vad som är de två alternativa avslutningarna. Därefter införs alternativet "*eller* Gud, din är äran och härligheten i evighet. Amen."
8. Kyrkomötet beslutar att nattvardsbön **8** tillförs en *eukaristi*. Efter inledningens "O Gud" införs "tack för att du så älskar din skapelse att du sänder oss din Son till läkedom för världens sår." Efterföljande "I Kristus ..." påbörjar sedan ny mening.
9. Kyrkomötet beslutar att nattvardsbön **10** tillförs en *anamnes*. I första avdelningen, före sista meningen "Genom honom blir vi ...", införs följande mening: "Han delade lidandets och dödens villkor, för att sedan visa vägen mot liv i evighet."
10. Kyrkomötet beslutar att nattvardsbön **11** tillförs en *anamnes*. Första stycket avslutas, före instiftelseorden: "Han delade med oss liv och död. I sin uppståndelse lät han evighetens ljus bryta in i vår värld."
11. Kyrkomötet beslutar att nattvardsbön **12:s** två alternativa avslutningar kombineras till en avslutning, för undvika att bönen antingen saknar *doxologi* eller *anamnes*. Sista meningen i avslutning 1 utgår och ersätts med hela avslutning 2.
12. Kyrkomötet beslutar att nattvardsbön **13** i slutalternativ 1 tillförs en avslutande *doxologi*: "Din är äran i evighet."

Motion 2017:44 av Torvald Johansson, Rättelse av rytm

Kyrkomötet beslutar att ändra rytmen i Laudamus A4 i kyrkohandboksförslaget till överensstämmelse med nr 697:5 i Den svenska psalmboken.

Motion 2017:45 av Torvald Johansson, Slutfallsprinciper vid sjungna böner

G 2017:1

Kyrkomötet beslutar att notationen vid sjungna bönen ”Dagens bön” och ”Inledande och avslutande bön” i kyrkohandboksförslaget omarbetas så att det framgår att tonen före slutfallet är längre än kantillationstonerna.

Motion 2017:46 av Torvald Johansson och Emma Hedlundh, Ändrad textunderläggning av kyriemelodi

Kyrkomötet beslutar att ändra textunderläggningen av Kyrie (Kristusrop 3) i kyrkohandboksförslagets musikvolym sidan 25 och huvudvolym sidan 239 till överensstämmelse med Den svenska psalmboken 696:5.

Motion 2017:47 av Boel Johansson, Tillägg till anvisningar för vigselgudstjänst

Kyrkomötet beslutar att införa följande tillägg i anvisningar för vigselgudstjänst (KsSkr 2017:6 bilaga Huvudvolym, sidan 176, före sista stycket):

Vid vigsel under särskilda förhållanden, såsom när ett gemensamt boende inte är möjligt eller när en av parterna är döende, får pastoralt motive-rade ändringar i inledningsorden göras.

Motion 2017:48 av Torvald Johansson och Ola Isacsson, Lovsånger från psalmboken i kyrkohandboken

Kyrkomötet beslutar att kyrkohandbokens alternativ av lovsånger återges med notskrift.

Motion 2017:57 av Dag Sandahl, Fortsatt användning av 1986 års kyrkohandbok

Kyrkomötet beslutar att 1986 års kyrkohandbok fortsatt får användas.

Motion 2017:60 av Bertil Murray, Musiken i kyrkohandboken

1. Kyrkomötet beslutar att avvakta med fastställandet av musiken till ny kyrkohandbok till dess att alla musikaliska delar bearbetats och kompletterats.
2. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att under en period av tre år bjuda in alla som vill till skapande av ny liturgisk musik och ge möjlighet att pröva denna.
3. Kyrkomötet beslutar att bifogade Agnus Dei-satser får utgöra startmaterial i arbetet på att ta fram ny mässmusik.

Motion 2017:61 av Bertil Murray, Äldre musik i kyrkohandboken

1. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att fortsätta bearbetningen av äldre liturgiska texter och musik innan nya kyrkohandboken fastställs.
2. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att fortsätta sökandet av äldre material att infogas i nya kyrkohandboken.
3. Kyrkomötet beslutar att i nya kyrkohandboken som alternativ lovpsalm för högmässan anta det bifogade materialet.

Motion 2017:63 av Kjell Petersson och Dan Sarkar, Konfirmandernas svar vid konfirmationen

Kyrkomötet beslutar att momentet *Fråga till konfirmanderna* placeras i anslutning till trosbekännelsen och att frågan ges samma lydelse som i kyrkohandboken 1986:

Detta är den tro ni är döpta till. Vill ni med Guds hjälp leva i denna tro och visa den i kärlek till Gud och era medmänniskor?

Motion 2017:65 av Kjell Petersson, Dopets inledningsord och dopbönen

1. Kyrkomötet beslutar att föreslagna första inledningsordet i kyrkohandboksförslaget (sidan 132) ska ha följande lydelse:

I dopet möter Gud oss för att vi ska leva i gemenskap med Kristus. Därför sände han sin Son, Jesus Kristus för att rädda oss från det onda. Genom dopet föder han oss till nytt liv, för oss in i sin kyrka och till ett liv i förening med honom. Det gör Gud med *detta/dessa barn/dig/er* som idag ska döpas.

2. Kyrkomötet beslutar att det andra inledningsordets tre sista rader i kyrkohandboksförslaget (sidan 133) ska ha följande lydelse:

Störst eller minst, först eller sist gör ingen skillnad. Alla blir genom dopet ett i Jesus Kristus.

3. Kyrkomötet beslutar att den doppåminnelse som finns i påsknattsmässan i kyrkohandboksförslaget (sidan 120–121) ska ha följande lydelse och få användas under momentet Dopbön i dopordningen:

O Gud, vi prisar dig ...
Låt din helige Ande flöda över oss och förnya våra liv med din förlåtelse, nåd och kärlek. Kom med din helige Ande och gör detta vatten till en nådens källa. Dig Gud, tillhör all ära och allt lov nu och i evighet.

4. Kyrkomötet beslutar att följande dopbön ska införas i nya kyrkohandboken som en alternativ dopbön:

Helige, barmhärtige Gud,
vid tidens början skapade du himmel och jord,
du lät din Ande sväva över vattnen och ge liv åt allt.
Noa och hans familj räddade du från den stora flodens vatten.
Genom vatten befriade du ditt folk från slaveriet i Egypten.
När Johannes döpte sänkte sig Anden som en duva över Jesus
och på korset blev han för oss en livets källa.
Vi tackar dig för att du i dopet ger oss del i hans död och uppståndelse.
Helga med din Ande detta vatten till en nådens källa,
så att de som nu ska döpas renas från synden och föds på nytt.
Hjälp oss att leva i Andens skapande glädje
och bevara oss hos dig till livets slut.
Genom din son, Jesus Kristus, vår Herre.

5. Kyrkomötet beslutar att den första dopbönens åttonde rad i kyrkohandboks-förslaget (sidan 137–138) ska ha följande lydelse:

Föd *henne/honom/den* till ett nytt liv i Kristus

Motion 2017:67 av Kjell Petersson m.fl., Acklamationen efter instiftelseorden

G 2017:1

Kyrkomötet beslutar att den föreslagna acklamationen efter instiftelseorden kompletteras med ytterligare acklamationer:

Trons mysterium

Detta är trons mysterium

Motion 2017:68 av Kjell Petersson m.fl., Herre förbarma dig eller Kristusrop

Kyrkomötet beslutar att den svenska benämningen av *Kyrie* i nya kyrkohandboken återgår till det hävdvunna *Herre, förbarma dig*.

Motion 2017:70 av Kjell Petersson och Berth Löndahl, Smörjelse med olja vid konfirmation och dop

Kyrkomötet beslutar att det i anvisningarna till den nya kyrkohandboken anges att smörjelse med olja kan förekomma vid konfirmation och dop.

Motion 2017:71 av Kjell Petersson och Leif Nordlander, Hur den helige Ande benämns

1. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att låta utreda de läromässiga och ekumeniska implikationerna av den nya benämningen på den helige Ande.
2. Kyrkomötet beslutar att den trinitariska formuleringen från handboken 1986 – I Faderns och Sonens och den helige Andes namn – får användas i den nya kyrkohandboken.

Motion 2017:72 av Dag Sandahl, Eukaristiska böner

Kyrkomötet beslutar att anta de bifogade eukaristiska bönerna A–H med prefationer i stället för de som föreslås i kyrkohandboksförslaget.

Motion 2017:73 av Anders Åkerlund, Delaktighet i gudstjänstlivet

Kyrkomötet beslutar att inriktningen på delaktighet i kyrkohandboksförslaget tydligt ska följas upp genom att det i anvisningarna till gudstjänstordningarna ges exempel i enlighet med förslag i motionen.

Motion 2017:74 av Anders Åkerlund, Gudstjänstens inledning

Kyrkomötet beslutar att varje gudstjänst i nya kyrkohandboken inleds med Guds varma, kärleksfulla och barmhärtiga ja till oss människor.

Motion 2017:78 punkt 1 av Aron Emilsson och Julia Kronlid, Kyrkohandbok med respekt för tro och tradition

1. Kyrkomötet beslutar att återremittera förslaget till ny kyrkohandbok i syfte att låta ett mer klassiskt och historiskt förankrat språkbruk vara dominerande och nya ordningar där Jesus Kristus, hemmet, nationen och familjen utlämnas ska undvikas.
2. Kyrkomötet beslutar att i samband med ett återremissförfarande uppdra till kyrkostyrelsen att se över möjligheterna att införa tacksägelse i samband med att barn i församlingen fötts eller adopterats.

Motion 2017:85 av Erik Sjöstrand m.fl., Fortsatt arbete med kyrkohandbokens musik

1. Kyrkomötet beslutar att anta texterna i bilaga till av kyrkostyrelsen framlagt förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I att användas i gudstjänster från och med pingstdagen 2018.
2. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att snarast återkomma till kyrkomötet med ett bearbetat förslag till liturgisk musik till de av kyrkomötet fastställda texterna.
3. Kyrkomötet beslutar att fram till dess att kyrkomötet fattat beslut om Kyrkohandbokens musikdelar så får musiken i det av kyrkostyrelsen framlagda förslaget till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I användas.
4. Kyrkomötet beslutar att anta kyrkostyrelsens förslag till ändringar i kyrkoordningen i enlighet med KsSkr 2017:6.

Motion 2017:90 av Hans-Olof Andrén, Latinska namnformer i kyrkohandboken

1. Kyrkomötet beslutar att i kyrkohandboksförslaget genomgående ersätta "Kriste" med "Kristus" i Kristusrop 3.
2. Kyrkomötet beslutar att i kyrkohandboksförslaget genomgående ersätta "Jesu" med "Jesu(s)".
3. Kyrkomötet beslutar att i kyrkohandboksförslaget genomgående ersätta "Kristi" med "Kristi/Kristus".
4. Kyrkomötet beslutar att i kyrkohandboksförslaget genomgående ersätta "Jesu Kristi" med "Jesu Kristi/Jesus Kristus".

Motion 2017:91 av Hans-Olof Andrén, Rena mig så blir jag ren

Kyrkomötet beslutar att benämna "Överlåtelsebön 1" i förslaget till ny kyrkohandbok "Syndabekännelse och bön om förlåtelse 9".

Motion 2017:92 av Hans-Olof Andrén, Salutationen

Kyrkomötet beslutar att den i den nya kyrkohandboken ingående Hälsning 2 före Dagens bön ska lyda:

"Må Herren vara med er" – "Också med din ande" – "Låt oss be(dja)".

Motion 2017:93 av Hans-Olof Andrén, Tillåt "också"

Kyrkomötet beslutar att i den nya kyrkohandboken ersätta "ock" med "ock(så)" i trosbekännelserna.

Motion 2017:95 av Fredrik Sidenvall, Fasta moment i mässa

Kyrkomötet beslutar att momenten Prefation, Sanctus och Agnus Dei i nya kyrkohandboken ska vara fasta i Mässa även när den inte firas som huvudgudstjänst.

Motion 2017:96 av Fredrik Sidenvall, Nattvardsbönerna

1. Kyrkomötet beslutar att nya kyrkohandbokens nattvardsböner ska vara utformade så, att den lutherska insikten om att i nattvarden, i med och under bröds och vins gestalt, kommunikanterna får del av Kristi kropp och blod, kommer till uttryck tydligt om än på olika sätt.

2. Kyrkomötet beslutar att bruket av epikles över element inte framställs i nya kyrkohandboken som regel utan som undantag, i enlighet med luthersk lära och svenska kyrkans lärotradition.
3. Kyrkomötet beslutar att framställningen av Gud som vår moder i nattvardsbön 6 inte ska ingå i nya kyrkohandboken.

Motion 2017:97 av Fredrik Sidenvall, Framställningen av Gud i inledningsorden

Kyrkomötet beslutar att förslagen till inledningsord för mässa/gudstjänst i kyrkohandboksförslaget avslås och att inledningsorden för högmässa/mässa och gudstjänst istället utformas i enlighet med 1986 års kyrkohandbok.

Motion 2017:98 av Fredrik Sidenvall, Prefation på Mariadag

Kyrkomötet beslutar att bönen i prefationen på Mariadag i nya kyrkohandboken formuleras: ”Du möter oss i din och Marias Son”.

Motion 2017:103 av Dag Sandahl, Ordningen för vigsel

1. Kyrkomötet beslutar beträffande vigselordningen i nya kyrkohandboken att lovprisningen inte ska vara fakultativ.
2. Kyrkomötet beslutar beträffande vigselordningen i nya kyrkohandboken att lovprisningens andra sats ska lyda ”underbart har du skapat man och kvinna”.
3. Kyrkomötet beslutar beträffande vigselordningen i nya kyrkohandboken att vid Tillkännagivandet utgår meningen ”Era löften om ömsesidig kärlek och trohet påminner om Guds omsorg och kärlekens gåva.”
4. Kyrkomötet beslutar beträffande vigselordningen i nya kyrkohandboken att förbönen ska uttrycka att man och kvinna förenats i äktenskapet.

Motion 2017:113 av Ola Isacson och Torvald Johansson, Anvisning vid trosbekännelsen i huvudgudstjänst

Kyrkomötet beslutar att den anvisning som fanns i 2016 års förslag ska ersätta den som finns i kyrkostyrelsens förslag till ny kyrkohandbok så att anvisningen vid trosbekännelsen i huvudgudstjänst har följande lydelse:

Trosbekännelse är ett fast moment i huvudgudstjänst men kan i undantagsfall utgå eller ersättas med trinitarisk psalm.

Motion 2017:122 av Mats Hagelin och Jerker Schmidt, Lär oss att be

Kyrkomötet beslutar att i förslaget till ny kyrkohandbok infoga bönen Fader vår parallellt med Vår Fader i enlighet med kyrkohandboken från 1986.

Motion 2017:126 av Ola Isacson och Torvald Johansson, Annan musik till kyrkohandbokens texter

1. Kyrkomötet beslutar i första hand att avslå kyrkostyrelsens förslag att införa kyrkoordningens bestämmelse i 18 kap. 6a § med följdändringar i andra bestämmelser i kyrkoordning och kyrkohandbok.
2. Kyrkomötet beslutar i andra hand att kyrkoordningens bestämmelse i 18 kap. 6 a § första stycket tillfoga: ”Kyrkomötet får besluta om vilka texter annan musik får användas till.”
3. Kyrkomötet beslutar vid bifall till andrahandsförslaget att med stöd av kyrkoordningens bestämmelse i 18 kap. 6 a § ge möjlighet till annan musik till kyrkohand-

bokens texter i Kristusrop 1–7, Lovsången 1–5 samt 7–9, Sursum corda och prefationer i gudstjänstmusik A, Helig 1, O Guds lamm 1–3 samt 5, Lovprisning 1–4.

Motion 2017:127 av Lisa Tegby m.fl., Alternativ vid överlåtelsen i begravningsgudstjänsten

Kyrkomötet beslutar att mullpåkastningen i nya kyrkohandbokens ordning för begravningsgudstjänsten ska kunna ersättas av ett alternativ där frön läggs på kistan och bibelordet ur 1 Kor. 15:42–44: ”Det som blir sått förgämligt uppstår oförgämligt. Det som blir sått föraktat uppstår i härlighet. Det som blir sått svagt uppstår fullt av kraft” då används som överlåtelseord.

Motion 2017:128 av Mats Hagelin och Jerker Schmidt, Kyrie – Herre, förbarma dig

Kyrkomötet beslutar att i förslaget till ny kyrkohandbok orden ”Kyrie, Herre, förbarma dig” ersätter de ställen där det står Kristusrop.

Motion 2017:129 av Mats Hagelin och Jerker Schmidt, Skydda och bevara vårt fosterland

Kyrkomötet beslutar att i förslaget till ny kyrkohandbok i förbön 8 bibehålla den version som återfinns i Kyrkohandbok 1986 och i Psalmboken.

Motion 2017:130 av Mats Hagelin och Jerker Schmidt, Förbön för konung, regering och riksdag

Kyrkomötet beslutar att i förslaget till ny kyrkohandbok infoga en bön för konung, regering och riksdag i någon av kyrkans förböner.

Motion 2017:133 av Anders Roos, Nattvardsbön 6

Kyrkomötet beslutar att fjärde raden i nattvardsbön 6 i nya kyrkohandboken ska ha följande lydelse:

du är som en fader och moder för oss

Motion 2017:141 av Markus Holmberg, Gud är oss en fader och moder

Kyrkomötet beslutar att i nya kyrkohandboken ska den första versen i Lovsång 5 ha följande lydelse:

O Gud, du råder bortom alla stjärnor
och skapar varje strå på jorden,
du skådar ner i nödens världar
och är oss en fader och moder.

Motion 2017:153 av Jerker Schmidt och Niklas Larsson, Låt David och Jonatan vara med vid vigselgudstjänst

Kyrkomötet beslutar att i förslaget till ny kyrkohandbok infoga bibelordet från 1 Samuelsbokens 20:e kapitel i ordningen för vigselgudstjänst.

Jonatan sa till David: ”Allt vad Du vill skall jag göra för Dig”. Och Jonatan bekräftade åter sin kärlek till David, ty han älskade honom lika högt som sitt eget liv. David reste sig från sitt gömställe vid kullen och hälsade Jonatan tre gånger. De kysste varandra under tårar. Då sa Jonatan: ”Vi båda har gett varandra ett löfte inför Guds ansikte och Gud

skall välsigna förbundet mellan dig och mig.” (1 Samuelsboken 20:4, 17, 41–42)

G 2017:1

Motion 2017:154 av Bertil Murray, Sanctus/Helig, text

Kyrkomötet beslutar att justera texten i Helig 2 på så sätt att Herre Gud allsmäktig ersätts med Herre Gud Sebaot och att Ära åt Gud i höjden ersätts med Hosianna i höjden.

Motion 2017:156 av Ola Isacsson, Flerspråkig kyrkohandbok

1. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att i samband med att översättningar av nya kyrkohandboken framläggs för kyrkomötet, även presentera förslag på böner på andra språk som ska ingå i kyrkohandboken som ett ”uttryck för Svenska kyrkans tro bekännelse och lära”.
2. Kyrkomötet beslutar att de böner som främst ska komma i fråga för översättning är Herrens bön och välsignelsen och att översättningarna ska vara på fler språk än de nationella minoritetsspråken.

Yttrande från Läronämnden

Läronämnden har yttrat sig över kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I och bilagan med förslaget till kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I samt över motionerna 2017:4, 2017:5, 2017:6, 2017:14, 2017:15, 2017:19, 2017:20, 2017:34, 2017:40, 2017:47, 2017:57, 2017:60, 2017:61, 2017:63, 2017:65, 2017:67, 2017:68, 2017:70, 2017:71, 2017:72, 2017:73, 2017:74, 2017:85, 2017:91, 2017:96, 2017:97, 2017:98, 2017:103, 2017:113, 2017:126, 2017:127, 2017:128, 2017:133, 2017:141, 2017:153 och 2017:154 i Ln 2017:1y, *bilaga 1*.

Yttrande från andra utskott

Kyrkorättsutskottet har yttrat sig över kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 i Kr 2017:9y, *bilaga 2*, över motion 2017:126 i Kr 2017:10y, *bilaga 3* och över Gudstjänstutskottets förslag till ändringar i 18 kap. 6 § och i 18 kap. 6 a § i kyrkoordningen, *bilaga 5*.

Bakgrund

Kyrkostyrelsen föreslår i KsSkr 2017:6 *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* att kyrkomötet ska anta det framlagda förslaget att användas i gudstjänster från och med pingstdagen 2018 och att det ska anta de föreslagna ändringarna i kyrkoordningen.

Med anledning av skrivelsen har 52 motioner lämnats till kyrkomötet med förslag om helt eller delvis andra beslut avseende kyrkohandboken.

Läronämnden har i Ln 2017:1y yttrat sig över skrivelsen och de 36 motioner, som har läromässiga implikationer, av de 52 motioner som behandlas i betänkandet.

Ärendet och dess beredning

Tre av Svenska kyrkans gudstjänstböcker, *Den svenska kyrkohandboken*, *Den svenska evangelieboken* och *En liten bönbok*, blev i slutet av 1990-talet föremål för översyn och revision. I mars 2000 överlämnades förslagen till kyrkostyrelsen och

sändes ut på remiss. Remissutfallet visade på stark kritik avseende såväl struktur som språk och musik och ledde till att kyrkostyrelsen i samråd med biskopsmötet beslutade att arbeta vidare med en bok i taget. Evangelieboksförslaget reviderades och 2002 års kyrkomöte antog *Evangelieboken*. Därefter tillsattes en ny bönbokskommitté vars arbete resulterade i att *En liten bönbok* antogs av kyrkomötet 2005.

Den 19 april 2006 beslutade kyrkostyrelsen om fortsatt arbete med översynen av kyrkohandboken. Översynen skulle framför allt tillgodose tre uppgifter som var kvar efter kyrkohandboksrevisionen 1997–2000; anpassning till Bibel 2000, kyrkorättslig och anvisningsmässig anpassning till kyrkoordningen samt bearbetning för att finna ett mer inkluderande språk. Kyrkostyrelsens direktiv angav att arbetet skulle ske i två steg, där det första innebar en övergripande reflektion över gudstjänsten och arbetet med Svenska kyrkans mässordning medan det andra steget skulle gälla övriga gudstjänster och kyrkliga handlingar. Samtidigt betonades att uppdraget innebar att göra en översyn, inte en revision av gällande kyrkohandbok.

2009 påtalade biskopsmötet att det fanns skäl att ompröva direktiven för arbetet och att det var viktigt med försöksverksamhet innan en ny kyrkohandbok kunde antas. Mot bakgrund av detta beslutade kyrkostyrelsen den 8 december 2009 att genomföra en mer genomgripande revision och att försöksverksamhet skulle genomföras.

I arbetets första steg togs två reflektionsdokument fram: *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp* och *Mässans grundordning*. Dessa sändes i december 2009 på remiss till domkapitlen och togs emot väl. Expertgruppens tankar rörande gudstjänstens grundordning fick ett starkt stöd av remissinstanserna.

Efter denna remissbehandling påbörjades arbetet i steg två med utarbetande av förslag till ny kyrkohandbok. Erfarenheter från tidigare kyrkohandboksrevisioner liksom från Bibelkommissionens samarbete mellan författare och exegeter inhämtades. Författare, teologer och tonsättare representerande olika generationer, fromhetsriktningar och erfarenhetsbakgrund medverkade i arbetet. Under arbetets gång informerades och fördes samtal i olika fora; kyrkostyrelsen, kyrkomötets gudstjänstutskott, biskopsmötet, Svenska kyrkans teologiska kommitté, stiftens gudstjänst- och musikhandläggare samt sakkunniga för specifika frågor.

År 2010 tillsattes fyra arbetsgrupper för de kyrkliga handlingarna, en för respektive gudstjänst; dop-, konfirmations-, vigsel- och begravningsgudstjänst. De reflektionsdokument som blev resultatet av gruppernas arbete utgjorde underlag för revisionen av gudstjänstordningarna för de kyrkliga handlingarna i kyrkohandboken.

Förslag till *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I*, med tillhörande musikvolym och förklaringsvolym (SKU 2012:1) färdigställdes 2012. Kyrkostyrelsen beslutade den 23 maj 2012 att sända förslaget på remiss för att prövas från Första söndagen i Advent 2012 till Domsöndagen 2013. Under februari 2014 inkom remissvar från, utöver Svenska kyrkans församlingar och stift, 21 övriga remissinstanser samt ett hundratal spontana remissvar. En majoritet av remissinstanserna bejakade förslaget som helhet men hade också synpunkter om behov av bearbetningar.

I november 2013 utsåg kyrkostyrelsen en slutförslagsgrupp för att ta hand om remissutfallet efter försöksverksamheten och för att arbeta fram ett slutgiltigt förslag till kyrkohandbok. Remissutfallet gav vid handen att ytterligare bearbetningar behövdes, bland annat avseende barnperspektiv, vissa teologiska perspektiv, språk och musik.

Ett bearbetat kyrkohandboksförslag sändes i januari 2016 på en uppföljande remiss varvid ett antal församlingar ombads ha ett särskilt fokus på anvisade delar av förslaget. Remissammanställningen i september 2016 visade att bland försam-

lingar/pastorat bedömde 78 procent förslaget till Den allmänna gudstjänsten som bra eller ganska bra och motsvarande siffra beträffande förslaget till de kyrkliga handlingarna var 80 procent. Gudstjänstmusiken bedömdes olika av remissinstanserna. Gudstjänstmusik A bedömdes som bra eller ganska bra av 88 procent av församlingarna/pastoraten medan motsvarande siffra för gudstjänstmusik B var 40 procent. Avseende gudstjänstmusik C, D och E var det ungefär två tredjedelar som bedömde den som bra eller ganska bra.

Efter att 2016 års förslag hade gått ut på remiss utsågs en revisionsgrupp, som under perioden maj 2016 till januari 2017 på kyrkostyrelsens uppdrag tog hand om remissutfallet och reviderade kyrkohandboksförslaget. Den 16 mars 2017 överlämnades till kyrkostyrelsen förslag till *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I*, en kommenterande promemoria samt en barnkonsekvensanalys.

Kyrkostyrelsen beslutade den 14 maj 2017 att överlämna skrivelsen *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* till kyrkomötet.

Övergripande ställningstaganden

Beslut om kyrkohandboksförslaget

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att anta Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I i enlighet med kyrkostyrelsens förslag, punkt 1, med de ändringar som framgår av detta betänkande, att användas i gudstjänster från och med pingstdagen 2018.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:21.

Bakgrund

Kyrkostyrelsen föreslår kyrkomötet att besluta att anta det i bilaga till KsSkr 2017:6 framlagda förslaget till *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* att användas i gudstjänster från och med pingstdagen 2018.

I skrivelsen redogör kyrkostyrelsen för ärendet och dess beredning; initiativet till en ny kyrkohandbok, uppdraget och dess behandling i olika faser fram till det förslag som nu presenteras för kyrkomötet. Genom tre remissomgångar, 2009, 2012–2014 och 2016, har synpunkter från församlingar/pastorat och andra intressenter samlats in och under hela processen kunnat påverka och i stor utsträckning förändra arbetet i nästa fas.

Läronämnden ger i Ln 2017:1y inledningsvis sina generella synpunkter och yttrar sig över uppdragets innebörd.

I motion 2017:21 punkt 1 föreslår motionärerna att förslaget till kyrkohandbok ska avslås samt i punkt 2 att kyrkomötet ska uppdra till kyrkostyrelsen att utse en ny arbetsgrupp med uppdrag att komma med ett nytt förslag till kyrkohandbok.

Motionärerna motiverar sitt förslag med att kyrkohandboksförslaget har kritiserats hårt ur flera aspekter. Det har handlat om kritik mot kyrkohandboksarbetet som sådant, mot musiken i förslaget, mot den språkliga halten samt mot teologin. Bedömningen görs med utgångspunkt i den debatt som förts i media samt de förändringar som skett i olika arbetsgrupper under processens gång. Motionärerna menar att förtroendet för handboken kommer att vara litet.

Utskottets överväganden

Arbetet med ny kyrkohandbok för Svenska kyrkan har pågått under flera år. Gudstjänstutskottet gläds åt det stora arbete som har utförts och menar att uppdraget är väl genomfört. Utskottet konstaterar också att Läronämnden tillstyrker förslaget.

Det har under arbetets gång framkommit kritik mot såväl processen som förslaget, vad gäller musik, språk och teologi, vilket utskottet är väl medvetet om. Sådan kritik framförs också i utskottet. Utskottet menar dock att förslaget i stort är väl ägnat att fylla sin uppgift och har goda möjligheter att berika gudstjänstlivet. Kyrkans böcker har genom historien alltid varit föremål för skilda åsikter, diskussion och kompromisser.

Utskottet ser det som förtjänstfullt att förslaget ger utrymme för olika kyrkliga traditioner att fira gudstjänst på ett sätt som är relevant för dem. Det är också glädjande att det ger goda förutsättningar att fira gudstjänst med barn och unga. Utskottet uttrycker tillfredsställelse över att en barnkonsekvensanalys har utförts inom ramen för kyrkohandboksarbetet. Utskottet konstaterar att barn är olika och att en barnkonsekvensanalys sällan ger några entydiga svar, men att det är viktigt att barn och unga görs delaktiga och får inflytande över viktiga beslut som påverkar dem.

Utskottet konstaterar också att många av remissförsamlingarna har fortsatt att använda förslaget också efter remisstidens slut.

Utskottet presenterar ett antal förslag till förändringar i kyrkostyrelsens skrivelse med bilagor. Mot bakgrund av detta föreslår utskottet att kyrkomötet beslutar att anta kyrkostyrelsens förslag till kyrkohandbok del I med de ändringar som Gudstjänstutskottet föreslår i detta betänkande att användas i gudstjänster från och med pingstdagen 2018.

Utskottet konstaterar att när beslut om ny kyrkohandbok för Svenska kyrkan fattats och kyrkohandboken tagits i bruk är det ordningen i denna som har företräde framför de liturgiska sångerna i psalmboken. Slutligen påpekar utskottet att orden och ordningen som regleras i en kyrkohandbok endast är en del av gudstjänstfirandet. Hur gudstjänsten ges liv och gestaltas är andra viktiga delar av helheten. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:21 punkt 1. Utskottet konstaterar vidare att förslag i de motioner som inleds med att en ny kyrkohandbok inte kan antas nu, svårligen kan bifallas. Då motionens andra punkt förutsätter ett bifall till den första punkten blir det för utskottet en konsekvens av beslutet angående punkt 1 att utskottet också föreslår kyrkomötet att avslå motion 2017:21 punkt 2.

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att anta kyrkostyrelsens skrivelse, punkt 2, om ändringar i kyrkoordningen med följande justeringar:
 - att i kyrkoordningen 18 kap. 6 § infoga ”med undantag av måltidens texter”, enligt bilaga 4,
 - att som avslutning i 18 kap. 6 a § i kyrkoordningen infoga meningen ”Om det finns särskilda skäl får domkapitlet ändra eller upphäva kyrkoherdens beslut.”, enligt bilaga 4,
 - att det i Övergripande anvisningar för Särskilda gudstjänstordningar, gudstjänster med tema och kortare gudstjänster efter ”Momenten i Måltiden” följer däremot kyrkohandbokens texter” ska stå ”Undantag från detta kan medges av domkapitlet.” samt att ”Se vidare Kyrkoordning för Svenska kyrkan” tas bort.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:4, punkt 2.
3. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:5, punkt 1.
4. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:85, punkt 4.
5. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:126.

I skrivelsen föreslår kyrkostyrelsen kyrkomötet att besluta att anta styrelsens förslag till ändringar i kyrkoordningen.

Förslag till ändringar i kyrkoordningen presenterades först i Förslag till *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* (SKU 2016:1). Ändringarna handlade framför allt om den liturgiska musikens frihet genom en förenklad beslutsordning för att underlätta nyskapande och användning av annan musik i huvudgudstjänsten och om gudstjänstbegreppen i kyrkoordningen med ”den allmänna gudstjänsten” som ett genomgående använt begrepp.

Kyrkostyrelsen föreslår ändringar i bland annat 17 kap. 8 § i kyrkoordningen. Där regleras att kyrkoherden, efter samråd med kyrkoråd eller församlingsråd, präster och kyrkomusiker, beslutar om huvudgudstjänstens uppbyggnad och utformning. Vidare att den präst som leder huvudgudstjänsten beslutar vilka av kyrkohandbokens alternativ inom varje moment som ska användas. Ändringar föreslås också i 18 kap. 1 § i kyrkoordningen så att namnet på kyrkohandboken blir *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan (kyrkohandboken)* i stället för *Den svenska kyrkohandboken*. I samma kapitel 6 § föreslås en ändring så att beslut om musiken i huvudgudstjänsten brutits ut och regleras i 6a §. Den föreslagna förändringen innebär att ett beslut om att i huvudgudstjänsten använda annan musik till kyrkohandbokens texter än den musik som ingår i kyrkohandboken fattas lokalt. Kyrkoherden fattar ett sådant beslut efter samråd med församlingens präster och kyrkomusiker och efter medgivande av kyrkorådet/församlingsrådet. Beslutet ska anmälas till domkapitlet, men domkapitlet har inte någon möjlighet att ändra eller upphäva kyrkoherdens beslut.

I motion 2017:85 punkt 4 föreslår motionärerna att kyrkostyrelsens förslag till ändringar i kyrkoordningen ska antas.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:85.

I motion 2017:126 punkt 1 föreslår motionärerna att kyrkostyrelsens förslag avseende beslut om att använda annan musik än den som finns i kyrkohandboken (18 kap. 6 § och 6 a § i kyrkoordningen) ska avslås. Motionärerna menar att när vissa texter, tillsammans med kyrkoårsbundna melodier, används genom århundraden och i gudstjänster i hela Svenska kyrkan uttrycks en samhörighet över tid och

rum som blir en del av vår kyrkas lära. Det är därför, enligt motionärerna, olämpligt att den lokala församlingen kan ersätta kyrkohandbokens musik med annan musik utan att domkapitlet har någon möjlighet att upphäva beslutet. Om kyrkomötet inte bifaller motionärernas förslag i punkt 1 menar de att ett tillägg till paragrafen är nödvändigt för att begränsa till vilka texter i kyrkohandboken annan musik får användas. I motionens punkt 2 föreslås ett sådant tillägg och i punkt 3 definieras vilka de texter bör vara till vilka annan musik får användas. Texter som är starkt förknippade med sin musik ska enligt motionärerna undantas från möjligheten att välja annan musik.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:126.

Att det ges möjlighet till nyskapande av musik till texterna i Gudstjänstmusik A föreslår motionären i motion 2017:5 punkt 1. Däremot menar motionären att många av texterna i Gudstjänstmusik B, C, D och E är så intimt förknippade med sin musik att det inte är lämpligt att tillåta alternativ musik till dess.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:5.

I motion 2017:4 punkt 2 föreslår motionären att ändringar i kyrkoordningen motsvarande det regelverk som gäller för val av psalmer ska finnas också avseende den liturgiska musiken. I 17 kap. 10 § i kyrkoordningen står det ”Den präst som leder en gudstjänst beslutar efter samråd med den tjänstgörande kyrkomusikern vilka psalmer eller andra församlingssånger som ska användas.”. En motsvarande paragraf behöver finnas för den liturgiska musiken enligt motionären. Motiveringen handlar om att se och ta till vara kyrkomusikernas kompetens, som är en ovärderlig tillgång i församlingens verksamhet. Det är en fråga om arbetsmiljö och därmed också en faktor i rekryteringshänseende.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:4.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet värdesätter att kyrkostyrelsens förslag ger möjlighet att även i fortsättningen kunna använda annan gudstjänstordning och annan musik än den som ingår i kyrkohandboken. Utskottet konstaterar samtidigt att friheten förutsätter kompetens och ansvarstagande i församlingarna. Till det kommer domkapitlets tillsynsansvar.

Utskottet menar att måltidens texter i Högmässa och Mässa inte ska kunna väljas utanför kyrkohandboken och föreslår därför att kyrkomötet beslutar att det i 18 kap. 6 § i kyrkoordningen infogas ”med undantag av måltidens texter” enligt bilaga 4. Likaså menar utskottet att domkapitlet ska ha möjlighet att ändra eller upphäva kyrkoherdens beslut avseende annan musik än den som ingår i kyrkohandboken. För detta föreslår utskottet att kyrkomötet beslutar att infoga meningen ”Om det finns särskilda skäl får domkapitlet ändra eller upphäva kyrkoherdens beslut.” som avslutning på 18 kap. 6 a § i kyrkoordningen, enligt bilaga 4.

Utskottet föreslår vidare att texten i kyrkostyrelsens skrivelse, textbilagan sidan 14, Övergripande anvisningar om Särskilda gudstjänstordningar, gudstjänster med tema och kortare gudstjänster, ändras för att klargöra domkapitlets roll. Efter meningen ”Momenten i Måltiden följer däremot kyrkohandbokens texter.” bör det stå att undantag från detta kan medges av domkapitlet. Däremot bör meningen ”Se vidare Kyrkoordning för Svenska kyrkan” tas bort.

I motion 2017:85, punkt 4 föreslår motionärerna att kyrkostyrelsens förslag till ändringar i kyrkoordningen ska antas. Utskottet ger förslag på andra ändringar i kyrkoordningen och föreslår därför att kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:85, punkt 4.

Utskottet delar inte motionärernas syn i motionerna 2017:126, punkt 1–3 och 2017:5, punkt 1, som innebär en begränsning av till vilka texter ny musik ska få användas. Utskottet föreslår därför att kyrkomötet beslutar att avslå motionerna 2017:126, punkt 1–3 och 2017:5, punkt 1.

Slutligen konstaterar utskottet att det förslag som förs fram i motion 2017:4, punkt 2 om att också ansvaret för val av liturgisk musik ska regleras i kyrkoordningen, i likhet med regleringen angående val av psalmer, inte har högsta prioritet i dagsläget. Utskottet föreslår mot den bakgrunden att kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:4, punkt 2.

Återremiss av kyrkohandboksförslagets musik

Utskottets förslag:

Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:4, punkt 1.
Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:6, punkt 1.
Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:60, punkt 1.
Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:61, punkt 1.
Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:85.

Bakgrund

I arbetet med översyn och senare revision av kyrkohandboken har frågor om musiken varit angelägna från första början. 2001 beslutade kyrkomötet i enlighet med Gudstjänstutskottets förslag i G 2001:4 *Översynen av kyrkans böcker*, att bifalla en motion om ”framtagandet av kompletterande gudstjänstmusik med enkel, folklig och glad karaktär”. Till det kommer att kriterier bland annat avseende barnperspektiv och inklusivt språk har tillförts uppdraget. Läronämnden yttrar sig under rubriken Uppdragets innebörd över dess olika delar avseende bland annat kompletterande gudstjänstmusik, barnkonsekvensanalys och inklusivt språk. (Ln 2017:1y)

De senaste åren har arbetet med kyrkohandboken varit föremål för synpunkter och medial debatt i stor utsträckning med avseende på musiken i kyrkohandboksförslaget.

Kyrkostyrelsen konstaterar att det är med fokus på församlingarnas gudstjänstfirande som förslagets kvalitet har bedömts och att stor vikt har lagts vid att tillvarata och analysera remissynpunkter som inkommit. ”All gudstjänstmusik har bearbetats och förändringar har gjorts i musik, text och textunderläggningar utifrån synpunkter i remissvar 2014 och 2016.” skriver kyrkostyrelsen.

De förändringar i kyrkoordningen som föreslås i kyrkostyrelsens skrivelse har bland annat till syfte att ytterligare underlätta nyskapande och användning av annan musik i huvudgudstjänsten.

Kyrkoårets uppdelning i serier; julserien, fasteserien, påskserien och allmän serie, präglar i förslaget till ny kyrkohandbok huvudmusiken i Gudstjänstmusik A, och överensstämmer i huvudsak med 1986 års kyrkohandbok. Den kompletterande musiken i Gudstjänstmusik B, C, D och E har olika karaktärer och innehåller inte kyrkoårsserier på motsvarande sätt som Gudstjänstmusik A.

I förklaringsvolymen till kyrkohandboksförslaget 2012 sägs: ”Med musikförslaget har avsikten varit att både värna den traditionella sjungna liturgin och bredda de musikaliska genrer som ingår i kyrkohandboken.” Kyrkostyrelsen skriver ”Organiseringen av musiken i kyrkohandboken innebär att utgångspunkten är gudstjänstens grundstruktur, gudstjänstens moment samt kyrkoåret.”

I motion 2017:6 punkt 1 föreslår motionären kyrkomötet att avvakta med beslutet om kyrkohandboken till dess att en bearbetning har skett så att kyrkoårets

karaktär framträder tydligare i gudstjänstens ordinarium, särskilt avseende musiken. Motionären menar att det med den nya kyrkohandboken finns en risk att församlingar i Svenska kyrkan helt kommer att radera ut begreppet kyrkoår. Det i sig skulle innebära att kulturarvet dödas, människor berövas rikedomerna i kyrkans årsrytm och evangeliet skymms.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:6.

Samme motionär föreslår i ytterligare tre motioner att kyrkomötet ska avvakta med beslutet om kyrkohandboken. I motion 2017:60 punkt 1 till dess att alla musikaliska delar bearbetats och kompletterats, i motion 2017:4 punkt 1 att kyrkostyrelsen ska göra en ytterligare bearbetning av de musikaliska partierna i nya kyrkohandboken innan dessa slutgiltigt fastställs och i motion 2017:61 punkt 1 att kyrkostyrelsen ska fortsätta bearbetningen av äldre liturgiska texter och musik innan den nya kyrkohandboken fastställs. Motivtexterna till dessa tre förslag handlar om respekt för musikalisk expertis och kompetens och refererar till den debatt som förts kring kyrkohandboksarbetet.

Läronämnden har yttrat sig över motionerna 2017:60, 2017:4 och 2017:61.

Motion 2017:85 överensstämmer till sitt innehåll helt med reservationen till kyrkostyrelsens skrivelse. I punkt 1 föreslår motionärerna att kyrkomötet ska anta texterna i förslaget till *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I*. I punkt 2 föreslås kyrkostyrelsen få i uppdrag att snarast återkomma med ett bearbetat förslag till liturgisk musik till de av kyrkomötet fastställda texterna och i punkt 3 föreslår motionärerna att kyrkomötet ska besluta att musiken i förslaget till *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* får användas till dess att kyrkomötet beslutat om kyrkohandbokens musikdelar. Motionärerna motiverar sina förslag med att den kritik som framförts beträffande musiken inte har beaktats i tillräcklig omfattning.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:85.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet menar att musiken spelar en central och mycket viktig roll i många människors liv och inte minst i gudstjänstlivet.

Utskottet konstaterar att förväntningarna på musiken i kyrkohandboksförslaget har varit högt ställda och att ett mycket stort arbete har lagts ned på att få det färdigställt. Samtidigt är utskottet medvetet om att det finns frågor såväl kring processen, som frågor kring val av musikgenrer och kvalitet. Det finns till exempel inte någon musik representerad med inspiration från jazzen, utomeuropeisk musik eller musik i nordisk folkton enligt utskottet. Det musikaliska utbudet i form av Gudstjänstmusik A–E kan också upplevas begränsat. Samtidigt menar utskottet att det är av stor vikt att inte se processen med musikaliskt nyskapande som avslutad i och med färdigställandet av kyrkohandboken. Det har under en lång tid gjorts ett gediget arbete kring musiken som bildar en fast grund för ett fortsatt musikaliskt utvecklingsarbete inom Svenska kyrkan.

Utskottet förstår motionärernas intention, när de vill bromsa processen för att arbeta vidare och fördjupa. Men i motsatsställning till motionerna 2017:4 punkt 1 och 2017:60 punkt 1 menar utskottet att det nu inte är tid att fördjupa och komplettera det arbete som hittills har gjorts. Arbetet har pågått under lång tid och också skjutits upp ett år redan tidigare. Nu är Svenska kyrkans församlingar i behov av att kyrkohandboken färdigställs för att snart kunna börja brukas. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motionerna 2017:4 punkt 1 och 2017:60 punkt 1.

Utskottet menar inte heller att det är befogat att vänta med att färdigställa kyrkohandboken för att arbeta vidare med och fördjupa kunskapen kring den äldre

liturgiska musiken och dess texter. Ett sådant arbete är viktigt och kan komma att fördjupa den musikaliska kunskapen inom Svenska kyrkan i stort, men utskottet menar att detta arbete måste vara ständigt pågående och därför inte kan påverka antagandet av en ny kyrkohandbok. Utskottet föreslår mot denna bakgrund kyrkomötet att avslå motion 2017:61 punkt 1.

I motion 2017:6 punkt 1 menar motionären att kyrkoårets karaktär bör framträda tydligare. I den här frågan har Läronämnden uttalat sig och menar att kyrkoårets karaktär framkommer på ett fullgott sätt. Utskottet delar denna uppfattning och föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:6 punkt 1.

Motion 2017:85 punkt 1–3 syftar till att texterna till kyrkohandboksförslaget ska antas medan musiken ska återremitteras. Utskottet ser inte på samma sätt behovet av detta. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:85 punkt 1–3.

Utskottet ser med glädje på den musik som nu finns i kyrkohandboksförslaget och menar att det är av stor vikt att det musikaliska utvecklingsarbetet på olika sätt fortsätter inom kyrkan. Idag sker det ett stort musikaliskt arbete runt om i församlingar och på stift vars arbete utskottet vill bekräfta och vars vikt man vill lyfta fram.

Utskottet vill särskilt hänvisa till sitt betänkande G 2017:2 där utskottet skriver att kyrkomötet ska uppdra till kyrkostyrelsen att återkomma till kyrkomötet med förslag på hur gudstjänstlivet i Svenska kyrkan kontinuerligt kan tillföras ny gudstjänstmusik. Utskottet ser här ett brett uppdrag för kyrkostyrelsen att hitta former för att behandla frågan om Svenska kyrkans musik inför framtiden på ett sådant sätt att arbetet sker nationellt och kontinuerligt.

Återremiss av kyrkohandboksförslagets texter

Utskottets förslag:

Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:17.

Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:20.

Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:78, punkt 1.

Bakgrund

Kyrkostyrelsen konstaterar att arbetet med en ny kyrkohandbok har handlat om att finna en balans mellan att bevara traditionella uttryck och att använda ett nutida språk. I revisionsgruppens kommenterande promemoria till det förslag som överlämnades till kyrkostyrelsen den 16 mars 2017 säger gruppen:

En kyrkohandboksrevision sker dels i ett samspel mellan tradition och förnyelse, dels i ett samspel mellan uttryck för kyrkans trosidentitet och relevansen – anknytningspunkterna med människors vardagstillvaro.

Uppdraget att dels anpassa kyrkohandbokens innehåll till Bibel 2000, dels eftersträva ett mer inkluderande språk har följt arbetet sedan 1990-talet. I arbetet med 1986 års kyrkohandbok poängterades inför kyrkomötets beslut bland annat vikten av ”att övervinna det maskulint dominerande språket”.

Under de principiella överväganden som kommenteras i förklaringsvolymen till 2012 års kyrkohandboksförslag (SKU 2012:2) rörande strävan efter ett inkluderande språk sammanfattas denna i några punkter. Bland dessa kan nämnas att

- ♦ ett inkluderande språk ska stå i kontinuitet med bibel och tradition och uttrycka den kristna tron på Guds treenighet, inkarnationen och uppenbarelsen i Jesus Kristus,
- ♦ ett inkluderande språk för att tala om och till Gud utgår från att Gud är bortom kön,

- ♦ ett inkluderande språk bör genomföras med varsamhet vad avser inarbetade och välkända texter.

I motion 2017:17 föreslår motionärerna att kyrkostyrelsen får i uppdrag att låta göra en språklig revidering av kyrkohandboksförslaget för att undvika banala fraser och tidstypiska signalord. Mycket av materialet i förslaget är av god kvalitet, men inte allt, menar motionärerna och poängterar att kyrkohandbokens språk måste ha slitstyrka, teologisk halt och en viss tidlöshet.

Samma motionärer tillsammans med ytterligare en motionär föreslår i 2017:20 att det uppdras till kyrkostyrelsen att låta göra en teologisk översyn av kyrkohandboksförslaget med hänsyn till ekumenisk, historisk och allmänkyrklig liturgisk tradition. I motiveringen uttrycks en förmodan om att kyrkohandbokskommittén avsiktligt velat undvika väsentliga teologiska utsagor och klassiska liturgiska formuleringar. Motionärerna menar att det är möjligt att välja alternativ i de olika momenten i mässan så att det blir tveksamt om den mässa som firas kan betraktas som förankrad i kyrkans tro. De påtalar att det är vare sig prästens uppfattning eller dagens trosbilder som ska prägla mässan utan det gemensamma allmänkyrkliga liturgiska arvet.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:20.

I motion 2017:78 punkt 1 föreslår motionärerna att kyrkomötet återremitterar kyrkohandboksförslaget för att låta ett mer klassiskt och historiskt förankrat språkbruk bli dominerande och att nya ordningar där Jesus Kristus, hemmet, nationen och familjen utelämnats ska undvikas. Motionärerna poängterar att förändringar av liturgin bör ske endast undantagsvis, präglas av respekt för Svenska kyrkans egenart och den kyrkliga traditionen och föregås av en djupgående dialog.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet konstaterar att kyrkostyrelsens skrivelse Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I svarar mot direktiven att anpassa texten till Bibel 2000, att eftersträva ett mer inkluderande språkbruk och att också låta ett barnperspektiv prägla resultatet. Vidare konstaterar utskottet att någon kyrkohandbok som av samtliga berörda anses till fullo svara upp mot kyrkans behov aldrig har funnits, så inte heller denna gång. Behoven är mångskiftande och vissa önskemål präglade av personliga och/eller lokala prioriteringar. Såväl fortsatt användning av traditionella texter som tillgång till nya, enklare och/eller med modernare språkbruk formulerade texter möjliggörs nu. I utskottets behandling av skrivelsen har en ytterligare bearbetning skett och förslag på förbättringar presenteras. Utskottet menar att kyrkohandboksförslaget, med de ändringar utskottet föreslår, är klart för att antas och användas i församlingarnas gudstjänster.

I motionerna 2017:17, 2017:20 och 2017:78, punkt 1 föreslås att kyrkohandboksförslaget ska revideras, vara föremål för en teologisk översyn respektive återremitteras. Motiveringarna handlar om att undvika banala fraser och tidstypiska signalord, om hänsyn till ekumenisk, historisk och allmänkyrklig liturgisk tradition respektive om att låta ett mer klassiskt och historiskt förankrat språkbruk bli dominerande. Utskottet menar att sådana aspekter har beaktats, men också att ord och uttryck kan uppfattas olika. Nu är det hög tid att anta kyrkohandboken för användning i Svenska kyrkans församlingar och föreslår mot denna bakgrund att kyrkomötet avslår motionerna 2017:17, 2017:20 och 2017:78, punkt 1.

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:57.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:60, punkt 2 och 3.

Bakgrund

I kyrkostyrelsens förslag till förändringar i kyrkoordningen är en viktig aspekt möjligheten att också använda annat material än det som ingår i kyrkohandboken. Förslaget innebär att beslut om användning av annan musik till kyrkohandbokens texter ska fattas på lokal nivå utan att det begränsas till visst tillfälle och utan att det ska kunna överprövas av domkapitlet.

Kyrkostyrelsen skriver också i inledningstexten i *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* att gudstjänst på andra språk utgör en integrerad del av gudstjänstlivet i Svenska kyrkan. ”Därför översätts kyrkohandboken helt eller i delar till nationella minoritetsspråk, svenska teckenspråk samt vissa andra språk.”

Läronämnden har yttrat sig över motionerna 2017:57 och 2017:60.

I motion 2017:57 föreslår motionären att 1986 års kyrkohandbok även fortsättningsvis får användas av de församlingar som väljer den. Det finns, enligt motionären, församlingar för vilka en ny kyrkohandbok inte är ett prioriterat önskemål.

Den motionär som i motion 2017:60 punkt 1 föreslår kyrkomötet att avvakta med beslutet om musiken föreslår i punkt 2 att kyrkostyrelsen under tre år inbjuder alla som vill till skapande av ny liturgisk musik och ger möjlighet att pröva denna. I motionen bifogas ett antal Agnus Dei-satser som kyrkomötet i motionens punkt 3 föreslås besluta får utgöra startmaterial i arbetet med att ta fram ny mässmusik. Motionären menar att man i kyrkohandboksarbetet har missat en stor rikedom av kreativitet och mångfald som behöver tas till vara.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet konstaterar, i likhet med direktiven till ny kyrkohandbok, att 1986 års kyrkohandbok i huvudsak har fungerat väl. Samtidigt är utskottet medvetet om att många försöksförsamlingar har begärt att få fortsätta att använda förslagen till ny kyrkohandbok i stället för att återgå till 1986 års ordning. Utskottet menar att förslaget i motion 2017:57, att 1986 års kyrkohandbok fortsättningsvis ska få användas som alternativ till den nya kyrkohandboken, inte är lämpligt. Läronämnden har i sitt yttrande påtalat att med ett sådant beslut uppstår en situation där vissa moment i gudstjänsten återfinns i snarlika varianter och där det för de kyrkliga handlingarna kommer att finnas olika, delvis konkurrerande, ordningar i bruk samtidigt, vilket försvårar domkapitlens tillsyn. Då kyrkohandboken är ett av Svenska kyrkans kännedokument och har en sammanhållande funktion för kyrkan skulle ett sådant beslut stå i konflikt med synen på kyrkohandboken. Till detta kommer att förnyelsearbete i allmänhet innebär att vissa saker måste överges för att motivera det lärande och den förändring som en ny situation kräver. Mot denna bakgrund föreslår utskottet att kyrkomötet avslår motion 2017:57.

Avseende förslagen i motion 2017:60, punkt 2 och 3 konstaterar utskottet att det, i enlighet med den förändring av kyrkoordningen som skrivelsen föreslår, inte finns några hinder mot att inbjuda till skapande av ny liturgisk musik, inte heller mot att låta vissa Agnus Dei-satser utgöra startmaterial i ett sådant arbete. Gudstjänstutskottet konstaterar dock att de satser som motionen innehåller, i likhet med annat nytt material, inte har prövats och analyserats. Att idag sända ytterligare material på

remiss till församlingarna vill utskottet inte förorda med tanke på de omfattande remissomgångar som genomförts de senaste åren. Dessutom pekar utskottet på att utgångspunkten för motionen, i punkt 1, är att kyrkomötet inte ska anta kyrkohandboksförslaget. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:60, punkt 2 och 3.

Gemensam grundstruktur, mångfald och delaktighet

Grundstrukturen

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:6, punkt 3.
2. Kyrkomötet beslutar att bifalla motion 2017:48.

Bakgrund

Den söndagliga gudstjänsten har ett grundläggande skeende som kan kännas igen i kyrkor över hela världen och i kyrkohistorien. Gemensamt är att gudstjänsten firas på dopets grund och att människor samlas på uppståndelsens dag, ber, sjunger, lyssnar till och tolkar ordet, firar nattvardens måltid och sänds ut i förnyat liv. I 1986 års kyrkohandbok omsattes detta synsätt i en grundläggande struktur, *ordo*, där mässan fick fyra huvuddelar. Strukturen har i kyrkostyrelsens förslag till *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* behållits med delvis nya benämningar, Samling, Ordet, Måltiden och Sändning.

Antalet gudstjänstordningar har begränsats till tre, Högmässa, Mässa och Gudstjänst, medan antalet alternativ inom respektive moment i gudstjänsterna motsvarar antalet i 1986 års kyrkohandbok eller är fler än dessa.

Även i de kyrkliga handlingarna finns moment från Samling, Ordet och Sändning med.

Till skillnad från 1986 års kyrkohandbok är i kyrkostyrelsens förslag musikvolymen upplagd enligt samma grundläggande struktur som huvudvolymen, för var och en av dels huvudmusiken i Gudstjänstmusik A, dels kompletterande musik i Gudstjänstmusik B, C, D och E. Liksom i 1986 års kyrkohandbok finns i Gudstjänstmusik A dels allmän serie, dels kyrkoårsspecifika serier. I Gudstjänstmusik B och C finns kyrkoårsanknutna alternativ för Lovsägelsen.

I motion 2017:6 punkt 3 föreslår motionären att uppställningen av musikserierna förändras så att musiken för varje kyrkoårstid hålls samman. Motiveringen till detta är att i möjligaste mån undvika att gudstjänstlivet i en församling kan komma att helt sakna anknytning till kyrkoåret.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:6.

Motionärerna bakom motion 2017:48 påtalar att inte samtliga alternativ för Lovsången i kyrkohandboken återges med notskrift. De alternativ som återfinns bland Liturgiska sånger i psalm 697 samt psalm 21 återges med notskrift. Övriga alternativ är inte utskrivna. Motionärerna menar att antingen ska alla alternativ skrivas ut eller psalm 21 tas bort. Motionärerna föreslår att alternativen skrivs ut.

Laudamus, församlingens svar i Lovsången, som ska vara en trinitarisk psalm (en psalm som uttrycker treenigheten), har inte varit utskriven i de förslag som varit föremål för remissbehandling. Däremot har psalmnummer angivits för att ange vilka alternativ som är lämpliga till vilket Gloria. Revisionsgruppen valde dock i sin bearbetning att skriva ut de alternativ som är hämtade från psalm 697 samt psalm 21, ”Måne och sol”, och kyrkostyrelsen har bejakat detta. Att ”Måne och sol” skrivs ut

motiveras med den särställning som denna psalm fått i familjemässan där den funnits med sedan tidigare. Det är också ett exempel på att barnperspektivet har fått genomslag i kyrkohandboken.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet menar att förslaget till uppställning av musikserierna i kyrkohandboksförslaget är väl motiverat och att det inte behöver ändras. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:6 punkt3.

När det gäller motion 2017:48 gläds utskottet åt den starka ställning som psalm 21, Måne och sol, fått i gudstjänster med barn. Samtidigt menar utskottet att det vore mer konsekvent att även skriva ut noterna till de övriga föreslagna exemplen på trinitariska psalmer som utgör möjliga alternativ till Lofsången (Sv. Ps. 18, 337, 543:4 och 641:7) än att bara ange dem i anvisningstexten. Utskottet konstaterar också att det är betydligt mer användarvänligt att ha noterna tillgängliga i kyrkohandboken än att behöva växla fram och tillbaka mellan olika böcker. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att bifalla motion 2017:48.

Övergripande anvisningar

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:73.

Bakgrund

Kyrkostyrelsen beskriver i skrivelsen utvecklingen av hur församlingens delaktighet succesivt fått allt fler konkreta uttryck i Svenska kyrkan sedan 1917 års kyrkohandbok. 1986 års kyrkohandbok innebar en stor principiell förändring med en pastoral-teologiskt motiverad öppning för fler än präster och musiker att på olika sätt medverka liturgiskt i gudstjänsten.

I *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp* skriver arbetsgruppen:

Den praktiska delaktighet som består i att gudstjänstfirarna får särskilda uppgifter i gudstjänsten bör därmed inte överskugga att delaktighet också till exempel handlar om att uppleva respekt, att känna igen människor, att kunna sjunga med i sångerna, att känna igen gudstjänstens perspektiv och att ha inflytande över gudstjänsten.

Handboken bör ge tydliga anvisningar om praktisk delaktighet, samtidigt som den bör utformas i medvetenhet om att många föredrar att fira gudstjänst i huvudsak genom att lyssna och delta i bön och sång.

Läronämnden har yttrat sig över kyrkostyrelsens skrivelse angående delaktighet och över motion 2017:73.

Motionären bakom motion 2017:73 menar att delaktighetsperspektivet inte fått tillräckligt genomslag i kyrkohandboksförslaget och föreslår att det ska följas upp genom att det i anvisningarna till gudstjänstordningarna ges exempel i enlighet med förslag i motionen. Motionären presenterar ett antal förslag på hur delaktighet och medverkan kan exemplifieras i anvisningstexterna i kyrkohandboken. Bland dessa finns dialogpredikan, personligt vittnesbörd och att kyrkans förbön kan ersättas med skön bakgrundsmusik till ljusständning, bönelappar och personlig förbön eller välsignelse.

Utskottets överväganden

Utskottet delar motionärens syn på delaktighetens stora betydelse i gudstjänsten, och att denna kan se ut på olika sätt. Där ryms olika former av praktisk medverkan såväl som till exempel enskilt deltagande i sång, bön eller lyssnande.

Vidare konstaterar utskottet att en viktig förutsättning för ett gott gudstjänstliv är att det finns en stor pastoralteologisk kunskap som delas av många och som ständigt bearbetas och fördjupas.

Utskottet menar dock att förutsättningarna för den delaktighet motionären efterfrågar redan finns och inte i första hand är en fråga för reglering i kyrkohandboken. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:73.

Gudstjänstens teologi, språk och musik

Flerspråkighet

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:5, punkt 2.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:156.
3. Kyrkomötet beslutar att 1986 års kyrkohandbok i de översättningar till andra språk som fastställts av kyrkostyrelsen får brukas fram till dess att översättningar av den nya kyrkohandboken fastställts på motsvarande sätt.

Bakgrund

I motion 2017:156 punkt 1 föreslår motionären att i samband med att översättningar av den nya kyrkohandboken framläggs för kyrkomötet ska även förslag på böner på andra språk presenteras som uttryck för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. I punkt 2 föreslår motionären att de böner som ska komma i fråga för översättning är Herrens bön samt välsignelsen och att det ska vara på fler språk än de nationella minoritetsspråken. Motionären motiverar det bland annat med att Svenska kyrkan är en del av den världsvida kyrkan och därmed större än att vara svensk, större än nation och språk.

I *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan, del I* beskrivs att delar av kyrkohandboks-förslaget 2012 översattes till svenskt teckenspråk och fem nationella minoritetsspråk: finska, meänkieli, lulesamiska, nordsamiska och sydsamiska och att detta har utvärderats i en särskild process. Det uttalas också att det finns behov av översättningar till ytterligare språk. I inledningen till *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan, del I* konstateras att:

Gudstjänst på andra språk utgör en integrerad del av gudstjänstlivet i Svenska kyrkan. Därför översätts kyrkohandboken helt eller i delar till nationella minoritetsspråk, svenskt teckenspråk samt vissa andra språk.

Praxis är att svenska är huvudspråk i kyrkohandboken och att översättningar kan göras till skilda språk, men att de då har något av en underordnad karaktär.

Svenska kyrkan är en del av den världsvida kyrkan och därmed också gränsöverskridande i bred mening. Inte minst den ekumeniska rörelsen ger uttryck för en längtan efter och förhoppning att kunna visa att skilda kyrkor på ett djupare plan hör samman. Uppfattningen att Svenska kyrkan är del av en större världsvid kyrka genomsyrar Svenska kyrkans självbild idag och synliggörs på olika sätt i tro, lära och liv. I *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* blir det tydligt till exempel genom att de latinska namnen på rubrikerna genomgående är utsatta. När trosbekännelsen

används är det också möjligt att inleda med orden: ”Låt oss stämma in i/förenas i kyrkans bekännelse (ett tecken på vår samhörighet med Kristi världsvida kyrka)”.

Det motionären till motion 2017:156 efterfrågar är någonting mer genomgripande än att vissa delar av handboken översätts från svenska till ett annat språk, det handlar snarare om att tydligt och läromässigt uttrycka Svenska kyrkans delaktighet i den världsvida kyrkan också inom ramen för *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan*.

I motion 2017:5 punkt 2 föreslår motionären att det som alternativa texter för ny tonsättning även medges översättningar av serie A till andra språk. Motionären hänvisar till den invandring som i många församlingar lett till nya grupper av gudstjänstfirare med annan nationell bakgrund, vilket motiverar ett behov av att också kunna sjunga liturgiska texter på andra språk.

Översättningarna till andra språk av 1986 års kyrkohandbok (där delar är översatta till tyska, franska och engelska) är från 1988 och antogs av dåvarande Svenska kyrkans nämnd för Gudstjänst och evangelisation. Beslut om dessa har alltså inte fattats av kyrkomötet.

I projektet med att ta fram handboksförslaget 2017 ingår arbete med översättningar till nationella minoritetsspråk (tre samiska varieteter, meänkieli, finska och fyra varieteter inom romska (romani)) samt svenskt teckenspråk. Detta arbete pågår utifrån dessa språks särskilda ställning.

Översättningar till andra språk har inte påbörjats men beretts bland annat i remissomgången 2016 med frågor i remissenkäten om vilka språk församlingarna ser behov av. Om kyrkomötet beslutar om en ny kyrkohandbok är det en fråga för kyrkostyrelsen att besluta om vilka övriga språk som kyrkohandboken ska översättas till.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:5.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet ser det som självklart att mer än ett språk kan användas vid gudstjänstfirande i Svenska kyrkan. I vår psalmbok finns psalmer på andra språk än svenska, vår kyrkohandbok finns översatt till några av de stora världsspråken och i många församlingar används andra språk än svenska i huvudgudstjänsten till exempel vid bibelläsningar och i andra enskilda moment. Detta är en konsekvens av att de som firar gudstjänst har olika modersmål och ett uttryck för strävan efter att gudstjänsten ska vara välkomnande och möjlig att känna igen för människor med olika bakgrund.

Vid kyrkliga handlingar är det vanligt att en större grupp gudstjänstdeltagare inte förstår svenska. Här är det ett uttryck för pastoral omsorg att fler moment än de allra vanligaste finns att tillgå på fler språk än svenska och de nationella minoritetsspråken.

Utskottet menar dock att beslut om översättningar av kyrkohandbokstext i nuläget inte ska ligga inom kyrkohandbokens ram. Utskottet vill också uttrycka sin bestämda uppfattning att Svenska kyrkan inte ska göra egna översättningar av Herrens bön och andra gudstjänsttexter som redan finns på andra språk, utan använda versioner som brukas i kyrkor som firar sin gudstjänst på dessa språk. Utskottet föreslår mot denna bakgrund kyrkomötet att avslå motionerna 2017:5, punkt 2 och 2017:156.

När den nya kyrkohandboken antas, kommer översättningar av denna till flera språk att tas fram. Fram till dess att dessa nya översättningar är slutförda måste församlingar kunna fira gudstjänster i Svenska kyrkans ordning även på andra språk.

Gudstjänstutskottet föreslår kyrkomötet besluta att 1986 års kyrkohandbok i de översättningar till andra språk som fastställts av kyrkostyrelsen får brukas fram till dess att översättningar av den nya kyrkohandboken fastställts på motsvarande sätt.

Gudstjänstens språkliga uttryck

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:71.
2. Kyrkomötet beslutar att bifalla motion 2017:90, punkt 1.
3. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:90, punkt 2, 3 och 4.
4. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:93.
5. Kyrkomötet beslutar att bifalla utskottets förslag avseende Välsignelsen enligt bilaga 4.

Bakgrund

I motion 2017:71 punkt 1 föreslår motionärerna att de läromässiga och ekumeniska implikationerna av den nya benämningen på den helige Ande bör utredas. I punkt 2 föreslår de att formuleringen, I Faderns och Sonens och den helige Andes namn, från 1986 års kyrkohandbok, får användas i den nya kyrkohandboken. Motionärerna motiverar det bland annat med att det skapar oklarhet i uppfattningen av den tredje personen i gudomen när olika formuleringar av den trinitariska (treenighets-) formeln blandas.

I *Förklaringar till kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* (SKU 2012:2) beskrivs de olika översättningsöverbäganden som gjorts kring begreppet ”den heliga Anden” i Bibel 2000 och som beskrivs utförligt i Uppslagsdelen till Bibel 2000. Utredningsgruppen skriver:

När ”Anden” står för sig, utan ”helig” framför, och det av sammanhanget framgår att det är Guds ande som åsyftas skrivs ”Anden” i Bibel 2000. Bibelöversättarna har valt att skriva ”anden”, då den omgivande beskrivningen visar att det handlar om Guds ande. Det som är ”heligt” är det som hör samman med Gud. I kyrkohandboksförslaget har bedömningen varit att ”Anden” i den liturgiska texten genomgående bör skrivas på samma sätt, det vill säga med inledande versal, oavsett om eller vilken bestämning som görs. Att kyrkohandboksförslaget har ”den heliga Anden” och inte ”den helige Anden” är för att förslaget följer Bibel 2000. Enligt traditionell svensk grammatisk terminologi är ”ande” reale, idag kallat utrum, som har -a i slutet på adjektivet.

Detta fick stöd i remissutfallet. Frågeställningen i bearbetning och granskning 2014 och 2015 har gällt om ”Ande” bör vara i bestämd eller obestämd form. Språkligt och teologiskt sakkunniga har gjort något olika bedömningar men menar att båda uttrycken är möjliga. Såväl de teologiska som språkliga experterna har dock menat att det är konsekvent att i kyrkohandboken följa Bibel 2000 som har ”den heliga Anden”, alltså bestämd form. I det reviderade förslaget har uttrycket ändrats genomgående i böner och texter med ett undantag, trosbekännelsen. I Trosbekännelsen används uttrycket ”den helige Ande”. Anledningen till att trosbekännelserna har samma formulering som tidigare är den remissbehandling som gjordes av de ekumeniska bekännelserna 2011.

I *Kommentarer Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan, del I* (SKU 2016:1) redogörs för processen då Sveriges kristna råd 1996 rekommenderade sina medlemskyrkor att använda de ekumeniska nyöversättningarna av trosbekännelserna. Kyrko-

styrelsen ställde 2011 i en remiss frågan om remissinstanserna tillstyrkte användandet av de ekumeniska trosbekännelserna, med några förändringar. Utifrån remissvaren beslutade kyrkostyrelsen att inte föreslå kyrkomötet 2012 att anta nyöversättningarna av trosbekännelserna.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:71.

I motion 2017:90 punkt 1 föreslår motionären att ”Kriste” ersätts med ”Kristus” i Kristusrop 3, i punkt 2 att ”Jesu” ersätts med ”Jesu(s)” genomgående, i punkt 3 att ”Kristi” ersätts genomgående med ”Kristi/Kristus” och i punkt 4 att ”Jesu Kristi” ersätts genomgående med ”Jesu Kristi/Jesus Kristus”. Motionären motiverar sina förslag med att för dagens generation och kommande generationer är de latinska formerna inte helt begripliga.

I kyrkostyrelsens direktiv för det fortsatta arbetet med en översyn av *Den svenska kyrkohandboken* (se kyrkostyrelsens protokoll 2006:2 § 26) uttalades att det i arbetet med en grundordning för mässans firande skulle tas hänsyn till flera olika aspekter för att tillgodose behovet av gemensam struktur, men också öppenhet och möjlighet till lokal förankring. Några av dessa aspekter var:

- ◆ lokal gestaltning i förhållande till Svenska kyrkans allmänkyrkliga tradition i struktur och språk,
- ◆ föreskrivna moment – lokal gestaltning,
- ◆ fast formuleringar – stor alternativrikedom,
- ◆ igenkännande och flexibilitet.

Senare i processen har de kortfattade direktiven diskuterats och tydliggjorts. Viktigt har hela tiden varit att språket är rikt och visar på bredd som gör att kyrkohandboken kan fungera för olika typer av gudstjänstliv och i olika gudstjänstrum. Språket ska också hålla för att användas under lång tid. Texter och böner är därför av olika stilistiska karaktär. Utifrån remissutfallen vid de olika remisstillfällena har de synpunkter som framkommit behandlats. I *Kommentarer Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* (SKU 2016:1) sägs:

Språkliga synpunkter i remissvaren har bland annat tagit upp kvalitet, rytm och stilnivå, för frekventa ord eller s.k. modeord och om språket uppfattats som torftigt och synpunkter om var det personliga behöver finnas i gudstjänstens texter. Synpunkter fanns angående vissa texter som uppfattades ha en undervisande eller föreskrivande karaktär. Utifrån dessa övergripande synpunkter har en genomgång av kyrkohandbokens texter gjorts.

Styrgruppen för kyrkohandboksrevisionen beslutade i januari 2015 att det skulle göras en granskning av förslagets helhet innan det gick på uppföljande remiss. Ett preliminärt förslag gick till sakgranskare och sakkunniga för granskning och bedömning från mars till augusti 2015. Granskningen gjordes av 12 personer, författare, teologer och språkligt sakkunniga, angående teologi och språk. Fortlöpande har avstämningar gjorts för att svara mot remissvaren.

I motion 2017:93 föreslår motionären att ”ock” bör ersättas med ”ock(så)” i trosbekännelserna. Motionären motiverar det med att formen ”ock” är ålderdomlig och svår att förstå.

De första översättningarna av trosbekännelserna till svenska gjordes under 1300- och 1400-talen och nya översättningar gjordes sedan under reformationen. Därefter har ingen egentlig nyöversättning fastställts inom Svenska kyrkan. En viss språklig översyn har dock gjorts. I samband med en ny översättning av Nya testamentet, NT 81, kom frågan om en ekumenisk version av Herrens bön samt nyöversättningar

av trosbekännelserna upp. Arbetet skedde inom ramen för Svenska Ekumeniska Nämnden och senare Sveriges kristna råd. Svenska kyrkan medverkade i tillkomsten av ekumeniska nyöversättningar. Som beskrivits ovan sändes översättningarna på remiss 2011 men detta resulterade inte i något förslag om antagande i kyrkomötet. Följden av detta är att i förslaget till ny kyrkohandbok används de sedan tidigare av Svenska kyrkan antagna översättningar av trosbekännelserna.

Utskottets överväganden

När det gäller benämningen på den heliga Anden, noterar Gudstjänstutskottet att kyrkohandboksförslaget konsekvent följer Bibel 2000 utom i trosbekännelserna. Utskottet har noterat att både 1986 års benämning och den som följer Bibel 2000 redan används parallellt i många församlingar. Läronämnden pekar i sitt yttrande på vikten av att finna ord, ”som hjälper oss till ett medvetande om att Gud inte är maskulinum” (Ln 1986:2y) och på att benämningen från Bibel 2000 är förenlig med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Utskottet finner mot bakgrund av Läronämndens yttrande att det är bättre att benämningen är konsekvent och föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:71, punkt 1 och 2.

Utskottet noterar att motion 2017:90 tar upp två olika språkliga fenomen: dels svenska genitivbildningar av latinska namnformer, t.ex. Jesu och Kristi, dels en vokativform (anropsform) på grekiska, Kriste, som förts med in i svenskan. Utskottet bejakar förslaget att ersätta ”Kriste” med ”Kristus” i Kristusrop 3. Detta skulle följa bruket i Kristusrop 6. Däremot är det inte språkligt lämpligt att genomgående ersätta ”Jesu” med ”Jesu(s)” och ”Kristi” med ”Kristi/Kristus”. De svenska genitivformerna har fortfarande en stark ställning i samtida språkbruk och på många ställen i kyrkohandbokstexten skulle det bli klumpigt och oskönt att byta ut dem. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att bifalla motion 2017:90, punkt 1 men att punkt 2, 3 och 4 avslås.

När det gäller motion 2017:93 menar utskottet att Svenska kyrkan inte ensidigt kan eller bör ändra i trosbekännelserna som är ekumeniskt centrala texter. Utskottet föreslår därför att motionen ska avslås.

Utskottet menar vidare att också avseende Välsignelsen bör kyrkohandboken följa Bibel 2000, där tilltalet är ”dig” inte ”er”. Detta skulle göra att välsignelsen får ett mer direkt och individuellt tilltal. Samtidigt menar utskottet att det är av vikt att den kollektiva gemenskapen, som också den är en viktig del i välsignelsen, inte går förlorad. Utskottet konstaterar att det är svårt att tillgodose de båda behoven samtidigt. För att ge möjlighet att rikta välsignelsens tilltal till såväl individ som gemenskap föreslår utskottet att ”er” i Välsignelsen på samtliga ställen i kyrkohandboken ändras till ”er/dig”.

Kyrkohandbokens musik

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:6, punkt 2.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:15.
4. Kyrkomötet beslutar att bifalla motion 2017:45.
5. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:61, punkt 2.

Bakgrund

I reflektionsdokumentet *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp* konstateras att ”[d]et är svårt, för att inte säga omöjligt, att tänka sig

en gudstjänst utan sång och musik inte minst i ett lutherskt perspektiv”. Kyrkostyrelsen betonar i skrivelsen att den liturgiska musiken är väsentlig för att bevara en evangelisk-luthersk identitet med gudstjänst på folkspråket samtidigt som Svenska kyrkan är en del av den världsvida kyrkan. ”Musikaliska överväganden har därför utgjort en väsentlig del av kyrkohandboksrevisionen.” Kyrkostyrelsen konstaterar vidare att det är ”med fokus på församlingarnas gudstjänstfirande som förslaget kvalitet har bedömts” och påpekar att ”all gudstjänstmusik har bearbetats och förändringar har gjorts i musik, text och textunderläggningar utifrån synpunkter i remissvar 2014 och 2016”. Strävan har varit att värna sambandet mellan ord och ton. I den gregorianska sången är rytmen i grunden fri och baseras på texten, ett sätt på vilket gudstjänstens texter kan artikuleras tydligare. Bedömningen har varit att genom notering utan skaft åstadkoms en så ren notbild som möjligt, vilket i sin tur skapar en frihet för liturgen. Kyrkostyrelsen föreslår också ändringar i kyrkoordningen i syfte att förenkla möjligheterna till användning av annan musik till kyrkohandbokens texter (se avsnittet om ändringar i kyrkoordningen ovan).

Läronämnden har yttrat sig över motionerna 2017:6, 2017:15 och 2017:61.

I motion 2017:6 uttrycker motionären en oro för att kyrkoåret ska försvinna som ett tydligt mönster i Svenska kyrkans gudstjänstliv. Punkt 2 i motionen innehåller ett förslag om att uppdra till kyrkostyrelsen att till kyrkohandboken foga fler musikalternativ och fler kyrkoårsanpassade musikserier.

Motion 2017:15 innehåller ett antal tonsättningar av mässans ordinarium vilka motionären föreslår kyrkomötet besluta ska antas som alternativ musik för mässan i kyrkohandboken. Om kyrkomötet inte bifaller detta förslag i punkt 1 föreslår motionären i punkt 2 att ett urval av tonsättningarna fastställs som del av musiken i *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I*. Motionären motiverar förslaget med att denna musik utgör en sedan mer än tio år väl beprövad serie som lockar fram församlingens sångglädje. De bifogade tonsättningarna skrevs av Hans Garmo i mitten av 1990-talet till Sankt Ansgars församling i Uppsala och har sedan dess använts där under en stor del av året. I början av 2000-talet gavs de ut i tryck på Wessmans förlag. Dessa tonsättningar är inte prövade inom handboksarbetets ram.

I kyrkostyrelsens förslag till kyrkohandbok kan ”Dagens bön” och ”Inledande och avslutande bön” sjungas. I motion 2017:45 menar motionären att notationen bör omarbetas i enlighet med hur dessa nu sjungs och noteras i *Den svenska psalmboken* och *Den svenska kyrkohandboken* 1986. För att ge orden en naturlig deklamation bör det framgå att tonen före slutfallet är längre än kantillationstonerna (som betyder att en längre text reciteras på samma ton). Detta är enligt motionären en praxis som växt fram under lång tid.

I motion 2017:61 menar motionären att man i handboksarbetet inte tagit i beaktande den stora kunskap som finns på området historisk musik. I motionens punkt 2 föreslås därför att kyrkostyrelsen får i uppdrag att fortsätta sökandet efter äldre material att infoga i den nya kyrkohandboken. Motionären skriver att ”Bland medeltidens pärlor finns nog både ett och annat ”glatt, enkelt och folkligt” att hitta.”

Utskottets överväganden

I motion 2017:6 punkt 2 föreslår motionären att fler musikalternativ ska tillfogas kyrkohandboken med hänvisning till att kyrkoåret behöver tydliggöras. Läronämnden har i sitt yttrande uttryckt som sin mening att det i förslaget ”finns en tillfredsställande anknytning till kyrkoårets skiftningar”. Gudstjänstutskottet delar Läronämndens uppfattning och föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:6, punkt 2.

Utskottet föreslår likaså kyrkomötet att avslå motion 2017:61 punkt 2, som handlar om att fortsätta sökandet efter äldre musik att foga till kyrkohandboken, eftersom detta förslag utgår från att beslutet om kyrkohandboken ska skjutas upp.

De tonsättningar av mässans ordinarium som presenteras i motion 2017:15 kan, konstaterar utskottet, användas i församlingens gudstjänster enligt den reglering i kyrkoordningen som föreslås i skrivelsen. Att införa dem i kyrkohandboken är dock varken rimligt eller riktigt enligt vad Läronämnden påtalar i sitt yttrande om gedigen beredning och analys med bred delaktighet vilket bidrar till receptionen av kyrkohandboken. Undantag från en sådan ordning måste därför göras med stor försiktighet. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:15, punkt 1 och 2.

Avseende det förslag angående notationen som motionären i motion 2017:45 presenterar vill utskottet framhålla värdet av att följa den musikaliska praxis som förekommer. Utskottet konstaterar att det här finns en närhet mellan teologi och musik, där teologin kan och ska vägleda beslutet avseende den musikaliska skrivningen. Skillnaden mellan skrivelsens förslag och motionärens förslag handlar om var betoningen ska läggas. Är det på "Herren vare med er" (inte mot er?) eller "Herren vare med er" (inte de andra?). Den motivering som presenterats till valet att inte tydligare notera detta i musikvolymen, nämligen att ge en större frihet i den liturgiska sången, förutsätter en hög kompetens hos alla präster och kyrkomusiker, som vore önskvärd men dessvärre inte alltid är förhanden idag. Här konstaterar utskottet att det finns utrymme för förstärkta utbildningsinsatser.

Utskottet har också uppmärksammat en olikhet avseende skaftlösa och skaftade noter mellan textbilagan och musikvolymen till exempel i inledningen till Dagens bön. Utskottet föreslår mot denna bakgrund kyrkomötet att bifalla motion 2017:45.

Anvisningarna

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:95.
2. Kyrkomötet beslutar att komplettera texten under Anvisningar sidorna 26–28, 37, 40–43 och 61 enligt bilaga 4.

Bakgrund

I kyrkostyrelsens skrivelse är Lovsägelsen (som består av Lovsägelsens inledning och Prefationen), Sanctus/Helig och Agnus Dei/O, Guds lamm fasta moment i Högmässa och när Mässa firas som huvudgudstjänst, men fakultativa moment (kan utelämnas) när Mässa inte firas som huvudgudstjänst.

I motion 2017:95 föreslås att momenten Prefation, Sanctus och Agnus Dei ska vara fasta i Mässa, även när den inte firas som huvudgudstjänst. Motionären menar att dessa moment stärker församlingens liturgiska roll och att de hittills ingått i alla nattvardsgudstjänster utom sjukkommunion.

I kyrkostyrelsens skrivelse är antalet gudstjänstordningar betydligt färre än i 1986 års kyrkohandbok. Utöver de särskilda ordningarna för Julotta och Långfredagsgudstjänst innehåller 1986 års handbok separata ordningar för Högmässa, Söndagsmässa, Familjemässa, Högmässogudstjänst, Söndagsgudstjänst, Familjegudstjänst, Veckomässa, Sjukkommunion, Temamässa, Söndagsbön/Veckobön och Temagudstjänst. I skrivelsens förslag till ny kyrkohandbok har dessa elva gudstjänsttyper ersatts av två huvudordningar, Högmässa och Mässa/Gudstjänst, där Högmässa innefattar fler fasta moment och Mässa/Gudstjänst färre.

I Högmässa, Söndagsmässa och Familjemässa enligt 1986 års kyrkohandbok är Prefation, Sanctus och Agnus Dei fasta moment. I Veckomässa är Prefation och Sanctus fakultativa moment, medan Agnus Dei är ett fast moment och i Sjukkommunion finns varken Prefation, Sanctus eller Agnus Dei med som moment i mässordningen. Temamässa kan, när den firas som huvudgudstjänst, utformas så att Högmässans, Familjemässans eller Söndagsmässans liturgi präglas av ett genomgående, icke kyrkoårsbundet tema, vilket innebär att Prefation, Sanctus och Agnus Dei ingår som fasta moment. När Temamässa inte firas som huvudgudstjänst behöver den inte innehålla dessa tre moment. Det enda kravet är att instiftelseorden samt utdelandet av bröd och vin ska ingå.

Utifrån skrivelsens två gudstjänstordningar ska såväl en fullständig högmässa med många fasta moment som en mycket enkel och avskalad mässa i det lilla formatet kunna utformas. I Högmässa ingår Prefation, Sanctus och Agnus Dei som fasta moment. Detsamma gäller när Mässa firas som huvudgudstjänst. När Mässa inte firas som huvudgudstjänst är de tre momenten fakultativa.

I kommentarsvolymen till kyrkohandboksförslaget 2016 förs ett resonemang kring prefationerna ur ett barnperspektiv:

Bedömningen i revisionen har varit att den absoluta merparten av prefationerna bör vara fullständiga. Det pastorala sammanhanget är samtidigt att i många församlingar, när Mässa firas med små barn utelämnas flera av Måltidens moment, bl.a. just Lovsägelsen. Revisionen har velat möjliggöra att fler av Måltidens moment är med även då Mässa firas med alla åldrar. En anledning till att Lovsägelsen utelämnas är att gudstjänsten blir för lång och omfattande då alla moment finns med. I remissvar efter kyrkohandboksförslaget 2012 finns reflektioner från

församlingar om att de nya texterna och den nya musiken (särskilt Gudstjänstmusik D) möjliggjort ett rikare nattvardsfirande.

Utskottets överväganden

Motionären föreslår att Prefation, Sanctus och Agnus Dei ska vara fasta moment i Mässa även när den inte firas som huvudgudstjänst. Gudstjänstutskottet menar att dessa är centrala och viktiga delar när mässa firas som huvudgudstjänst, historiskt och ekumeniskt, och att de ger utrymme för det mystiska och outgrundliga. I sammanhanget är det viktigt att skilja på enkelhet och förenkling. Utskottet menar att en enklare mässa utan Prefation, Sanctus och Agnus Dei inte behöver innebära en förflackning eller uttunning av mässan. Även en mycket enkel mässa kan innehålla djup och möte med Gud. Vid skilda tillfällen är det också viktigt – inte minst av pastoral skäl – att kunna fira en enkel mässa. Utskottet påminner om att ordningen för Mässa också ska kunna användas för att utforma en enkel mässa till exempel vid sjukkommunion.

Utskottet konstaterar att en barnkonsekvensanalys både skulle kunna peka på vikten av igenkänning i mässans ordning gång efter gång och att det ges utrymme för mysteriet, och samtidigt att en sådan analys kan lyfta fram möjligheten till kortare mässor. Ett barnperspektiv ger därmed inte entydiga svar eller vägar att gå.

Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:95.

Utskottet konstaterar i sin diskussion om anvisningarna till momentet Förlåtelse, Förlåtelseord/Löftesord, Tackbön alternativt Överlåtelsebön att Läronämnden har yttrat sig över dessa. Läronämnden för ett resonemang om att vi utifrån en luthersk förståelse ständigt lever med den ”gamla människan” och därför ständigt behöver höra Guds löfte. Människan är kallad att leva i en ständigt pågående dialog av bekännelse och förlåtelse. ”Läronämnden menar därför att, om mässa och gudstjänst firas som huvudgudstjänst, ska bön om förlåtelse med tillhörande förlåtelse- eller löftesord, alternativt överlåtelsebön, vara fasta moment”. Utskottet delar Läronämndens resonemang och föreslår en kompletterande mening i textbilagan sidan 27: ”Momentet som helhet är ett fast moment i Högmässa och fakultativt i Mässa/Gudstjänst med de alternativ som finns i kyrkohandboken. *När Mässa/Gudstjänst firas som huvudgudstjänst är momentet som helhet ett fast moment.*”. Detta föranleder redaktionella ändringar på flera ställen i textbilagan. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att besluta om ändringar i anvisningarna i textbilagan på sidorna 26–28, 37, 40–43 och 61 enligt bilaga 4.

Samling

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att motion 2017:74 ska anses besvarad med vad utskottet anför.
2. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag avseende anvisningstexten till momentet Inledningsord på sidan 31 i textbilagan enligt bilaga 4.
3. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att den trinitariska formeln besvaras med församlingens Amen.

Bakgrund

I motion 2017:74 föreslås att varje gudstjänst i nya kyrkohandboken inleds med Guds varma, kärleksfulla och barmhärtiga ja till oss människor. Motionären fram-

håller vikten av att skapa en välkomnande miljö, där en snäv syndabekännelse inte riskerar att uppfattas som en inträdesbiljett.

I kyrkostyrelsens skrivelse inleds Samling, den första delen av gudstjänsten, med klockringning och psalmsång, därefter följer ett inledningsord. Skrivelsen innehåller 15 alternativa inledningsord, olika i sina språkliga uttryck och i sina teologiska betoningar, varav några direkt leder till Bön om förlåtelse alternativt Överlåtelsebön medan andra är mer fristående. Bön om förlåtelse alternativt Överlåtelsebön kan även placeras senare i gudstjänsten, direkt före Kyrkans förbön. Momentet Bön om förlåtelse har 8 olika alternativ och momentet Överlåtelsebön tre olika alternativ. Även dessa är olika i språkliga uttryck och teologiska betoningar.

I kommentarsvolymen till 2016 års kyrkohandboksförslag karakteriseras gudstjänstdelen Samling på följande sätt:

Gudstjänstdelen Samling leder in i gudstjänsten och tydliggör att gudstjänst firas i möte med Gud, i Jesus Kristus och i gemenskap med den världsvida kyrkan. Människan kan komma som hon är och Gud ser och möter människans livsvillkor i Kristus. I Samling uttrycks vidare att enskilda människor kommer samman till en gemenskap, en församling. Samlingens första del kan utformas med olika betoningar och skapar en gemensam känsla av sammanhang.

Dokumentet *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp* resonerar om beredelsemomentet i gudstjänstens inledning. Där sägs bland annat:

Under stora delar av Svenska kyrkans historia har skriftermålet varit en självständig institution, förlagd utanför högmässan, t ex lördag kväll. Ibland har detta kompletterats med en allmän syndabekännelse i högmässan, ofta i anslutning till predikan.

Inledningen med allmän syndabekännelse och tillsägelse av förlåtelsen blev möjlig i HB 42 och det normala i HB 86. Samtidigt blev det möjligt att placera beredelsen efter predikan. Om detta skrev kyrkomötets läronämnd i samband med framtagandet av HB 86 bland annat: *Det är mycket viktigt att reflektera över vilken bild av Gud gudstjänstordningen förmedlar. I detta avseende har gudstjänstens inledning en särskilt stor betydelse. Det kan finnas andra sätt att inleda gudstjänsten på än att ställa människans litenhet i kontrast till Guds helighet.*

[...] Det är viktigt att ingenting i gudstjänsten, till exempel en obligatorisk inledande bön om förlåtelse och förlåtelseord, antyder att människans synd skulle vara ett hinder som först måste undanröjas för att relationen med Gud skall kunna återupprättas. Försoningens gåva kan på detta sätt skymmas.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:74.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet bejakar inledningsvis den intention som uttrycks i motion 2017:74. Det är centralt att en kristen gudstjänst utformas på ett sätt som inte riskerar att tynga människor i känslor av skam och oduglighet, utan i stället betonar människans värdighet och Guds kärlek och barmhärtighet. I viss utsträckning sker detta genom de ord som används, men deltagarnas uppfattning om gudstjänsten som befriande eller tyngande formas också av det gestaltande som sker i form av bemötande, kroppsspråk, hur rummet används och liknande faktorer, vilka inte låter sig regleras i en kyrkohandbok.

Utskottet instämmer i Läronämndens bedömning, när de i sitt yttrande menar att kyrkohandboksförslaget ger utrymme för en inledning av gudstjänsten, ”som uttrycker Guds omsorg och vår glädje i Guds närhet”. Därför menar utskottet att motionen ska anses besvarad genom att det som motionären efterfrågar redan är möjligt i förslaget till ny kyrkohandbok.

Utskottet menar med anledning av de olika alternativen till trinitarisk formel i gudstjänstens inledning att en sådan formel uttrycker den kristna gudstjänstens karaktär av tillbedjan inför Gud, som gjort sig känd för oss som Fader, Son och Ande. Detta bruk har rötter långt tillbaka i kristenheten och förenar oss med kristna i alla tider och över hela den bebodda världen. Utskottet ser samtidigt att treenighetsformeln är en av de formuleringar som under de senaste decennierna varit föremål för mycket diskussion utifrån en önskan att inte ensidigt benämna Gud med maskulina beteckningar. Alternativa trinitariska formler har prövats, som till exempel Skaparen, Befriaren och Livgivaren (eller Livgiverskan). En av kyrkohandboksförslagets formuleringar undviker ett maskulint språk: I Guds, den treeniges namn. En sådan utformning av den trinitariska formeln kan uppfattas som mer dogmatisk än relationell vilket gör gudsbilden alltför abstrakt. Utskottet menar dock att alternativet behövs utifrån strävan efter ett inkluderande språk, och att andra trinitariska formler i denna riktning som prövats snarare fokuserar på vad Gud gör än vem Gud är, vilket gör handboksförslagets formulering till ett bättre alternativ. Utskottets beslut angående den trinitariska formeln ska gälla för alla gudstjänster och kyrkliga handlingar i kyrkohandboken.

Utskottet noterar att det finns en risk för att formuleringen: I Guds, Faderns och Sonens och den heliga Andens namn, gör treenighetsperspektivet otydligt, antingen genom att Guds förstås som enbart syftande på Fadern, eller genom att formeln läses och hörs som en uppräknings av fyra personer, snarare än en Gud i tre personer. Utskottet menar att en tydligare layout av texten skulle kunna minska risken för missförstånd. Utskottet föreslår därför att uppställningen av formeln ”I (Guds), Faderns och Sonens och den heliga Andens namn” ändras, så att de båda varianterna skiljs ut från varandra och den längre av dem ställs upp med radbrytning så att riskerna för missförstånd minskar.

Utskottet föreslår, slutligen, att den trinitariska formeln, oavsett vilken av formuleringarna som används, ska besvaras med församlingens Amen.

Utskottet noterar att anvisningstexterna till några av momenten i gudstjänstens början kan riskera att missförstås. Det gäller, för det första, den första meningen i anvisningen, där avsikten torde vara att ange att en trinitarisk formel inleder gudstjänsten, men där formuleringen kan förstås som att ett av de föreslagna alternativen är obligatoriskt. Här föreslår utskottet en alternativ text till anvisningarna, som gör tydligt att det är momentet som sådant som är fast, inte ett av alternativen.

För det andra kan anvisningstexten till momentet Inledningsord i textbilagan på sidan 32 högst upp tolkas som om detta Helig är fakultativt i Gudstjänst och fast i Högmässa och Mässa, när avsikten torde vara att ange att detta moment kan användas i Gudstjänst och endast där. Utskottet menar att det är självklart att inledningsordet kan anknyta till *En liten bönbok*, *Den svenska evangelieboken* eller *Den svenska psalmboken*. Detta behöver inte skrivas ut i anvisningstexten. Utskottet föreslår därför att anvisningstexterna på sidorna 31–32 revideras enligt förslaget i bilaga 4.

Utskottet har funnit att anvisningstexterna på ett flertal punkter är svårtolkade och att de brister i konsekvens mellan olika ställen där samma eller snarlika anvisningstexter förekommer. Utskottet utgår ifrån att en ny översyn av anvisningstexterna görs inför publicering av kyrkohandboken.

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:91.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:97.
3. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att Inledningsord 6 ändras enligt bilaga 4.
4. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att Inledningsord 7 ändras enligt bilaga 4.
5. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att Inledningsord 15 ändras enligt bilaga 4.

Bakgrund

I motion 2017:91 föreslås att "Överlåtelsebön 1" istället blir "Syndabekännelse och bön om förlåtelse 9". Motionären menar att denna bön är mycket omtyckt och använd och att den innehåller allt som en fullgod syndabekännelse och bön om förlåtelse behöver.

I dokumentet *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp* förs ett resonemang om vikten av att syndabekännelsen inte utvidgas till att omfatta sådant som inte är synd:

Om äldre tiders syndabekännelser var mycket precisa med att det handlade om "synd", "skuld", "missgärningar" och "brott", har det funnits tydliga språkliga och innehållsmässiga glidningar i senare formuleringar i riktning mot ord som "tillkortakommanden", "svaghet", "otillräcklighet", "felsteg" etc.

Detta gäller vissa böner i HB 86, men framför allt böner som formats i temamässor etc. i handbokens efterföljd. Orsaken till dessa förskjutningar är sannolikt försök att fånga in syndbegreppet med ord som är mer lättillgängliga i en modern språkbild. Det oavsiktliga resultatet har dock blivit en tendens att syndabekännelsen kommit att omfatta ett betydligt bredare spektrum av mänskliga grundvillkor än vad som rimligen kan benämnas som synd. Det är mot denna bakgrund viktigt att kyrkohandbokens böner om förlåtelse och förlåtelseord, när de förekommer, är tydliga.

Nyare formuleringar har ibland tolkat bönen om förlåtelse mer som en bekännelse av vår tillhörighet till en fallen skapelse än som en bekännelse av personliga synder. En sådan bekännelse menar kyrkohandboksgruppen dock inte hör hemma i en separat bön om förlåtelse. Bejakandet av att vi lever i en brusten värld kan däremot vara en central del av *kyrie*-temat.

Kommentarsvolymen 2012 skriver om Överlåtelsebön 1 ("Barmhärtige Gud..."):

En av bönerna (Överlåtelsebön 1) utgår från en Syndabekännelse och bön om förlåtelse i kyrkohandboken från 1986. Här har bedömningen varit att denna bön å ena sidan ofta är använd i många församlingar och därför bör vara kvar i kyrkohandboken men att den å andra sidan inte är en Bön om förlåtelse i egentlig mening utan mera uttrycker just ett överlåtelseperspektiv.

I motion 2017:97 föreslås att förslagen till inledningsord för mässa/gudstjänst avslås och att inledningsorden för högmässa/mässa och gudstjänst i stället ska utformas i

enlighet med 1986 års kyrkohandbok. Motionären menar att tilltalet "Gud", utan bestämning, blir abstrakt och opersonligt och inte motsvarar bibelns uppenbarelse av Gud som Jesu Kristi Fader.

När det gäller Inledningsorden, innefattar dessa i skrivelsen både det moment som i 1986 års kyrkohandbok kallades Beredelseord och det som kallades Inledningsord. Utöver de 15 alternativ som finns i skrivelsen, kan inledningsordet även formuleras fritt. I 1986 års kyrkohandbok finns tre inledningsord, som benämner Gud som Herren: Högmässogudstjänstens "Herren är i sitt heliga tempel...", "Herren är mitt ibland oss..." och "Stora och underbara är dina verk, Herre Gud...". De övriga beredelse- och inledningsorden använder benämningen "Gud", ibland med bestämmingar som "helige", oftast utan bestämning i form av ett adjektiv, men i ett sammanhang som talar om vem Gud är och vad Gud gör.

Det är denna senare princip, som huvudsakligen har använts i skrivelsens inledningsord, utifrån direktiven om att sträva efter ett könsinkluderande språk, som inte ensidigt och i onödan använder maskulina benämningar på Gud och människor. (För en utförligare beskrivning av övervägningarna om inklusivt språk, se avsnittet om inklusivt språk ovan).

Läronämnden har yttrat sig över motionerna 2017:91 och 2017:97.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet påpekar att det finns en genomgående struktur i handboks-förslaget som bland annat medför många olika alternativ och att denna struktur också blir synlig här. Detta ger enligt utskottet en bredd så att formuleringar som av vissa kan anses platta eller språkligt torftiga kompletteras av andra. Alternativen visar också på teologisk och pastoral mångfald och användbarhet.

I motion 2017:97 föreslår motionären "att förslagen till inledningsord för mässa/gudstjänst i kyrkohandboks-förslaget avslås och inledningsorden för högmässa/mässa och gudstjänst istället utformas i enlighet med 1986 års kyrkohandbok". Utskottet menar att det är viktigt att det finns en bredd av färdigformulerade inledningsord som kan användas i olika gudstjänstsammanhang. Dessutom påpekar utskottet att ytterligare inledningsord kan formuleras fritt med egna ord. Utskottet ansluter sig även till vad Läronämnden skriver i sitt yttrande i relation till motion 2017:97 att "hela läran inte behöver uttryckas i varje moment eller alternativ, men att det inte får finnas något enskilt moment i kyrkohandboken som strider mot Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära". Utskottet föreslår mot denna bakgrund kyrkomötet att avslå motion 2017:97.

Utskottet menar att antalet Inledningsord ger en mångfald, användbara vid skilda gudstjänsttillfällen, som också ger inspiration och visar på möjlighet att själv formulera egna Inledningsord. När det gäller Inledningsord 6 menar utskottet att det finns ett viktigt signalvärde i att det finns med i kyrkohandboken, inte minst i anslutning till den pågående försoningsprocessen mellan Svenska kyrkan och samerna. Utskottet menar dock att förslaget bör ändras till: "Fjällens och det öppna landskapets Gud, Skogarnas och den rika mångfaldens Gud, Sjöarnas, havens och det pulserande livets Gud, du som är med oss där vi lever och bor, i din närhet vill vi vara, i ditt namn vill vi be". I Inledningsord 7 menar utskottet, med hänvisning till Läronämndens resonemang kring *Guds vägar*, att den näst sista meningen bör ändras till "och att Guds kärlek möter oss genom Jesus Kristus". Av språkliga skäl menar utskottet att den 6:e raden i Inledningsord 15 bör ändras till: "I dopet görs inte skillnad på människor". Texten kommer då också att följa bibeltextens lydelse. Utskottet föreslår därför ändringar i Inledningsord 6, 7 och 15.

Vad gäller Bön om förlåtelse och Förlåtelseord diskuterar utskottet om såväl vikten av konkretion i syndabekännelsen som generationsordet "brustenhets". Utskottet menar att de föreslagna alternativen, när det gäller Bön om förlåtelse och Förlåtelseord, teologiskt och pastoralt väl tillgodoser de krav som kan ställas.

Gudstjänstutskottet menar liksom motionären till motion 2017:91, att Överlåtelsebön 1 är en omtyckt och använd bön. Utskottet konstaterar dock att Läronämnden skriver: "det kan övervägas om det krävs ett efterföljande tilltal som anknyter till formuleringarna i själva bönen. Något självklart sådant finns inte i förslaget". Att göra ändringar i bönen enligt Läronämndens efterfrågan menar utskottet inte är lämpligt då bönen är känd och använd. Utskottet menar också att ett sådant tillägg som Läronämnden efterfrågar ändrar själva strukturen på bönen. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:91.

Kyrie

Utskottets förslag:

Kyrkomötet beslutar att bifalla motion 2017:46.

Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:68.

Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:128.

Bakgrund

I kyrkostyrelsens skrivelse har det moment som i 1986 års kyrkohandbok betecknades "Herre förbarma dig (Kyrie)" fått beteckningen Kristusrop/Kyrie. I Kristusrop 3 har textunderläggningen justerats i förhållande till 1986 års kyrkohandbok, så att den långa melismen (tonslingan) ligger på andra stavelsen i "förbarma" i stället för på "dig".

I motion 2017:68 och motion 2017:128 föreslås att momentet Kyrie som svensk beteckning ska ha "Herre, förbarma dig" och inte kyrkohandboksförslagets "Kristusrop". Detta motiveras dels med att "Herre, förbarma dig" är den hävdvunna svenska benämningen på detta moment, dels med att denna beteckning gör kopplingen mellan Gud som Herre i Gamla testamentet och den kristna bekännelsen till Jesus som Herre tydligare.

I motion 2017:46 föreslås att textunderläggningen till Kyrie (Kristusrop 3) ändras så att den överensstämmer med psalm 696:5 i *Den svenska psalmboken*. Motionären menar att det krävs starka skäl för att ändra textunderläggningen när den varit densamma i 500 år och att bibehållen textunderläggning underlättar för församlingen.

Angående beteckningen Kristusrop, skriver kyrkohandboksgruppen i kommentarsvolymen till 2012 års kyrkohandboksförslag:

I förslaget till ny kyrkohandbok införs benämningen "Kristusrop" för det moment i gudstjänsten som i den allmänkyrkliga traditionen kallas "Kyrie". Liksom vid flera andra moment i förslaget kvarstår samtidigt den allmänkyrkliga benämningen. I 1986 års kyrkohandbok och i tidigare kyrkohandböcker har den svenska benämningen varit ett citat ur Bibeln, "Herre, förbarma dig". Benämningen Kristusrop uttolkar momentets betydelse. Människorna vänder sig tillsammans till Kristus på det sätt som evangelierna beskriver att många människor närmade sig Jesus, med rop om förbarmande. Ropet handlar om att Kristus ska vara nära och dela människans livsvillkor. Kristusropet ger rum för människans

upplevelse av hur livet faktiskt är och uttrycker ett löfte att Kristus hör människans rop.

I kommentarsvolymen till 2016 års kyrkohandboksförslag diskuteras den kritik mot benämningen "Kristusrop", som framkommit i några remissvar. Här noteras att benämningen, som infördes i de reflektionsdokument som gick på remiss 2010, vunnit stöd hos fler remissinstanser än de som varit kritiska och att beteckningen fått stöd i den teologiska och språkliga granskning som gjorts. Benämningen jämförs med liknande konstruktioner, som "gudstro" och "gudslängtan" och det poängteras att "frågan om språkpraxis är väsentlig för att bedöma ett ords begriplighet." I remissvaren 2016 var knappt 10 procent av församlingarna kritiska mot benämningen Kristusrop på svenska. Andra svar visade att många församlingar nu använder denna benämning. Ytterligare andra församlingar använder "Kyrie" eller båda benämningarna.

Läronämnden har yttrat sig över motionerna 2017:68 och 2017:128.

När det gäller textunderläggningen till Kristusrop 3 har det i remissbehandlingen av 2012 års kyrkohandboksförslag påpekats att originalets "Kyrie eleison" har melismen på sin betonade stavelse "ei", medan betoningen i svenskan inte följt den normala språkbetoningen, utan lagts på ordet "dig". En bakgrund till detta låg i skiftena mellan anpassning av gregorikanen till modern taktart i 1914 års kyrkohandbok, där betoningen på andra stavelsen i "förbarma" behölls genom längre tonlängd, och sedan återgick i 1942 års handbok, där alla toner gjordes lika långa, vilket försköt betoningen från "förbarma" till "dig". Skrivelsens förslag syftar till att återställa betoningen till att närmare följa talspråket.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet konstaterar att begreppet Kristusrop kan upplevas tvetydigt, vilket också framkommit i remissbehandlingen. Vidare konstaterar utskottet att språket och olika begrepps betydelser förändras över tid. Avseende begreppet Kristusrop är det sammanhang där det används i gudstjänsten tillräckligt tydligt för att ett missförstånd om ropets avsändare och mottagare inte ska behöva uppstå. Till det kommer att den ordning som införts i kyrkohandboksförslaget, att de svenska och de latinska/grekiska begreppen parallellställs, bidrar till förståelsen. Däremot får ett förslag om att endast benämna momentet Kyrie till konsekvens att denna nya goda ordning bryts. Det klassiska begreppet, Herre, förbarma dig, ingår i förslaget i alla alternativ förutom Kristusrop 7. Utskottet föreslår mot denna bakgrund kyrkomötet att avslå motionerna 2017:68 och 2017:128.

Angående förslaget i motion 2017:46 om att ändra textunderläggningen till Kristusrop 3 så att den överensstämmer med psalm 696:5 i Den svenska psalmboken delar utskottet motionärernas syn att man inte utan starka skäl ska bryta med en 500-årig liturgisk tradition. Utskottet är överens om att det här finns anledning att följa vedertagen liturgisk praxis och föreslår därför kyrkomötet att bifalla motion 2017:46.

Utskottets förslag:

Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:44.

Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:61, punkt 3.

Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:141.

Bakgrund

I motion 2017:141 föreslås att slutraden i den första versen i Lovsång 5 ska lyda ”och är oss en fader och moder”. Motionären menar att ”en Fader, en Fader”, som motsvarande rad i kyrkostyrelsens skrivelse lyder, är ett onödigt patriarkalt sätt att tala om Gud och att ”en fader och moder” knyter an till nattvardsbön 6 i skrivelsen.

Lovsången 5 i skrivelsen infördes i 1986 års kyrkohandbok. Ordalydelsen är inte förändrad i skrivelsens handboksförslag jämfört med denna. För diskussionen om inklusivt språk, se detta avsnitt ovan.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:141.

I motion 2017:44 föreslås att rytmen i Laudamus A4 ska ändras så att den överensstämmer med nr 697:5 i *Den svenska psalmboken*.

Laudamus A4, även kallat Zulu-laudamus, är inspirerad av sydafrikansk tradition. Det bygger på ”härmsång” mellan försångare och församling och framförs på olika sätt i olika församlingar; sången sjungs idag ofta på det sätt som nu noterats i förslaget, medan några gör som det står i *Den svenska psalmboken*. Båda sångsätten går alltså att belägga i nutida praktik. I 1986 års version (psalmbok och handbok) är det mer luft mellan de första fraserna, men i det föreliggande förslaget följer fraserna något snabbare på varandra. Funktionsmässigt är båda varianterna möjliga.

I motion 2017:61 punkt 3 föreslås att Luthers Credopsalm ska införas som alternativ lovpsalm för högmässan. Motionären menar att denna psalm är ett exempel på äldre musik, som förtjänar att lyftas fram på nytt. Denna psalm används vid vissa tillfällen i Västerås stift och uppfyller därmed, enligt motionären, kriteriet ”sådan som redan brukas”.

Lovsången är i skrivelsens handboksförslag ett fast moment i Högmässa och fakultativt i Mässa/Gudstjänst. Utöver de alternativ som finns i handboken kan även en trinitarisk (treenighets-) lovpsalm ur *Den svenska psalmboken* användas.

”Vi tro på en allsmäktig Gud” är en psalm av Martin Luther från 1524, som bygger på en medeltida förlaga. Den översattes av Olaus Petri 1530 och har funnits med i alla svenska psalmböcker från 1536 till och med 1937, där den hade nr 26. I den finska evangelisk-lutherska kyrkans psalmbok från 1986 har den nr 146. Den version som motionären föreslår har Olaus Petris originaltext, lätt reviderad av Mattias Lundberg. Melodin har medeltida ursprung och är hämtad från Hög-handskriften, varifrån flera andra melodier till Kyrie, Gloria m.m. som nu ingår i 1986 års kyrkohandbok är hämtade och det är denna melodi som även tidigare psalmboksversioner byggt på. Psalmen har inte föreslagits i någon av remiss-omgångarna, varken i sin tidigare psalmboksversion eller i den version som motionären föreslår. Den är därför inte prövad under försöksperioden och inte granskad språkligt och på andra sätt inom handboksarbetets ram.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:61.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet konstaterar att kyrkohandboksförslaget har låtit den praxis få genomslag som sedan tidigare gäller i många församlingar avseende musiken till Laudamus A4. Detta, så kallade Zulu-laudamus, är inspirerat av afrikansk musiktradition och det förslag som nu förs fram återger detta på ett gott sätt. I de olika psalmboksutgåvorna finns dessutom skiftande notering av denna melodi, vilket innebär att motionärens förslag om ändring av rytmen inte blir tydligt eftersom det inte framgår vilken psalmboksutgåva som avses. Utskottet föreslår mot denna bakgrund kyrkomötet att avslå motion 2017:44.

När det gäller förslaget i motion 2017:61, punkt 3 konstaterar utskottet att detta är ett exempel på material som inte prövats inom handboksarbetet och därmed inte har granskats vare sig språkligt eller teologiskt i detta sammanhang. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:61, punkt 3.

Utskottet konstaterar i sin behandling av förslaget i motion 2017:141, att byta ”en Fader, en Fader” mot ”en fader och moder”, att detta i sig stämmer väl med uppdraget angående inkluderande språkbruk. En sådan förändring blir dock inkonsekvent om inte också texten i de två följande verserna ändras på motsvarande sätt. Det i sin tur blir problematiskt ur musikalisk aspekt, då den längre texten inte stämmer överens med musiken. Eftersom frågorna om inklusivt språk funnits med både i kyrkohandboksarbetet och i Läronämndens behandling av förslaget och detta inte medfört ändringar i Lovsång 5 menar utskottet att skrivelsens föreslagna text kan antas. Även om uppdraget varit att beakta ett inkluderande perspektiv på kyrkohandboken innebär det inte att alla traditionella texter ska förändras. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:141.

Dagens bön

Utskottets förslag:

Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:92.

Bakgrund

Momentet Dagens bön kan i skrivelsens handboksförslag inledas med läst eller sjungen salutation (hälsning). Skrivelsen innehåller två alternativa salutationer, varav den första är en lätt reviderad version av den första salutationen i 1986 års kyrkohandbok, med lätt moderniserat språk och med ”Kristus” i stället för ”Herren”, medan den andra är oförändrad i relation till den andra salutationen i 1986 års kyrkohandbok.

I motion 2017:92 föreslås att Hälsning 2, salutationen före Dagens bön, ska lyda: ”Må Herren vara med er” – ”Också med din ande” – ”Låt oss be(dja)”. Motionären menar att Hälsning 2 i handboksförslaget har en ålderdomlig stil som inte har framtiden för sig och att förslaget i motionen ligger närmare den latinska förlagan.

I kommentarsvolymen till 2012 års handboksförslag förs ett resonemang om språkliga principer:

I kyrkohandboksförslaget 2012 finns alternativ tydligt präglade av den liturgiska traditionens uttryck i text och musik samtidigt som andra alternativ kan ha en annan karaktär. Det finns till exempel både inledningsord, lovsång och nattvardsböner med ett högstämt språk, som kanske kan uppfattas som mer ålderdomligt, och andra böner för samma moment med ett mer konkret ordval och bildspråk. Dessa avvägningar har gjorts för både Den allmänna gudstjänsten och De

kyrkliga handlingarna. Syftet är att kyrkohandboken ska fungera i olika gudstjänst- och församlingssammanhang och med gudstjänstfirare i olika åldrar. (s. 34)

G 2017:1

Dokumentet *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp* redovisar att det har funnits en strävan i kyrkohandboksarbetet att inte göra små ändringar i invanda församlingssvar, utan antingen bevara dem oförändrade eller ersätta dem eller komplettera med helt nya formuleringar.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet menar att de två alternativa salutationer som kyrkostyrelsen presenterar i sitt kyrkohandboksförslag tillgodoser behoven av såväl ett modernare som ett mer traditionellt språkbruk. Det finns möjlighet att välja olika uttrycksätt beroende på gudstjänstssammanhang. Motionärens förslag om mindre justeringar i texten, för att undvika svårförståeliga konjunktiv, har inte tillräcklig grund som alternativ till kyrkostyrelsens goda förslag enligt utskottet. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:92.

Credo

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:113.

Bakgrund

I motion 2017:113 föreslås att anvisningen vid trosbekännelsen i huvudgudstjänst ska följa den som fanns i 2016 års förslag, vilket begränsar möjligheten att låta trosbekännelse utgå eller ersättas med trinitarisk psalm till ”i undantagsfall”. Motionärerna menar att det, när valfriheten i många moment ökat, är väsentligt att identifiera de punkter där igenkännande och samhörighet behöver stärkas. Trosbekännelsen är ett uttryck för att den lokala gudstjänsten firas i gemenskap med den världsvida kyrkan och dess ställning bör enligt motionären stärkas.

I Kyrkohandboksförslaget 2016 lyder anvisningen vid trosbekännelsen: ”Trosbekännelse är ett fast moment vid huvudgudstjänst men kan i undantagsfall utgå eller ersättas med trinitarisk psalm.” Meningen kan uppfattas som tvetydig: antingen gäller ”i undantagsfall” bara möjligheten att trosbekännelsen kan utgå eller så uppfattas det gälla både ”utgå” och ”ersättas med trinitarisk psalm”. Med tanke på att möjligheten att ersätta trosbekännelsen med trinitarisk psalm funnits i samtliga kyrkohandböcker sedan reformationen ter sig den första tolkningen mer rimlig.

I remissomgången efter 2016 års förslag var stödet för att trosbekännelsen ska kunna ersättas av trinitarisk psalm starkt. Däremot menade många att momentet inte ska kunna utgå helt.

I skrivelsens förslag lyder nu anvisningen: ”Trosbekännelse är ett fast moment i huvudgudstjänst. Kan ersättas med trinitarisk psalm.” Det innebär att alternativet ”utgå” från 2016 tagits bort och att Trosbekännelse därmed är ett fast moment i huvudgudstjänst, men att de båda möjligheterna att utforma momentet – som läsning av den apostoliska eller nicenska trosbekännelsen eller som sjungande av trinitarisk psalm – kvarstår som i tidigare kyrkohandböcker.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:113.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet poängterar trosbekännelsens värde som sammanhållande för kyrkan och ett grundläggande moment i gudstjänsten. Utskottet delar inte motionä-

rernas förslag att anvisningen till trosbekännelsen bör vara den som fanns i 2016 års kyrkohandboksförslag, utan poängterar vikten av att i vissa situationer ha möjlighet att som alternativ använda en trinitarisk psalm på trosbekännelsens plats. Denna möjlighet har funnits i samtliga kyrkohandböcker sedan reformationen. Utskottet menar att möjligheten inte ska begränsas till endast ”i undantagsfall” och föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:113.

Förbön

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:129.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:130.

Bakgrund

I motion 2017:129 föreslås att den version av Förbön 8, litanian, som återfinns i 1986 års kyrkohandbok och i *Den svenska psalmboken* ska bibehållas. Motionären menar att ordet ”fosterland” rymmer fler dimensioner än ordet ”land” och stämmer bättre med litanians högstämda stil.

Förbön 8 eller ”Litanian” är en växelsjungen bön med rötter i antikens Rom. I den reformerade svenska kyrkan kom den in 1541 och följde då en litania som Martin Luther hade översatt utifrån medeltida förlagor. Litanian har funnits i olika versioner i flera tidigare kyrkohandböcker. Då var den betydligt längre än idag, med böner för en lång rad olika specificerade omständigheter men för varje omarbetning har den kortats och blivit mer sammanfattande. Ordet ”fosterland” infördes i den kortare varianten av Litanian i 1942 års kyrkohandbok, när ett längre avsnitt med bön för landets olika styrande organ kortades ned. Denna variant genomgick inför 1986 års kyrkohandbok en varsam språklig bearbetning.

I kommentarvolymen 2012 sägs:

I den aktuella revisionsprocessen har bönen särskilt stämts av med liturgisk och språklig expertis. En mer omfattande språklig revidering har övervägts och alternativ vad avser enskilda ord har prövats. Övervägandena har lett till att texten är nästan helt oförändrad – endast ordet ”fosterland” har bytts mot ”land”.

Syftet med denna förändring har varit att inkludera personer med bakgrund i andra länder, som kanske inte skulle beteckna Sverige som sitt ”fosterland”, eftersom detta ord oftast används för att beteckna det land i vilket en person har sitt ursprung.

I motion 2017:130 föreslås att en bön för konung, regering och riksdag ska infogas i någon av kyrkans förböner. Motionärerna menar att Svenska kyrkans nära band till statschefen består, trots ändrade relationer mellan kyrka och stat och att den svenska demokratin bör lyftas fram i förbönen.

I kyrkans förbön, som tidigare kallats ”kyrkobönen”, har bön för de styrande i samhället alltid ingått i någon form. Denna bön var i 1942 års handbok mycket stilsrad och med ett fåtal fast formulerade alternativ. I 1986 års kyrkohandbok ökade antalet alternativa böner och dessutom infördes möjligheten att formulera förbönen lokalt som huvudalternativ. Uttrycket ”konung, regering och riksdag” förekommer i 1986 års kyrkohandbok i två av de tio färdigformulerade förböner. I de övriga åtta används andra ord för motsvarande bön, till exempel ”dem som har fått förtroende och ansvar i vårt samhälle” och ”dem som regerar folk och länder”. Kyrkomötet behandlade 2015 en motion med liknande innehåll (motion 2015:94), i vilken föreslogs att den kommande kyrkohandboken skulle innehålla bön för vårt

statsöverhuvud samt för rikets demokratiskt valda ledning, Gudstjänstutskottet föreslog i sitt betänkande G 2015:2 avslag på motionen med hänvisning till att det som motionären föreslagit redan är möjligt. Även i den skrivelse som kyrkostyrelsen framlagt för beslut i årets kyrkomöte förekommer förbön för dem som fått förtroendet att leda och fatta beslut i samhället, vårt land och världen och dessutom möjlighet att utforma förbönen lokalt, med egna ord.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet noterar, med anledning av motion 2017:129, att ordet ”fosterland” inte har en otvetydig betydelse i samtidens språkbruk. Det kan uppfattas som det land där någon är född eller har sitt ursprung eller som det land där någon bor och lever. I en tid då allt fler människor flyttar mellan olika länder och kan ha ursprung och medborgarskap i andra länder än där de bor, är det mindre förvirrande att bara tala om ”land” i denna bön. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:129.

När det gäller förslaget i motion 2017:130, att en bön ”för konung, regering och riksdag” ska infogas i några av kyrkans förböner, vill utskottet först instämma i vikten av att i en kristen gudstjänst be för dem som anförtratts ledarskapsansvar och beslutsfattande i samhälle och kyrka. Utskottet konstaterar samtidigt att kyrkohandboksförslaget ger stor frihet att utforma förböner lokalt med stöd av de förslag på förbönsteman och de färdigformulerade förböner som förslaget innehåller. De lokalt formulerade förböner har större möjlighet än de färdigformulerade att bli konkreta, genom bön för särskilda personer, funktioner och situationer. Utskottet menar därför att ytterligare formuleringar i de färdigskrivna förböner inte är nödvändiga för att det som motionärerna vill åstadkomma ska låta sig göras. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:130.

Prefation och nattvardsbön

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:19.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:40.
3. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:67.
4. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:72.
5. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:96.
6. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:98.
7. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:133.
8. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att komplettera Nattvardsbön 3 enligt utskottets förslag i bilaga 4.
9. Kyrkomötet beslutar att med anledning av motion 2017:133 att ändra lydelsen i Nattvardsbön 6 i enlighet med utskottets förslag enligt bilaga 4.
10. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att komplettera Nattvardsbön 11 enligt bilaga 4.
11. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att Nattvardsbön G i 1986 års kyrkohandbok införs i Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I som Nattvardsbön 14 enligt bilaga 4.

Bakgrund

I två motioner, 2017:19 och 2017:72, föreslås att alternativa uppsättningar av prefationer och eukaristiska böner ska ersätta eller komplettera de som finns i

skrivelsens förslag. I motion 2017:19 föreslås att de prefationer och eukaristiska böner som finns medtagna i det av Artos förlag år 2008 utgivna missalet i första hand införs i nya kyrkohandboken som möjliga alternativ och i andra hand anges som tillåtna att använda. Motionären menar att alternativen i kyrkohandboks-förslaget är för få för att framhäva kyrkoårets skiftningar och rika karaktär och att alternativen från Artos missale har tydlig struktur, goda teologiska formuleringar och ekumenisk bredd. I motion 2017:72 föreslås att de i motionen bifogade eukaristiska bönerna A-H med prefationer ska antas i stället för dem som föreslås i kyrkohandboks-förslaget. Motionären menar bland annat att de är bättre ur ett ekumeniskt perspektiv, inte minst gäller detta den föreslagna bön H, som är hämtad ur Hippolytosmässan från 200-talet.

Artos missale har tagits fram på uppdrag av Arbetsgemenskapen kyrklig förnyelse (aKF) och enligt texten på förlagets hemsida innehåller det förutom material från kyrkohandbok och evangeliebok även:

bl.a. kompletterande bönematerial för kyrkoårets söndagar (t.ex. alternativa kollektböner); böner och texter för vardagsmässa; material för firande av helgon; fler prefationer; fler nattvardsböner (t.ex. för ungdomsmässa och mässa med barn samt en bearbetning av Hippolytos nattvardsbön, den första kända nattvardsbönen, 200-talet); texter och böner för konfirmation med mässa; de sjukas smörjelse; en fyllig inledning med bl.a. kommentarer för diakonens uppgift i mässan och koncelebrerad mässa.

Redaktörerna för missalet Henrik Glamsjö, Mikael Isacson och Mikael Löwegren har redovisat sina överväganden och vägval i en artikel publicerad i *Svensk pastoral-tidskrift* 2008, sidorna 669–675, Artikeln finns även webbpublicerad på <http://liturgi.isacson.be/category/artos-missale/>

De i motionerna föreslagna prefationerna och nattvardsbönerna har inte prövats eller granskats inom handboksarbetets ram. När det gäller Hippolytos nattvardsbön, som finns med i båda motionernas förslag, skriver arbetsgruppen i kommentarsvolymen till 2016 års förslag att revisionen innehållit en fördjupad utredning om fornkyrkliga nattvardsböner, föranledd av synpunkter i några remissvar. Slutsatsen är att flera av kyrkohandboks-förslagets böner innehåller teman från sådana böner. Särskilt nämns Nattvardsbön 5 och 12.

I kommentarsvolymen till 2012 års förslag diskuteras antalet nattvardsböner:

I 2009 års utvärdering av 1986 års kyrkohandbok framkom att samtliga nattvardsböner i kyrkohandboken används brett och återkommande i församlingarna. Slutsatsen i revisionsprocessen har varit att dels behålla de flesta av de åtta nattvardsbönerna i 1986 års kyrkohandbok och endast göra begränsade förändringar i dem, dels tillföra nya nattvardsböner som möter de synpunkter som framkommit. I förslaget finns sammanlagt tretton nattvardsböner (Nattvardsbön 12 finns dessutom med två avslutningar). Avsikten är att genom ett antal nya nattvardsböner med olika uttryck, längd och karaktär kunna möta församlingarnas behov.

Revisionsgruppen konstaterar i sin kommentar att ”det finns en skillnad mellan ’mångfald’ och ’många alternativ’” och att gruppen velat säkerställa ”att alternativen fångar en mångfald innehållsligt och/eller stilistiskt, men att man inte upprepar samma tema”.

Läronämnden har yttrat sig över motionerna 2017:19 och 2017:72.

I motion 2017:98 föreslås att bönen i prefationen på Mariadagar i den nya kyrkohandboken ska formuleras: ”Du möter oss i din och Marias Son.” Motionären menar att handboksförslaget formulerings ”Du möter oss i Din Son, född av Maria” bygger på en forntida föreställning om att barnet var mannens, medan kvinnan enbart var kärlet, i vilket det växte.

Prefationen på Mariadagar fick ett antal kritiska synpunkter i remissomgången på 2012 års förslag. Remissutfallet var betydligt mer positivt efter att den omarbetats till 2016 års förslag. Uttrycket ”Din Son, född av Maria” knyter an till ett bibliskt språkbruk och formuleringar i den apostoliska trosbekännelsen.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:98.

Några av motionerna tar upp nattvardens moment i relation till det ekumeniska BEM-dokumentet och evangelisk-luthersk tradition. I BEM-dokumentet (eller *Dop*, *Nattvard*, *Ämbete*, som är dess svenska namn) från 1982 redovisas en ökande samsyn på bland annat nattvardens teologi och det sätt den firas på. Dokumentet är ett resultat av en lång process av studier och konsultationer mellan kyrkor från vitt skilda traditioner och kyrkofamiljer. Det karakteriseras som ett ”konvergensdokument”, som redovisar en rad frågor som varit kyrkoskiljande men där en större samsyn nu åstadkommits. Det redovisar också var skillnader fortfarande finns och utmanar kyrkorna att reflektera djupare över dessa. I avsnittet om nattvarden beskrivs dels fem huvudmotiv i nattvardens teologi, dels finns ett avsnitt om nattvardsfirandet, där nattvardsliturgin sägs vara en obruten helhet, som historiskt sett innehåller ett antal element ”i varierande inbördes ordning och av varierande betydelse”. Dessa element, som ibland ses som en mer utförlig beskrivning av en gemensam *ordo*, listas sedan och denna lista har, tillsammans med de fem huvudmotiven, varit betydelsefull när olika kyrkor förnyat sina nattvardsliturgier. I den del som motsvarar Lovsägelse och Nattvardsbön i skrivelsen listar BEM följande element:

- ◆ tacksägelse till Fadern för skapelsens under, för frälsning och helgelse (med rötter i den judiska *berekah*-traditionern)
- ◆ Kristi instiftelseord enligt nytestamentlig tradition
- ◆ *anamnesis* eller åminnelse av de stora frälsningsgärningar, lidande, död, uppståndelse, himmelfärd och pingst, som skapat kyrkan
- ◆ nedkallande av Den helige Ande (*epiklesis*) över församlingen och elementen bröd och vin (antingen före instiftelseorden eller efter åminnelsen eller bådadera, eller också någon annan form för hänvisning till Den helige Ande som på tillbörligt sätt uttrycker nattvardens epikles-karaktär)
- ◆ överantvardande av de troende till Gud
- ◆ hänvisning till de heligas gemenskap
- ◆ bön om Herrens återkomst och Gudsrikets slutliga framträdande
- ◆ hela församlingens Amen.

I Svenska kyrkans svar på BEM-dokumentet uttrycktes glädje över att nattvardsfirandet i vår kyrka utvecklats mot en större motivrikedom och att överensstämmelsen mellan den ovan nämnda listan och 1976 års försöksordning var stor. Samtidigt poängterades i svaret att det är Kristi löfte, inte nattvardsliturgins struktur, som gör nattvarden till nattvard. I svaret uttrycker också Svenska kyrkan frågetecken inför BEM-dokumentets sätt att tala om Andens roll i nattvarden och påpekar att dokumentets text visar en medvetenhet om att den liturgiska utvecklingen inte är entydig på den här punkten.

I motion 2017:40 föreslås ett antal kompletterande formuleringar att infogas i nattvardsbönerna i syfte att de alla ska innehålla de moment som en fullödig nattvardsbön bör innefatta utifrån det ekumeniska BEM-dokumentet. Genom dessa ändringar menar motionären att fler församlingar kommer att vilja använda alla nattvardsbönerna och inte bara några få av dem. I motion 2017:96 föreslås däremot att bruket av epikles över elementen inte ska utgöra regel, utan snarare undantag, i den nya kyrkohandboken. Bruket av epikles över nattvardselementen riskerar, enligt motionären, att ge intrycket att nattvardens giltighet är beroende av våra böner och inte av Kristi löfte i sina instiftelseord. I motion 2017:96 föreslås även att nattvardsbönerna tydligare ska uttrycka den lutherska insikten om att kommunikanterna får del av Kristi kropp och blod. Motionären menar att vissa av kyrkohandboksförslagens nattvardsböner är spiritualiserande, när de talar om Kristi närvaro, inte Kristi kropps och blods närvaro.

I Kommentarsvolymen till 2016 års kyrkohandboksförslag hänvisar arbetsgruppen till Svenska kyrkans svar i bearbetningen av synpunkter från remissvaren. Ur svaret lyfter arbetsgruppen särskilt fram att nattvardens motiv kan vara antydda och underförstådda, de behöver inte alltid skrivas ut. Arbetsgruppen poängterar också att alla nattvardsmotiv inte kan rymmas i en enda nattvardsbön, men att bönerna sammantaget kan ge uttryck för kyrkohandbokens nattvardsteologi. Dock har ytterligare bearbetningar av nattvardsbönerna gjorts utifrån en vilja att stärka ekumeniska uttryck:

Det gäller nattvardsbönerna 4, 7, 8 och 13. Vidare har tematik om doxologi och eskatologi utvecklats i Nattvardsbön 3, 6 (där tema om att "döma levande och döda" återkommit från gällande kyrkohandbok), 10, 11 och 13.

Epiklesens form och placering kommenterades i förklaringsvolymen till 2012 års förslag så här:

Bönen om Anden (*epikles*) förekommer i nattvardsbönerna antingen före eller efter instiftelseorden. I de flesta bönerna står epiklesen efter instiftelseorden och vanligen gäller den både de församlade ("oss") och nattvardsgästerna. I alla bönerna nämns Anden. Två av bönerna kan sägas inbegripa en implicit eller indirekt bön om Anden (Nattvardsbön 2 och 3). Den vanligaste formuleringen är en bön att Gud ska "sända" sin Ande. Andra återkommande uttryck är att Gud ska "helga" bröd och vin genom Anden eller "komma med" sin Ande. (s. 93)

När det gäller tydligheten om Kristi fysiska närvaro i nattvardens bröd och vin, uttrycks denna inte bara i flera av nattvardsbönerna, utan även i brödsbrytelsen och distributionsorden vid utdelandet.

I motion 2017:67 föreslås att den föreslagna acklamationen efter instiftelseorden ("Stort är trons mysterium") ska kompletteras med ytterligare två möjliga formuleringar av den: "Trons mysterium" och "Detta är trons mysterium". Motionären menar att det inte är någon innehållslig skillnad mellan de tre alternativen och att de två som föreslås i motionen troligen är mer använda än den som finns i handboks-förslaget.

I kommentarsvolymen 2017 (s. 22) konstaterar revisionsgruppen att en mindre grupp församlingar samt några domkapitel och stiftsstyrelser ville att "Stort är trons mysterium", "Detta är trons mysterium" eller "Trons mysterium" skulle infogas som en fakultativ del av nattvardsbönen. Gruppen bedömer att detta är ett etablerat bruk på många håll och har, efter utredning, tillfört det första av dessa tre alternativ som

en möjlighet, men anser det viktigt att det är just detta alternativ, ”Stort är trons mysterium”, och inte andra motsvarande alternativ som används.

I motion 2017:96 föreslås att framställningen av Gud som vår moder i nattvardsbön 6 inte ska ingå i nya kyrkohandboken. Motionären menar att denna framställning är oförenlig med uppenbarelsen och att det är förvirrande och skadligt att ställas inför en gestalt som på en gång framställs som fader och som moder.

I motion 2017:133 föreslås att fjärde raden i nattvardsbön 6 ska återgå till formuleringen från 1986 års kyrkohandbok: ”du som är som en fader och moder för oss.” Motionären menar att handboksförslagets formulering utgör en glidning i gudsbilden och frågar om det finns bibliska och teologiska argument för detta.

I kommentarsvolymen till 2016 års kyrkohandboksförslag motiverar arbetsgruppen den ändring som gjorts i denna nattvardsbön:

I Nattvardsbön 6 har uttrycket ”du som är som en fader och en moder” ändrats till ”du som är vår fader och vår moder”. Synpunkter fanns i remissvar om att fördjupa gudsbilden i kyrkohandboken genom att också i en nattvardsbön kunna tala om Gud med ett inklusivt språk utan förbehåll.

För den generella diskussionen om inklusivt språk i kyrkohandboken, se avsnittet ovan.

Läronämnden har yttrat sig över motionerna 2017:40, 2017:67, 2017:96 och 2017:133.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet noterar med tillfredsställelse att kyrkohandboksförslaget inom sig rymmer en bredd vad gäller språkliga formuleringar och stilnivåer. Bland prefationer och nattvardsböner finns det mer högtidliga lika väl som det enkla och böner med traditionella formuleringar står sida vid sida med böner som använder ett mer nutida språk. Denna blandning kan samtidigt få till följd att en bön som på ett håll uppfattas som klassiskt formulerad på ett annat ses som tillkrånglad, och att det som för en person upplevs som tillgängligt av en annan ses som torftigt. Utskottet menar att detta är svårt att undvika i en kyrkohandbok som ska inrymma Svenska kyrkans teologiska mångfald.

Utskottet menar att denna bredd även måste få påverka innehållet i prefationer och nattvardsböner och noterar att Läronämnden i sitt yttrande påpekar att alla betydelsebärande moment inte behöver finnas med i alla enskilda alternativ, vilket innebär att epiklesen och anamnesen kan vara tydligt formulerad, men också att den kan vara antydd eller förutsatt. Läronämnden hänvisar också till BEM-dokumentets sätt att uttrycka sig om epiklesen, där nattvardens karaktär som epikles, åkallande av Anden, anses komma till uttryck i hela nattvardshandlingen, vilket undviker den gamla motsättningen om när Kristus blir närvarande och exakt form för bönen om Anden. Denna grundhållning ger en viss frihet i formulerandet av de böner som kyrkohandboken ska innehålla. Det är därför viktigt, menar utskottet, att inte tappa bort de nödvändigt betydelsebärande delarna i sammanhanget och att se till hela nattvardsbönen, inte bara till enskilda formuleringar, när dess teologi ska bedömas. I de nattvardsböner, där valet av ett mer samtida språk kan tyckas inte tillräckligt tydligt uttrycka Kristi närvaro i brödet och vinet, blir instiftelseorden och församlingens acklamation viktiga komplement och korrektiv, så att helheten ändå uttrycker Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära på denna punkt. På samma sätt finns ett utrymme för olika sätt att i nattvardsbönerna uttrycka epiklesen. Samman-

taget leder denna bedömning till att utskottet föreslår kyrkomötet att avslå motion 2017:96, punkt 1 och 2.

När det gäller prefationen på Mariadagar noterar utskottet att Läronämnden yttrat sig över motion 2017:98: "Kyrkostyrelsens förslag ger uttryck för en i Bibeln och traditionen förankrad tro, medan motionens förslag innebär en risk för en förskjutning i det läromässigt viktiga företrädet för teologin framför biologin i inkarnationsteologin." Utskottet delar Läronämndens bedömning och föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:98.

Utskottet noterar i anslutning till motion 2017:67 att Läronämnden i sitt yttrande inte har något att invända mot kyrkohandboksförslagets formulering "Stort är trons mysterium", men menar att de alternativa förslag som framförs i motionen "kan uppfattas som uttryck för en begränsande lokalisering av mysteriet till nattvards-elementen" och att de därmed är ett oklart uttryck för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Utskottet delar Läronämndens uppfattning och föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:67.

I motion 2017:40 föreslås ett antal kompletteringar till handboksförslagets nattvardsböner i syfte att de ska innehålla samtliga de moment som i det ekumeniska BEM-dokumentet hör till en fullständig nattvardsbön. Utskottet vill uttrycka sin uppskattning över motionärernas intention, att Svenska kyrkans handbok ska uttrycka en ekumeniskt hållbar teologi. Dock menar utskottet att den hållning, som Läronämnden uttryckt och som innebär att alla betydelsebärande motiv inte behöver finnas i varje bön, i detta fall bör få företräde. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:40.

Läronämnden påpekar angående Nattvardsbön 3 att den innehåller en otydlighet, i och med att epiklesen endast relateras till Anden. Utskottet noterar att även första meningen i nattvardsbön 3 är otydlig, eftersom den riktas till ett opreciserat "du". Utskottet föreslår därför att bönens första mening kompletteras så att den lyder: "Lovad är du, Gud, som bär och uppfyller universum" samt att epiklesens första mening på samma sätt kompletteras så att den lyder: "Gud, kom med din Ande och gör oss delaktiga i din kärleks hemlighet." Utskottet föreslår kyrkomötet att besluta enligt utskottets förslag avseende nattvardsbön 3 enligt bilaga 4.

I Nattvardsbön 6 tilltalas Gud som fader och moder. Motion 2017:133 bejakar detta, men föreslår en ändring, såväl i relation till kyrkohandboksförslaget som till Nattvardsbön C i 1986 års kyrkohandbok. I motion 2017:96 punkt 3 föreslås däremot att Gud inte ska framställas som moder i denna bön. Utskottet noterar att Läronämnden i sitt yttrande bejakar att Gud omtalas både som fader och moder och menar att detta står i överensstämmelse såväl med Bibeln som med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Utskottet konstaterar också att det finns bibliska belägg för att tala om Gud "som en moder". Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:96 punkt 3.

När det gäller hur den exakta formuleringen ska se ut, finns det här flera aspekter att ta i beaktande. Jesus talar om och till Gud som sin och vår fader på ett sätt som skiljer sig från de liknelser och metaforer där han använder andra benämningar för Gud. Detta har fått genomslag i många andra böner i kyrkohandboken, inte minst i Herrens bön. Utskottet menar därför att det är möjligt att ta behovet av ett mer inkluderande språk på allvar och ser att denna nattvardsbön är älskad av många, inte minst just för att den talar om Gud som fader och moder på ett sätt som ställer de båda begreppen bredvid varandra som likvärdiga. Utskottet instämmer i motionärens farhåga angående att ta bort ordet "som" helt, men menar att förslaget till lydelse i motionen inte tillför något så väsentligt i relation till 1986 års kyrkohandbok att den minimala ändringen i motionens förslag är motiverad. Utskottet föreslår därför

kyrkomötet att avslå motion 2017:133 och att, med anledning av motionen, besluta i enlighet med utskottets förslag att lydelsen av bönen fjärde rad följer formuleringen i 1986 års kyrkohandbok: ”du som är som en fader och en moder för oss” enligt bilaga 4.

I Nattvardsbön 11 menar utskottet, i konsekvens med vad som sagts ovan om Nattvardsbön 3, att epiklesens första rad ska kompletteras, så att den lyder: ”Gud, låt din Ande komma till detta bröd och vin.” Utskottet föreslår kyrkomötet att angående Nattvardsbön 11 besluta enligt utskottets förslag i bilaga 4.

Utskottet noterar att Läronämnden i sitt yttrande över motion 2017:19 och 2019:72 menar att det material som föreslås i dessa motioner innehåller formuleringar som öppnar för tolkningar som inte självklart ryms inom Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Det gäller bland annat hur offertanken och mariologin, läran om Maria, framställs. Dessutom förekommer formuleringar som står i motsättning till det revisionsuppdrag som ligger till grund för kyrkohandboksförslaget. I motion 2017:19 finns dessutom avvikande formuleringar av instiftelseorden i förhållande till både 1986 års kyrkohandbok och 2017 års kyrkohandboksförslag. Utskottet delar motionärernas önskan att kyrkohandboken ska ge rika möjligheter till kyrkoårsvariation, men menar att kyrkohandboksförslaget inrymmer tillräckliga möjligheter på denna punkt. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motionerna 2017:19 och 2017:72.

Den nattvardsbön som i handboksförslaget fått nr 9 bygger på Nattvardsbön G i 1986 års kyrkohandbok. När denna bön reviderats för att också ge utrymme för förbön inom nattvardsbönens ram, menar utskottet att centrala motiv från den ursprungliga bönen gått förlorade. Utskottet ser samtidigt att bönen skulle bli för lång och otymplig om dessa delar återinfördes i bönen och vill därför inte föreslå ändringar i Nattvardsbön 9. Däremot föreslår utskottet att kyrkohandboken tillförs en Nattvardsbön 14, med samma ordalydelse som Nattvardsbön G i 1986 års kyrkohandbok med två undantag: dels att första raden lyder ”(Ja), Helig är du Gud”, dels att ”kalk” respektive ”kalken” i instiftelseorden ersätts med ”bägare” respektive ”bägaren” i konsekvens med bruket i kyrkohandboksförslaget. Utskottet föreslår kyrkomötet att besluta att en Nattvardsbön 14 införs i *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* enligt bilaga 4.

Sanctus, Herrens bön och brödsbrytelsen

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:7.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:122.
3. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:154.
4. Kyrkomötet beslutar att bifalla utskottets förslag avseende momentet Brödsbrytelsen enligt bilaga 4.

Bakgrund

I motion 2017:154 föreslås att texten i Helig 2 ska justeras så att ”Herre Gud allsmäktig” ersätts med ”Herre Gud Sebaot” och att ”Ära i höjden” ersätts med ”Hosianna i höjden”. Motionären menar att kyrkomötets motivering för att gå från ”allsmäktig” till ”Sebaot” i 1986 års kyrkohandbok fortfarande bör gälla. Motionären påpekar också att Hosianna är den vedertagna formuleringen i Sanctus, där det syftar till folkets Hosiannarop vid intåget i Jerusalem, medan Ära i höjden, som syftar på änglarnas lovsång vid Jesu födelse återfinns i Gloria.

Helig 2 ingår i Gudstjänstmusik C, som samlar gudstjänstmusik från den världsvida kyrkan. Detta Helig har använts i Svenska kyrkan sedan 1990-talet och är inte ändrat i handboksförslaget. Gudstjänstmusik A, som motsvarar 1986 års kyrkohandbok och Gudstjänstmusik B, som är nykomponerat till traditionell text, använder ”Herre Sebaot” och ”Hosianna i höjden” på det sätt som motionären önskar.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:154.

I kyrkostyrelsens skrivelse innefattar samtliga gudstjänstordningar Herrens bön. I gudstjänstordningarna återges den ekumeniska översättningen ”Vår Fader”. I de inledande anvisningarna anges att versionen från 1917 års bibelöversättning ”Fader vår” kan användas som alternativ utifrån pastorala behov i församlingen.

I motion 2017:7 och 2017:122 föreslås att den nya kyrkohandboken på samma sätt som i 1986 års kyrkohandbok ska infoga översättningen ”Fader vår” parallellt med ”Vår Fader”. Motionärerna menar att den gamla översättningen är mer känd bland ovana kyrkobesökare och att det därför av pastorala skäl bör synas att de två översättningarna är likvärdiga. Det finns även ekumeniska skäl, eftersom romersk-katolska kyrkan använder den äldre översättningen.

Den version av Herrens bön som finns i gudstjänstordningarna i kyrkostyrelsens skrivelse är den ekumeniska översättningen av Herrens bön som antogs vid Sveriges kristna råds årsmöte 1996 och togs i bruk i Svenska kyrkan efter beslut i kyrkomötet 1998. I Gudstjänstutskottets betänkande G 2000:1 finns en utförlig bakgrund till den ekumeniska översättningen och Svenska kyrkans väg till beslutet om att ta den i bruk i sina gudstjänster. I sitt betänkande (KG 1998:1) vid beredningen av ärendet skriver gudstjänstutskottet: ”Arbetet med den ekumeniska översättningen har särskilt förespråkats av Svenska kyrkan och vi har därför ett särskilt ansvar för att föra arbetet i hamn.” Utskottet behandlade i samma betänkande en motion (1998:50), i vilken föreslogs att kyrkomötet skulle besluta att i bönen behålla ordet ”frestelse”. Utskottet yrkade på avslag av motionen. Gudstjänstutskottet upprepade år 2002 sitt ställningstagande i betänkandet G 2002:5, där det föreslogs i en motion att ”prövning” skulle ersättas med ”frestelse” i Herrens bön:

Ett bifall till motionen skulle enligt utskottet innebära att Svenska kyrkan ensidigt skulle gå ifrån den nyligen träffade överenskommelsen med en majoritet av Sveriges kristna kyrkor och samfund om användandet av en gemensam version av Herrens bön. Med hänsyn till det långa och teologiskt gedigna arbete som genomförts på ekumenisk grund sedan 1970-talet för att kunna enas om denna gemensamma version av Herrens bön finner utskottet det inte möjligt att tillstyrka ett sådant beslut. Utskottet gör också bedömningen att det inte heller finns några förutsättningar för att nu starta en ny ekumenisk process i frågan.

Såväl i remissvaren 2014 som 2016 fanns några remissinstanser som ville att den äldre översättningen ska skrivas ut i handbokstexten, inte bara i de inledande anvisningarna. Samtidigt ville andra remissinstanser att enbart den ekumeniska översättningen ska användas. Utifrån de båda remissomgångarna samt avstämning i biskopsmötet 2014 valdes alternativet att återge ”Fader vår” i de inledande anvisningarna som ”alternativ utifrån pastorala behov i församlingen” medan ”Vår Fader” skrivs ut i handboksförslagets gudstjänstordningar.

I motion 2017:7 föreslås dessutom att kyrkomötet ska uppdra till kyrkostyrelsen att i Sveriges kristna råd initiera en ny översyn av Herrens bön så att formuleringen ”liksom vi har förlåtit dem som står i skuld till oss” kan justeras. Motionären menar att valet av tempus i förlåtelseformuleringen är olycklig, eftersom den som vi har förlåtit ju inte längre står i skuld till oss.

I samband med att SKR vid sitt årsmöte 1996 rekommenderade den ekumeniska översättningen för bruk i sina medlemskyrkor, publicerade de boken *Låt oss be och bekänna. Trosbekännelserna och Herrens bön med kommentar av Anders Ekenberg*. I kommentardelen till Herrens bön behandlas bönen om förlåtelse. Där framgår att valet av tempus i ”liksom vi har förlåtit” motsvarar den grekiska originaltextens verbform, som anger en händelse i förfluten tid. Däremot kommenteras inte tempusvalet i ”dem som står i skuld till oss”. I den grekiska originaltexten är detta ett substantiv, som på svenska motsvaras ungefär av ”våra gäldenärer”. Ordet i sig har inget tempus, men används även i originaltexten om dem, som vi redan sägs ha förlåtit.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet menar inledningsvis att de olika alternativen av Sanctus ger en bredd av motiv. Utskottet konstaterar att Helig 2 är komponerad på detta sätt och att en ändring medför musikaliska svårigheter. Texten är dessutom använd och känd sedan tidigare vilket också talar mot en förändring. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:154.

Utskottet menar vidare att det nu har gått så lång tid sedan Vår Fader började användas att det inte längre är rimligt att använda den parallellt med Fader vår. Dock är det viktigt att se att det kan finnas pastorala skäl att använda Fader vår vid skilda tillfällen, inte minst vid begravningar. Utskottet föreslår mot denna bakgrund kyrkomötet att avslå motion 2017:7 punkt 1 samt motion 2017:122.

Utskottet delar inte motionärens uppfattning i motion 2017:7 att det finns ett behov av förändring i formuleringen av Herrens bön och ser därför inte att ett initiativ för en sådan översyn inom Sveriges kristna råd är nödvändig. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:7 punkt 2.

Utskottet påpekar slutligen att kyrkohandboksförslaget 2017 innehåller två alternativa formuleringar för momentet Brödsbrytelsen, ett tidigare använt och ett nytt förslag. Utskottet menar att det första alternativet är väl känt och inte bör ändras. Däremot vill utskottet byta ordet ”ty” i det andra alternativets församlings-svar mot ”för” i enlighet med formuleringen i Bibel 2000. Att använda ”ty” i alternativ 1 och ”för” i alternativ 2 skulle kunna upplevas som problematiskt i ett församlingssammanhang men utskottet menar att det vanliga är att man i praxis regelbundet använder ett av alternativen, vilket innebär att en sammanblandning mellan alternativen inte behöver uppkomma. Utskottet föreslår mot denna bakgrund kyrkomötet att bifalla utskottets förslag till förändring i momentet Brödsbrytelsen enligt *bilaga 4*.

Sändningen

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att bifalla utskottets förslag att den första psalmen som på sidan 109 i textbilagan kallas "Psalm" ska benämnas "Lovpsalm" enligt bilaga 4.
2. Kyrkomötet beslutar att bifalla utskottets förslag avseende rubriken Sändning enligt bilaga 4.
3. Kyrkomötet beslutar att bifalla utskottets förslag avseende uppställningen av Psalm och/eller Avslutande musik (postludium) enligt bilaga 4.
4. Kyrkomötet beslutar att bifalla utskottets förslag avseende anvisningstexten till momentet Psalm enligt bilaga 4.
5. Kyrkomötet beslutar att bifalla utskottets förslag avseende konsekvensändringar enligt bilaga 4.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet menar att anvisningstexterna i Sändningen är otydliga och svåra att förstå. Det är till exempel oklart om en eller två psalmer ska ingå och vilka moment som kan ersätta varandra. Utskottet föreslår därför att anvisningarna preciseras.

I Sändningen är det otydligt hur psalm och Lovprisning/Benedicamus förhåller sig till varandra. Det blir, enligt utskottet, tydligare om det som på sidan 109 i textbilagan kallas "Psalm" i stället benämns "Lovpsalm". Då framgår det tydligare att det är en lovpsalm eller Benedicamus som ska sjungas här.

För att vara försäkrade om att en psalm alltid ingår i momentet Sändning föreslår utskottet också att det vid rubriken "Sändning, moment i valfri ordning", på samma sida, tillfogas "dock ska en psalm ingå".

Utskottet föreslår vidare, för att öka tydligheten, att texten på sidan 112 "Psalm och/eller avslutande musik (postludium)" ställs upp med radbrytning mellan "Psalm" och "Avslutande musik (postludium)".

Utskottet föreslår slutligen ett tydliggörande på sidan 112 i textbilagan genom att anvisningstexten från sidan 30, "Gudstjänsten kan avslutas med psalm (om inte psalm förekommit tidigare i Sändningen) och/eller Avslutande musik. Utgångsprocession kan förekomma.", ersätter anvisningstexten till det som efter den nya uppställningen blir momentet Psalm på sidan 112.

De föreslagna förändringarna föranleder också konsekvensändringar.

De ovan angivna förslagen till ändringar under Sändningen i Den allmänna gudstjänsten finns i bilaga 4. Utskottet föreslår kyrkomötet att bifalla de föreslagna ändringarna avseende Sändningen.

Julotta

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att i ordningen för Julotta ska asterisk finnas vid momenten Evangelium, Trosbekännelsen och Välsignelsen.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet konstaterar att det i ordningen för Julotta inte anges några moment under vilka församlingen kan stå upp. Inga asterisker har satts ut. Utskottet påtalar att liksom i Högmässa och Mässa/Gudstjänst är det en självklar ordning att församlingen i allmänhet står upp under momenten Evangelium, Trosbekännelsen och Välsignelsen. Utskottet föreslår därför att kyrkomötet beslutar att i ordningen för Julotta ska asterisk finnas vid momenten Evangelium, Trosbekännelsen och Välsignelsen.

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att i ordningen för Långfredagsgudstjänst ska asterisk finnas vid momenten Tredje läsningen, Trosbekännelsen och Välsignelsen.
2. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att i ordningen för Långfredagsgudstjänst ska momentet Trosbekännelsen vara fakultativt.
3. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att i ordningen för Långfredagsgudstjänst införs Psalm, som ett fakultativt moment, efter Första Läsningen.
4. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att i ordningen för Långfredagsgudstjänst tas avslutningsorden efter läsningarna bort.
5. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att i ordningen för Långfredagsgudstjänst tillföra ett alternativ under Tredje läsningen *Läsningen kan inledas med orden ... enligt bilaga 4.*

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet konstaterar inledningsvis att liksom i ordningen för Julotta saknas det i ordningen för Långfredagsgudstjänst asterisker vid de moment där församlingen kan stå upp. Utskottet menar att sådana ska finnas på motsvarande platser också här. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att besluta att asterisker införs i ordningen för Långfredagsgudstjänst vid momenten Tredje läsningen, Trosbekännelsen och Välsignelsen.

Angående Trosbekännelsen menar utskottet att denna bör vara fakultativ i långfredagsgudstjänsten. Skälet till detta är att trosbekännelsen har lovsångskaraktär, vilket inte långfredagsgudstjänsten har. Utskottet föreslår mot den bakgrunden att kyrkomötet beslutar att i ordningen för Långfredagsgudstjänst ska Trosbekännelsen vara fakultativ.

Utskottet menar vidare att det också efter den första läsningen bör finnas en psalm, liksom efter den andra läsningen. Långfredagsgudstjänstens karaktär gör att ett flertal både läsningar och psalmer passar väl in. Dock ska denna psalm vara fakultativ. Utskottet föreslår därför att kyrkomötet beslutar att det i ordningen för Långfredagsgudstjänst ska införas Psalm, som ett fakultativt moment, efter Första läsningen.

Slutligen menar utskottet att avslutningsorden efter läsningarna ska tas bort. I dessa uttrycker församlingens svar (acklamationen) tacksamhet och glädje, vilket inte präglar långfredagsgudstjänsten. Till de inledande orden inför läsningarna föreslår utskottet ytterligare ett alternativ inför den tredje läsningen. Förslaget är att det under "Tredje läsningen *Läsningen kan inledas med orden:*" kompletteras med "... eller P/L: Vår Herres Jesu Kristi lidande enligt evangelisten ..." se bilaga 4. Utskottet föreslår mot denna bakgrund att kyrkomötet beslutar att avslutningsorden efter läsningarna i ordningen för Långfredagsgudstjänst tas bort samt att den kompletteras med en formulering som kan inleda Tredje läsningen i enlighet med utskottets förslag i bilaga 4.

Påsknattsmässa

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att bifalla utskottets förslag avseende Påsknattsmässans anvisningstext enligt bilaga 4.
2. Kyrkomötet beslutar att bifalla utskottets förslag avseende anvisningstexten till momentet Påskrop enligt bilaga 4.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet noterar med tillfredsställelse att en ordning för Påsknattsmässa för första gången får plats i Svenska kyrkans kyrkohandbok enligt kyrkostyrelsens förslag. Någon sådan ordning fanns inte i 1986 års kyrkohandbok. Däremot har ordningar för påsknattsmässa publicerats som tillägg till kyrkohandboken, dels i serien *Mitt i församlingen* (1993), dels i *Gudstjänster under kyrkoåret* (1998). Många församlingar i Svenska kyrkan använder dessa och liknande ordningar, ofta lokalt utformade efter liknande grundmönster som i kyrkohandboksförslaget. Ordningarna innehåller, i likhet med de båda handbokstilläggen, ofta fler moment än de som anges i kyrkohandboksförslaget och olika former av symbolhandlingar. Utskottet menar därför att det är en klok princip som formuleras i Påsknattsmässans anvisningstext, när den anger att påsknattsmässan kan gestaltas på olika sätt utifrån påskens tema. Utskottet vill ytterligare förstärka denna anvisning så att det framgår att kyrkohandbokens ordning är ett förslag, som ger stor frihet till lokalt gestaltande och gör det möjligt för församlingar som redan brukar fira påsknattsmässa enligt sin lokala tradition att fortsätta göra det. Utskottet föreslår därför att kyrkomötet beslutar att ändra Påsknattsmässans anvisningstext så att första meningen lyder: ”Detta är ett förslag på hur påsknattsmässan kan gestaltas med utgångspunkt i Högmässa och Mässa”, se bilaga 4.

Påskropet ”Kristus är uppstånden” – Ja, han är sannerligen uppstånden!” förenar oss med kristna i alla tider och över hela jorden. Det är ett moment som placeras på olika ställen i olika traditioner kring ordningen för påskmässa. Utskottet vill markera detta tydligare genom att tillfoga orden ”kan placeras här eller på annan plats” i anvisningstexten till momentet Påskrop. Utskottet föreslår därför att kyrkomötet beslutar att komplettera anvisningstexten till momentet Påskrop i enlighet med utskottets förslag i bilaga 4.

Sjukkommunion

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att byta ordningen mellan de två alternativen till Bön om förlåtelse i ordningen för Sjukkommunion enligt utskottets förslag i bilaga 4.
2. Kyrkomötet beslutar att byta ut det första Förlåtelseordet i ordningen för Sjukkommunion mot Förlåtelseord 3 i Den allmänna gudstjänsten enligt utskottets förslag bilaga 4.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet noterar inledningsvis att ordningen för Sjukkommunion i kyrkohandboksförslaget är ett motiverat undantag från principen att inte skriva ut särskilda ordningar för olika gudstjänsttyper, utan hänvisa till ordo-principen och de mycket innehållsrika ordningarna för Högmässa och Mässa/Gudstjänst. Det är praktiskt att vid sjukkommunion, som inte alltid låter sig planeras långt i förväg, ha tillgång till just denna ordning i kyrkohandboken. Utskottet konstaterar att den föreslagna ord-

ningen ger möjlighet att fira såväl en mycket enkel sjukkommunion i stor brådska som en rikare utformad mässa tillsammans med familj och vänner i hemmet hos någon, som på grund av sjukdom inte har möjlighet att delta i församlingens mässa. Sjukkommunioner ser olika ut i olika situationer och kyrkohandboksförslaget är flexibelt nog att inrymma dessa.

Utskottet menar att de båda bönerna om förlåtelse är väl valda. Den ena är en av de mest brukade från 1986 års kyrkohandbok och därmed välkänd för många vana kyrkobesökare och den andra är kort och enkel, väl anpassad för en sjukkommunion i det avskalade formatet. Dock menar utskottet att ordningen mellan dem bör ändras, så att den enklare bönen kommer först och den längre sedan. Utskottet konstaterar också att det är möjligt att kombinera sjukkommunion med bikt, för den som så önskar. Utskottet föreslår därför kyrkomötet besluta att byta ordningen mellan de två alternativen till Bön om förlåtelse i ordningen för sjukkommunion.

Utskottet noterar att båda förlåtelseorden i ordningen är av den typ som tillsäger förlåtelsen utan att specifikt nämna synderna: "... Du är förlåten" respektive "... förlåter dig." En pastoral erfarenhet från själavården är att många människor som drabbats av svår sjukdom lider av skuldskänslor och känslan av att själv vara orsak till insjuknandet. Risken finns att en känsla av att "vara fel" blandas samman med frågan om att ta ansvar för sina handlingar. Därför är det viktigt att åtminstone ett av förlåtelseorden är av den andra grundtypen, som tydligt säger att det är synderna som förlåts. Utskottet föreslår därför att kyrkomötet beslutar att det första förlåtelseordet byts mot Förlåtelseord 3 i Den allmänna gudstjänsten.

Kyrkliga handlingar

Dop och konfirmation

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:63.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:65.
3. Kyrkomötet beslutar med anledning av motion 2017:65, punkt 1 att anta det inledningsord som föreslås i motionen som det fjärde inledningsordet i dopgudstjänsten i Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I.
4. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:70.
5. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att det andra inledningsordet i dopgudstjänsten ändras enligt bilaga 4.
6. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att ändra anvisningstexten angående doptal i dopgudstjänsten enligt bilaga 4.
7. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att ändra orden i Sändningsord i Konfirmationsmässa/-gudstjänst enligt bilaga 4.
8. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att ändra i inledningsordet till frågan till konfirmanderna enligt bilaga 4.
9. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att justera benämningen av konfirmanderna enligt bilaga 4.

Bakgrund

2010 tillsatte kyrkostyrelsen fyra arbetsgrupper för de kyrkliga handlingarna, en för respektive dop-, konfirmations-, vigsel- och begravningsgudstjänsten. I kyrkostyrelsens skrivelse beskrivs att "[g]ruppernas uppgift var att presentera en teologisk och social analys samt en reflektion om pastoral färdriktning för respektive gudstjänst.

Gruppernas reflektionsdokument utgjorde sedan underlag för revisionen av gudstjänstordningarna för dop, konfirmation, vigsel och begravning i kyrkohandboks-förslaget”. De kyrkliga handlingarna har sedan genomarbetats parallellt med arbetet med den allmänna gudstjänsten och med samma direktiv. Vid remissomgångarna har såväl de kyrkliga handlingarna som den allmänna gudstjänsten varit föremål för remissförfarandet.

I *Kommentarer förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* (SKU 2016:1) redogörs för den översyn som utifrån remissvaren om dopgudstjänsten gjorts i Samlingsord, Inledningsord, Befrielsebön, dopböner och förböner.

En förändrad försöksordning prövades under 6 veckor 2014, efter kyrkostyrelsens beslut, i tio församlingar. De tio församlingarna besvarade en enkät och bidrog även i annan uppföljning. Efter detta gjordes bearbetningar och under våren 2015 inbjöds dessa församlingar tillsammans med andra sakkunniga kring dop att arbeta med en reviderad dopgudstjänst. Utifrån denna process framställdes 2016 års dopgudstjänstordning.

I dokumentet *Kommentarer till revisionsgruppens förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* skriver gruppen att Inledningsord, Befrielsebön och Dopbön har bearbetats utifrån remissutfallet.

När det gäller konfirmationen står i *Förklaringar till Förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* (SKU 2012:2) :

I *Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete* (Svenska kyrkan och Verbum 2008) liksom i reflektionsrapporten från arbetsgruppen för konfirmationsgudstjänst och i avstämningar med andra sakkunniga har betydelsen av att konfirmanderna får stå i centrum lyfts fram. I revisionen av konfirmationsmässan/-gudstjänsten har detta varit en viktig utgångspunkt.

Konfirmationen är i Svenska kyrkan en helhet som innefattar såväl konfirmationstiden med dess undervisning och deltagande i församlingens gudstjänstliv som den avslutande konfirmationsgudstjänsten.

Revisionsgruppen skriver i kommentaren till sitt förslag att Inledningsord, Inledningsbön, Fråga till konfirmanderna och Doppåminnelse har bearbetats utifrån remissutfallet. Dessutom har två ytterligare bibeltexter till konfirmationsgudstjänsten tillfogats förslaget.

I motion 2017:63 föreslår motionärerna att momentet Fråga till konfirmanderna placeras i anslutning till Trosbekännelsen och att frågan ges samma lydelse som i 1986 års kyrkohandbok. Motionärerna motiverar sina förslag bland annat med att konfirmandernas agerande i gudstjänsten på så sätt inte får en undanskymd plats och att konfirmandernas svar inte förminskas.

I kyrkohandboksförslaget 2012 hade den fakultativa frågan tagits bort utifrån bedömningen att konfirmanderna i hela gudstjänsten uttrycker sin vilja att konfirmeras och med hela församlingen uttrycker sin samhörighet med kyrkan i trosbekännelsen. I remissvaren menade en tredjedel av församlingarna att en fakultativ fråga borde finnas i konfirmationsgudstjänsten. I bearbetningen av remissvaren har detta beaktats och diskuterats, bland annat i biskopsmötet.

I *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2016* infogades en fakultativ fråga som en fortsättning på inledningsordet. I remissammanställningen konstaterades:

De som tidigare varit försöksförsamlingar kunde svara på en enkätfråga om de kommer att använda frågan i konfirmationsgudstjänsten. Det var 179 som besvarade enkätfrågan och knappt hälften av dessa församlingar, 46 procent, kommer att ställa frågan och 41 procent kommer att ställa frågan ibland och ibland inte. Det är 12 procent som inte kommer att ställa frågan. Utifrån dessa svar kan konstateras att bruk av fråga i konfirmationsgudstjänsten är vanligt förekommande.

Ett 60-tal kommentarer i frisvaren tyckte att placeringen av frågan är felaktig. Den borde istället komma efter trosbekännelsen. Flera menade också att den inte har det innehåll den borde ha.

Revisionsgruppen skriver i sin kommentar till det förslaget som överlämnades till kyrkostyrelsen att gruppen särskilt har diskuterat Fråga till konfirmanderna. ”Revisionsgruppen har beslutat att frågan, med dess inledningsord, ska lyda som i kyrkohandboksförslaget 2016 men att parenteserna vid ”och leva i Kristi världsvida kyrka” tas bort.”

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:63.

I motion 2017:65 punkterna 1 och 2 föreslår motionären att förändringar ska göras i inledningsord ett och två i dopordningen. I punkt 3 föreslås att doppåminnelsen för påsknattsmässan ändras. I punkt 4 föreslås att en ny dopbön ska införas som alternativ och i punkt 5 att en ändring i den första dopbönen görs. Motionären motiverar punkt 1 med att inledningsord ett är för kortfattat, punkt 2 med att dopet gör skillnad mellan människor, punkterna 3 och 4 med att doppåminnelsen har en bakgrund i reformationstidens dopordningar och finns med i flera lutherska kyrkors dopordningar och punkt 5 med att det är dålig svenska.

Enligt *Remissammanställning kyrkohandboksförslag 2016* svarar 61 procent ”i hög grad eller i ganska hög grad”, medan 26 procent svarar ”i låg grad eller i ganska låg grad” på frågan: ”Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Inledningsord möjlighet att utforma dopgudstjänsten som ni skulle vilja fira den?”

Det är 56 församlingar/pastorat som kommenterar inledningsordet i sitt frisvar. Det motsvarar 15 procent av det totala antalet församlingar/pastorat som har svarat på enkäten, vilket kan jämföras med att 26 procent svarade i låg grad/i ganska låg grad när det handlade om bruket av inledningsorden. Utifrån dessa olika svar bör det vara möjligt att få veta vad dessa församlingar ser som brister i inledningsorden.

Revisionsgruppen skriver i sin kommentar att gruppen har diskuterat huruvida inledningsordet ska vara ett fast moment med angivna alternativ eller ett fast moment som kan formuleras fritt. Gruppen beslutade sig för att det är rimligt att det är ett fast moment med kyrkohandbokens föreslagna alternativ och föreslog därmed inte någon ändring i detta avseende jämfört med *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2016*. Revisionsgruppen har bearbetat det första inledningsordet innehållsligt och språkligt. Det andra inledningsordet i förslaget 2016 har utgått och ett nytt har tillfogats som bland annat fördjupar försoningsmotivet.

I kommentaren skriver revisionsgruppen vidare att den har gjort en teologisk utredning om dopbönerna i relation till BEM-dokumentet, andra ekumeniska dokument, Svenska kyrkans svar på BEM, läronämndens behandling samt biskopsbrevet om dop (2011). Detta har lett till innehållsliga och språkliga bearbetningar av alla tre dopbönerna.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:65.

I motion 2017:70 föreslår motionärerna att det i anvisningarna till den nya kyrkohandboken bör anges att smörjelse med olja kan förekomma vid konfirmation och dop. Motionärernas motiv är att i flera andra lutherska kyrkor finns möjlighet till smörjelse med olja och att det idag också förekommer inom Svenska kyrkan.

I dokumentet *Arbetsgrupper kyrkliga handlingar, reflektion dopgudstjänstgruppen, juni 2011* tydliggörs den argumentation som använts av såväl förespråkare av smörjelse som av de som inte förespråkar smörjelse.

De som önskar möjlighet till smörjelse anför till exempel:

Det är inte möjligt att göra den till ett obligatorium utan vi föreslår att följande fanns i den inledande anvisningstexten: Den som döps kan smörjas med olja som en del av dophandlingen. Oljan tecknas som ett kors på pannan på den som döps i samband med orden: Livets Gud, uppfyll NN med din helige Ande, och hjälp henne/honom att dag för dag leva i sitt dop. Skälen till smörjelse är flera.

1. Smörjelsen vid dop är en lika gammal tradition som själva dopet i vatten.
2. Smörjelsen vid dop har en rik metaforisk bakgrund.
3. Anden och smörjelsen med olja hör samman.
4. De olika momenten i dopgudstjänsten förstärker varandra.
5. Smörjelsen med olja är ett bruk som Svenska kyrkan skulle få gemensamt med flera andra kyrkor som bevarat eller återinfört denna tradition från fornkyrkan.

De som inte önskar möjlighet till smörjelse anför till exempel:

En av uppgifterna vid reformationen var att tydliggöra trons innehåll och skala bort sådant som var förknippat med magi och att teckna med olja var ett moment som efter ett tag lyftes ur dopliturgin för att inte nära magiska föreställningar. Från år 1541 finns inte smörjelse med olja med i dopliturgin. Det är knappast önskvärt att använda olja vid exorcismen/befrielsebönen, det skulle kunna livnära grumliga/magiska föreställningar kring dopet och att välja att följa fornkyrklig praxis till hälften skapar inte trovärdighet. Om den blir fakultativ kommer en del barn att smörjas med olja och andra inte och valet kommer att vara den enskilde prästens. Hur kommer föräldrar att uppleva denna situation? Det första barnet döps och smörjs vid dophandlingen. Det andra barnet i familjen smörjs inte alls. Risken är att föräldrarna inte uppfattar de två dopen som samma dop.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:70.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet menar att de kyrkliga handlingarna är mycket viktiga gudstjänster. Självklart för de personer som personligt berörs vid till exempel dop eller konfirmation, men också för kyrkan genom att vara en stor kontaktyta, inte minst till de människor som kyrkan sällan möter. Utskottet menar därför att det bör ställas stora krav på dessa gudstjänster.

I motion 2017:63 föreslår motionärerna att momentet ”Fråga till konfirmanderna” placeras i anslutning till trosbekännelsen och att frågan ges samma lydelse som i kyrkohandboken 1986. Utskottet menar att ”Frågan till konfirmanderna” i kyrkohandboksförslaget har såväl en pastoralt klok placering som relevanta

teologiska motiv och därför inte bör ändras eller flyttas. Utskottet påpekar också att frågan är fakultativ. Utskottet föreslår därför att kyrkomötet avslår motion 2017:63.

Utskottet menar att det är viktigt att Inledningsordet har en enkelhet som gör att det kan bli förstått utan extra förklaringar. I de tre inledningsord som förslaget rymmer ser utskottet en bredd av motiv, men också en enkelhet. Det förslag till Inledningsord som motion 2017:65 punkt 1 innehåller menar utskottet är teologiskt rikt, men också mer otillgängligt. Samtidigt ser utskottet att det föreslagna inledningsordet har stora kvaliteter. Utskottet föreslår mot denna bakgrund att kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:65, punkt 1 och med anledning av denna att det förslag till Inledningsbön som motion 2017:65, punkt 1 innehåller förs in i kyrkohandboken som Inledningsord 4.

Vad gäller 2017:65 punkt 2 hänvisar utskottet till sitt tidigare beslut att föreslå en ändring av Inledningsord 15, sidan 36 i textbilagan. Detta inledningsord är likalydande med det andra inledningsordet i dopgudstjänsten, sidan 133 i textbilagan. Utskottet menar att de två inledningsorden bör fortsätta att vara likalydande. Utskottet föreslår därför att kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:65, punkt 2 och med anledning av denna att det andra inledningsordet i dopgudstjänsten ändras enligt utskottets tidigare förslag enligt bilaga 4.

I motion 2017:65 punkt 3 och 4 föreslås att nya dopböner införs. Utskottet menar att de dopböner som finns i förslaget har teologiskt djup och pastoral bredd och ser därför inte att ytterligare dopböner behöver tillföras. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:65 punkt 3 och 4.

Utskottet har fått information om att det finns ett korrekturfel på den första dopbönens åttonde rad, sidan 138 i textbilagan. Meningen ska vara "Föd henne/honom/dem till ett nytt liv i Jesus Kristus". Föd syftar på dopet som den nya födelsen och att sedan växa i sitt dop. Utskottet konstaterar att förslaget i motion 2017:65 punkt 5 besvaras när korrekturfelen åtgärdas och föreslår därför att kyrkomötet nu beslutar att avslå motion 2017:65, punkt 5.

I motion 2017:70 föreslår motionären att smörjelse med olja ska kunna förekomma vid dop och konfirmation. Utskottet menar att smörjelse med olja innehåller rik symbolik och har biblisk tradition. Utskottet konstaterar att smörjelse med olja inte är förbjudet, men menar att det är problematiskt att ha med möjligheten till smörjelse i anvisningarna. Dels kan det uppstå tveksamheter kring betydelsen av smörjelsen i relation till andra kyrkor, dels kan det uppstå pastorala svårigheter om dopet med smörjelse med olja uppfattas som ett annat dop än det utan smörjelse. Utskottet föreslår mot den bakgrunden kyrkomötet att avslå motion 2017:70.

I anslutning till Läronämnden menar utskottet att anvisningstexten på sidan 130 i textbilagan bör ändras. I anvisningstexten står att "Doptal ingår i dopgudstjänsten (kan utelämnas utifrån pastorala hänsyn)". Läronämnden menar dock att ett förkunnelsemoment alltid bör finnas med i en gudstjänst i en evangelisk-luthersk kyrka och påpekar att ett undantag är vid dop i krissituation. Utskottet delar Läronämndens resonemang och föreslår att kyrkomötet beslutar att anvisningen inom parantes på sidan 130 (kan utelämnas utifrån pastorala hänsyn) ändras till (kan utelämnas vid dop i krissituation) enligt utskottets förslag i bilaga 4.

Utskottet påtalar att det i första hand är den lokala gemenskapen i församlingen som de konfirmerade blir en del av. Därför föreslår utskottet, i enlighet med Läronämndens yttrande, att kyrkomötet beslutar att i Sändningsord till konfirmanderna, sidan 167 i textbilagan, ändras orden "och i kyrkans gemenskap" till "och i församlingens gemenskap" enligt utskottets förslag i bilaga 4.

I inledningsordet till frågan till konfirmanderna, sidan 163 i textbilagan sägs i det första alternativet ”Konfirmationen påminner oss om Guds löfte i dopet” och i det andra alternativet ”Konfirmationen påminner om Guds löfte”. Läronämnden menar att meningen blir tydligare om den skrivs ”Konfirmationen bekräftar för oss Guds löften i dopet”. Utskottet följer Läronämnden och föreslår att kyrkomötet beslutar att meningen bör ändras i de båda alternativen enligt utskottets förslag i bilaga 4.

Utskottet konstaterar att ordet ”konfirmander” används också efter Bön och handpåläggning. Utskottet menar att ordet ”konfirmanderna” i Sändningsord till konfirmanderna, sidan 167 i textbilagan ska bytas mot ”de nykonfirmerade”, samt att ordet ”konfirmander” i den första raden i Sändningsordet, sidan 167 ska bytas mot ”nykonfirmerade”. Utskottet menar att denna ändring ska genomföras konsekvent på alla motsvarande ställen. Utskottet föreslår att kyrkomötet beslutar att justera benämningen konfirmander enligt utskottets förslag enligt bilaga 4.

Bikt

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:14.

Bakgrund

I motion 2017:14 punkt 1 föreslår motionärerna att förbön för den som biktat sig lyfts in som moment efter Avlösning och Tackbön, i punkt 2 föreslås att ordningen för syndabekännelse justeras, i punkt 3 föreslås att en alternativ formel för avlösning införs och i punkt 4 föreslås att ett moment införs som en fakultativ avslutning på bikten. Motionärerna motiverar punkt 1 med att förbön bör vara ett självklart inslag, punkt 2 med att också underlätelser plågar, punkt 3 med att det är av värde att ha möjlighet till en kraftfullare formel än den som används efter den gemensamma bekännelsen i kyrkans allmänna gudstjänst och punkt 4 med att det är bra att visa att också prästen står i samma belägenhet som den som biktat sig.

I *Förklaringar till Förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* (SKU 2012:2) står att ordningen för bikt har stämts av särskilt i relation till *Ett skyddat rum. Tystnadsplikt i Svenska kyrkan* (SKU 2010:3). Anvisningarna för bikt har reviderats utifrån kyrkomötets beslut 2011 med anledning av tystnadspliktsutredningen (§ 149, KmSkr 2011:11) och efter inhämtade av synpunkter från präster med lång erfarenhet av själavård.

Det inkom få synpunkter på förslaget vid remissbehandlingen 2012 vilket föranlett att man i *Kommentarer förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* (SKU 2016:1) skriver att bedömningen har varit att ordningen för bikt inte behöver ändras.

Revisionsgruppen skriver i sin kommentar att gruppen har tagit fasta på frågan om förbönsmoment och har infört en anvisning som innebär att i samband med tackbönen anges att en fritt formulerad förbön kan vara en del av tackbönen.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:14.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet är enigt med motionärerna i synen på att kyrkohandboks-förslagets ordning för bikt genom sina många fakultativa moment och valmöjligheter ”ger ett välbehövligt utrymme för ett fortsatt användande av de skilda biktordningar som är i bruk”. Biktens huvudpunkter är, som sägs i anvisningarna för bikt, den biktandes syndabekännelse och prästens tillsäggande av förlåtelse på Jesu Kristi uppdrag. Övriga moment, som bibelläsning, förbön, välsignelse och andra

moment inramar och förstärker denna kärna. Däremot är det inte nödvändigt att ordningen för bikt ser exakt likadan ut överallt. Här bör även fortsättningsvis finnas stor pastoral frihet inom själavårdens ram.

När det gäller möjligheten till förbön i ordningen för bikt, instämmer utskottet i Läronämndens välkomnande av denna möjlighet, när den i sitt yttrande skriver: ”Genom den framhävs Guds förlåtelse och sändningen av den biktande.” Utskottet konstaterar samtidigt att denna möjlighet redan finns angiven i anvisningstexten till den fakultativa tackbön, som i kyrkohandboksförslaget följer på förlåtelseordet. Utskottet menar därför att införandet av ett sådant moment inte är nödvändigt, utan att kyrkohandboksförslagets anvisningstext ger stor frihet för den präst som tagit emot bikten att i situationen avgöra vilken form av bön som är mest lämplig att använda. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:14, punkt 1.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att underlåtelse tillhör det som kan plåga den biktande. Samtidigt kan det ha ett värde att syndabekännelsens inledande del inte skiljer sig från de syndabekännelser som används i den allmänna gudstjänsten. Poängen med bikten är ju att syndabekännelsen här får bli konkret och personlig, inte att det är andra former av synd som särskilt ska bekännas i denna rit jämfört med i andra gudstjänster. Detsamma gäller förlåtelseordet. Det är den personliga tillsägelsen som är det centrala, inte att förlåtelsen i biktsituationen skulle vara starkare eller på annat sätt skilja sig från den förlåtelse som tillsägs i den allmänna gudstjänsten. Utskottet menar därför att kyrkohandbokens ordning för bikt inte bör innehålla varianter av bön om förlåtelse eller förlåtelseord som inte återfinns i den allmänna gudstjänsten. Möjligheten att använda sådana varianter tillgodoses genom den frihet som ordningens anvisningstexter ger utrymme för. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motion 2017:14, punkt 2 och 3.

Utskottet är medvetet om att det sändningsord, som motionärerna föreslår, är vanligt i traditioner, där bikten sedan länge har en starkare ställning än i Svenska kyrkan. Även om utskottet ser att det kan finnas goda skäl att i biktordningen ställa prästen sida vid sida med den biktande, som en syndare vid en annan, menar utskottet att det också finns problem med ett sådant sändningsord. Det främsta är att det riskerar att i biktens avslutningsmoment rikta den biktandes uppmärksamhet mot prästens person och synder, snarare än mot den frihet och tjänst som förlåtelsen av de egna synderna öppnat för. Utskottet föreslår mot denna bakgrund kyrkomötet att avslå motion 2017:14, punkt 4.

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att bifalla motion 2017:47.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:103.
3. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:153.
4. Kyrkomötet beslutar att med anledning av motion 2017:153 infoga bibelordet från 1 Samuelsbokens 20:e kapitel, vers 17, 41–42 i ordningen för vigselgudstjänst enligt bilaga 4.
5. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att ändra anvisningarna för vigselgudstjänst enligt bilaga 4.
6. Kyrkomötet beslutar att Kyrkomötets beslut om kompletterande anvisningar till kyrkohandbokens ordning för vigselgudstjänst (SvKB 2009:3) ska upphöra att gälla när en ny kyrkohandbok tas i bruk.

Bakgrund

Skrivelsens förslag till ordning för vigsel följer i sin struktur 1986 års kyrkohandbok. I *Kommentarer förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* (SKU 2016:1) påpekas att synpunkterna i remissvaren framförallt rörde vissa formuleringar och rytmen i några texter. Där beskrivs också hur man har bearbetat synpunkterna.

I revisionsgruppens kommentarer till det förslag som överlämnades till kyrkostyrelsen sägs att bearbetningar har gjorts i formuleringar i det första och det tredje inledningsordet samt i den avslutande texten efter Tillkännagivandet. Bruket av bibeltexterna har förtydligats och den fakultativa delen av löftena har bearbetats. Revisionsgruppen konstaterar också att frågeställningen huruvida ringar behövs i vigselgudstjänsten går utanför gruppens uppdrag.

Motionären bakom motion 2017:47 föreslår att ett tillägg görs i anvisningarna för vigselgudstjänst. Motionären motiverar det bland annat med att vid vigslar där en av parterna är döende blir det framåtsyftande och samhällsbidragande perspektivet märkligt.

Att inledningsordet till vigselgudstjänst är fast samtidigt som det finns olika alternativa inledningsord att välja mellan är ingenting nytt. Även *Den svenska kyrkohandboken 1986* är uppbyggd på liknande sätt. I *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* (SKU 2017:1), angående begravningsgudstjänst för dödfött barn eller barn som dött i späda ålder, finns en anvisning om att gudstjänsten bör utformas med särskild pastoral omsorg.

Revisionsgruppen skriver i sin kommentar:

Några remissvar från sjukhuskyrka efterfrågade en vigselordning som tar hänsyn till situationen med vigsel vid livets slutskede. Bland annat efterfrågades en särskild förbön. Revisionsgruppen konstaterar att förböner i kyrkohandboken endast är förslag och att den andra förbönen kan fungera även i dessa sammanhang.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:47.

I motion 2017:103 punkt 1 föreslår motionären att lovprisningen i vigselordningen inte ska vara fakultativ, i punkt 2 föreslås att en förändring görs i lovprisningen, i punkt 3 föreslås att en mening utgår ur Tillkännagivandet samt i punkt 4 föreslås att förbönen ska uttrycka att man och kvinna förenas i äktenskapet. Motionären motiverar sina förslag bland annat med att kristen gudstjänst är lovprisning och därför inte bör vara fakultativ. Motionären menar att vilka som avses med ”oss” är oklart, att meningen ”Era löften om ömsesidig kärlek och trohet

påminner om Guds omsorg och kärlekens gåva” inte är genomtänkt samt att något händer vid vigselakten, ”De tu blir ett”, och att förbönen därför ska uttrycka att människor bevitnat den offentliga delen av detta förenande.

Anvisningen att Lovprisningen är ett fakultativt moment med föreslagna eller andra ord följer *Den Svenska kyrkohandboken* 1986 där anvisningen ges att ”prästen kan säga”. I *Förklaringar till Förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* (SKU 2012:2) sägs att förslaget utgår från den Lovprisning som finns i 1986 års kyrkohandbok. Där sägs också att Lovprisningen har reviderats något, bland annat så att tilltalet till Gud ändrats till ”kärlekens Gud”. Genom dessa ord betonas lovsångens perspektiv och glädjen i denna gudstjänst. Allt liv och all kärlek kommer från Gud. Ändringen är bland annat föranledd av att Lovprisningen ska fungera oavsett om de som ska ingå äktenskap är av samma kön eller av skilda kön. Ordet ”oss” används också för att visa på ett tilltal där alla är indragna i Lovprisningen, inte bara de som ska ingå äktenskap.

Förbönerna är skrivna för att kunna gälla vid alla vigslar, också för vigselpar av samma kön. I anvisningarna står, ”Någon av de föreslagna förbönerna eller annan förbön kan användas”.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:103.

I motion 2017:153 föreslår motionärerna att ett bibelord från 1 Samuelsboken 20 kap. infogas i ordningen för vigselgudstjänst. Motionärerna motiverar det med att det är viktigt att det finns ett bibelord i handboken som par av manligt kön kan identifiera sig med.

Det har i remissbehandlingen framkommit synpunkter kring att texten från 1 Samuelsboken skulle kunna infogas i förslaget till ny kyrkohandbok för Svenska kyrkan. Revisionsgruppen har bearbetat synpunkterna och valt att inte ta med texten.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:153.

Utskottets överväganden

Gudstjänstutskottet menar att kyrkohandboksförslagets ordning för vigsel har möjlighet att fungera väl såväl för den enkla vigseln, med bara två vittnen, som för det stora kyrkbröllopet med många gäster och mycket musik.

Gudstjänstutskottet noterar, med anledning av motion 2017:47, att präster i Svenska kyrkan får sitt förordnande som vigselförrättare från Kammarkollegiet och att detta förordnande endast gäller för vigslar i Svenska kyrkans ordning. Vid tveksamheter om huruvida vigseln genomförts enligt denna ordning kan i värsta fall vigseln bli ogiltig och prästen bli av med sin vigselrätt. Detta innebär att det utrymme för pastoral anpassning, som normalt förutsätts gälla i särskilt svåra situationer, inte är lika självklara i samband med en vigsel. Utskottet menar att det är viktigt att lyssna till de sjukhuspräster, som i remissbehandlingen påtalat svårigheterna med att använda de föreslagna inledningsorden vid vigslar, där ena parten är döende eller parterna av andra anledningar inte kommer att kunna bo tillsammans eller bygga upp ett gemensamt hem. Därför menar utskottet att motionens förslag är väl motiverat och föreslår kyrkomötet att bifalla motion 2017:47.

När det gäller motion 2017:103, punkt 1, ser utskottet inga skäl till att frånga den praxis som etablerades i 1986 års kyrkohandbok, med Lovprisningen som fakultativ. Även utan detta moment har vigselgudstjänsten en lovprisande karaktär, där glädje och tacksamhet står i fokus. Utskottet föreslår att kyrkomötet avslår motion 2017:103, punkt 1.

En utgångspunkt för kyrkohandboksförslagets ordning för vigsel är att ordningen ska kunna användas för både par av olika kön och samkönade par. Utskottet menar

att förslagen i motionens punkt 2 och 4 inte är förenliga med denna utgångspunkt och föreslår därför att kyrkomötet avslår motion 2017:103, punkt 2 och 4.

I remissarbetet uttrycktes tydliga önskemål från företrädare för hbtq-rörelsen om att vigselordningen också skulle innehålla någon bibeltext, som samkönade manliga par tydligare kan identifiera sig med. Texten om Jonatan och David ur 1 Samuelsboken är ofta använd vid vigslar med manliga par. Utskottet önskar därför att ett utsnitt av denna text ska kunna ingå i vigselordningen. Läronämnden menar i sitt yttrande att förslaget i motion 2017:153 innehåller ett textutsnitt, som är redigerat enligt principer som avviker från hur kyrkohandboken har hanterat motsvarande längre texter. Utskottet instämmer i denna bedömning och föreslår därför ett annat textutsnitt ur samma text, som bättre motsvarar hur längre texter brukar behandlas. Utskottet föreslår därför att kyrkomötet avslår motion 2017:153 och med anledning av densamma antar det av utskottet framlagda förslaget att infoga bibelord ur 1 Samuelsboken 20:17, 41–42 i ordningen för vigsel.

I punkt 3 i motion 2017:103 föreslås att den tredje meningen i tillkännagivandet ska tas bort. Utskottet menar att denna mening på ett tydligt sätt relaterar det förbund som makarna har ingått med varandra till dess ursprung i Guds kärlek och omsorg och föreslår därför att kyrkomötet avslår motion 2017:103, punkt 3.

När kyrkomötet 2009 fattade beslut om vigsel för par av samma kön antogs också kompletterande anvisningar till kyrkohandbokens ordning för vigselgudstjänst (SvKB 2009:3). När en ny kyrkohandbok antas blir dessa anvisningar obsoleta. Utskottet föreslår kyrkomötet besluta att anvisningarna upphävs.

Begravning

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:34.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:127.
3. Kyrkomötet beslutar bifalla utskottets förslag att ändra anvisningstexten till Begravning enligt bilaga 4.

Bakgrund

I *Kommentarer förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* (SKU 2016:1) skriver arbetsgruppen att en utgångspunkt i revisionen har varit att begravningsgudstjänsten i 1986 års kyrkohandbok i allt väsentligt fungerar bra. Remissvaren bekräftar detta och framför endast begränsade synpunkter. En ordning för begraving av dödfött barn eller barn som dött i späda ålder har tillförts efter synpunkter från remissinstanser. En språklig översyn av böner vid griftetal samt förböner har gjorts. Barnperspektivet har analyserats, tydligare anvisningar har getts och en större flexibilitet vad gäller antal psalmer i begravningsgudstjänsten har genomförts.

Revisionsgruppen pekar i sin kommentar på de ändringar som genomförts utifrån remissomgångens synpunkter. Det handlar bland annat om bearbetningar av överlåtelsen, bibeltexter, förbön, slutbön och böner vid griftetalet.

I motion 2017:34 föreslår motionären en text att införa som fakultativt moment som avslutning på griftetalet. Motionären motiverar förslaget med att texten har en självavårdande tyngd som blir en perfekt avslutning och övergång till överlåtelsen.

I *Den svenska kyrkohandboken 1986* avslutas griftetalet med någon av de angivna bönerna eller med en fritt formulerad bön. I *Förslag till kyrkohandbok för Svenska kyrkan* kan griftetalet inledas eller avslutas med en föreslagen bön eller annan bön. Denna ordning med att en bön följer/kan följa på griftetalet har inte kommenterats i någon av de föregående remissomgångarna. Att införa motionärens

förslag på text som ett fakultativt moment är ett nytt inslag som inte har diskuterats tidigare i remissbehandlingen.

G 2017:1

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:34.

I motion 2017:127 föreslår motionärerna att mullpåkastningen vid begravningsgudstjänsten ska kunna ersättas med ett alternativ där frön läggs på kistan och att bibelordet ur 1 Kor. 15:42–44 då används. Motionärerna motiverar det bland annat med att det är en existentiell bild som är lätt att ta till sig.

I biskopsbrevet *Begravningen – ett brev från Svenska kyrkans biskopar* påtalar man att när jord används i överlåtelsen understryks på ett särskilt sätt människans dödlighet och samhörighet med den övriga skapelsen men också möjligheten att likt vetekornet uppstå till nytt liv. Vidare skriver biskoparna:

Ibland kommer önskemål från anhöriga om att få byta ut jorden i samband med överlåtelsen mot att t.ex. hälla sädeskorn, bryta tre liljor, lägga tre rosor eller tända ljus. Dessa handlingar bär en annan symbolik i sig än mullpåkastning eller korstecknande. I gällande kyrkohandbok finns inte några alternativ till tre skovlar mull eller korstecken, vilket innebär att inga andra alternativ skall användas

I dokumentet *Arbetsgrupper kyrkliga handlingar, reflektion begravningsgudstjänstgruppen juni 2011* skriver gruppen att de har uppmärksammat att andra överlåtelsehandlingar än korstecken och mullkast förekommer i Svenska kyrkan, men att biskopsbrevet 2006 om begravning är tydliga kring överlåtelsen; det är mull eller korstecken som ska förekomma i Svenska kyrkans begravningar. Men skriver gruppen vidare:

Andra alternativ än mull och korstecken förekommer, grundade i människors behov och prästers pastorala erfarenhet. Mull eller korstecken vid överlåtelsen bör fortsatt vara Svenska kyrkans huvudalternativ, men man måste inför framtiden fundera över om andra alternativ är teologiskt möjliga i vår kyrka. Detta är viktigt i en tid då alltfler väljer ett borgerligt begravningsalternativ och när många influeras av begravningsordningar i andra kyrkotraditioner.

I *Revisionsgruppens kommentarer till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* skriver gruppen angående ett remissvar som önskar tillföra bibeltexten ”Och Jesus svarade dem: stunden har kommit då Människosonen skall förhärligas. Sannerligen, jag säger er: om vetekornet inte faller i jorden och dör förblir det ett ensamt korn. Men om det dör ger det rik skörd” (Joh. 12:23) att det kan finnas svårigheter med att använda denna bibeltext eftersom den i denna kontext kan ge näring åt att tänka sig någon form av jordisk återfödelse.

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:127.

Utskottets överväganden

Utskottet ser med tillfredsställelse att en ordning för ”Begravningsgudstjänst av dödfött barn eller barn som dött i späda ålder” har införts i kyrkohandboksförslaget och menar att det finns en trygghet i att ha tillgång till en färdig ordning.

I motion 2017:34 föreslår motionären att en text införs som fakultativt moment som avslutning på griftetalet. Utskottet menar att texten inte håller den kvalitet som krävs för ett införande i kyrkohandboken och att texten inte har prövats i remissomgången. Gudstjänstutskottet föreslår därför att kyrkomötet avslår motion 2017:34.

Motionären till motion 2017:127 föreslår att mullpåkastningen vid begravningsgudstjänsten ska kunna ersättas med ett alternativ där frön läggs på kistan och ett bibelord ur Första Korintierbrevet används. Utskottet poängterar att det är viktigt att

läran inte skyms genom de liturgiska handlingarna och hänvisar till biskopsbrevet *Begravningen* där man skriver att t.ex. sädeskorn, liljor eller rosor bär en annan symbolik än mullpåkastning. Läronämnden har också uttalat sig kring motionen och menar att det föreslagna bibelordet från 1 Kor. 15:42-44 är ett genuint uttryck för tron på de dödas uppståndelse men menar att taget ur sitt sammanhang relaterar det inte explicit löftet om evigt liv till Jesu Kristi Uppståndelse. Gudstjänstutskottet föreslår mot denna bakgrund att kyrkomötet avslår motion 2017:127.

Utskottet föreslår också att anvisningstexten till Begravning på sidan 193 i textbilagan där det står, ”Om någon avlidit och redan kremerats...” ändras till ”Om kremation redan skett så att begravning sker med urna...” Utskottet föreslår att kyrkomötet beslutar att ändra meningen enligt utskottets förslag enligt bilaga 4.

Tacksägelse över nyfödda och adopterade

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:78, punkt 2.

Bakgrund

I motion 2017:78 punkt 2 föreslår motionärerna att man i samband med ett återremissförfarande bör se över möjligheterna att införa tacksägelse i samband med att barn i församlingen fötts eller adopterats. Motionärerna motiverar det bland annat med att möjlighet till gudstjänst med tacksägelse för att ett barn har fötts eller adopterats finns i den Anglikanska kyrkan.

I inledningen till kyrkoordningens sjätte avdelning, Kyrkotillhörighet, står:

Den som döps i Svenska kyrkans ordning blir därmed upptagen i Svenska kyrkan. Den som har döpts i någon annan kristen kyrkas ordning kan inträda i kyrkan genom att anmäla sig. Det finns också möjlighet att tillhöra Svenska kyrkan i avvaktan på dop.

Dopet är en handling som kyrkan fått i uppdrag att utföra och det är den grundläggande vägen in i Svenska kyrkan.

Kyrkomötet behandlade 2003 motion 2003:51 om alternativ till dop i form av välsignelse- eller tacksägelseceremonier. Gudstjänstutskottet menade att ansvaret för att tillgodose önskemål i enskilda situationer ligger hos den lokala församlingen och prästen och föreslog i sitt betänkande G 2003:5 att motionen skulle avslås, vilket kyrkomötet senare också beslutade.

I biskoparnas brev *Leva i dopet* (2011) skriver biskoparna om barnvälsignelse och namngivning:

Det förekommer att föräldrar tvekar inför att låta döpa sitt barn men ändå vill att barnet ska få ta del av en kyrklig akt. Kanske ser de barnvälsignelse som ett första steg mot dopet. Att be för ett enskilt barn eller välsigna det är självklart gott och riktigt, men att utforma en rit för välsignelse av barn är inte förenligt med vår kyrkas tradition.

Kyrkomötet behandlade 2016 motion 2016:1 om ceremoni för den som blivit medlem i Svenska kyrkan. Gudstjänstutskottet skriver i betänkande G 2016:1:

Utskottet instämmer, trots sin positiva inställning till motionens intention, i Läronämndens bedömning att formen för välkomnande av nya medlemmar är en pastoral fråga som inte bör regleras och föreslår därför att motionen ska avslås.

Kyrkomötet följde utskottets förslag till beslut.

Gudstjänstutskottet menar att tacksamhet för ett nyfött eller adopterat barn är något naturligt och positivt som i första hand uttrycks i den privata sfären. När önskemål om en tacksägelse framförs är detta en fråga för det lokala sammanhanget och ett pastoralt ansvar. Utskottet ansluter sig till biskopsbrevet *Leva i dopet* där biskoparna skriver att det är gott och riktigt att be för ett barn eller välsigna det, men att en fastställd rit för välsignelse av barn inte hör till vår kyrkas tradition. Slutligen pekar utskottet på att motion 2017:78 punkt 2 förutsätter ett återremissförfarande. Utskottet föreslår mot denna bakgrund kyrkomötet att avslå motion 2017:78.

Uppsala den 6 oktober 2017

På Gudstjänstutskottets vägnar

Sofija Pedersen Videke, ordförande

*Niclas Blåder, Lena Bohman och
Maria Klasson Sundin, sekreterare*

Beslutande: Sofija Pedersen Videke, ordförande, Sara Waldenfors, Maria Johansson-Berg, Johan Åkesson, Anna-Karin Stråle Börjesson, Ola Isacsson, Torvald Johansson, Dag Sandahl, Katarina Ramnerö Ödestad, Sven Milltoft, Kenneth Nordgren, Kristina Backe, Anders Åkerlund, Alve Svensson och Jan Segerstedt.

Övriga närvarande vid beslutstillfället: Niklas Nilsson, Gunilla Bengtsson, Birger Jönsson, Roger Olsson, Carola Norén, Lisa Tegby, Gun Alingsjö Bäck, Lena Jönsson, Göran Wass, Staffan Yngvesson, Aron Emilsson och Bengt Inghammar.

Biskoparna Johan Tyrberg och Eva Nordung Byström har deltagit i utskottets överläggningar.

Reservationer, särskilda yttranden och särskilda meningar

Avslag på kyrkostyrelsens förslag till Kyrkohandbok

Reservation 1

Jag ber att få reservera mig mot det förslag till Kyrkohandbok som Gudstjänstutskottet beslutat framlägga för kyrkomötet. Jag hade velat se inte bara ett annat resultat av handboksarbetet utan också i sin helhet ett annat — bredare och mer inkluderande — sätt att arbeta med frågor om text och musik. Kyrkohandboken håller inte den kvalitet som jag menar att en kyrkohandbok måste hålla.

Dag Sandahl

Återremiss av Kyrkohandboksförslagets musik

Reservation 2

Jag reserverar mig mot Gudstjänstutskottets beslut att avslå motion 2017:6 punkt 1 till förmån för att tillstyrka nämnda motion.

Förslaget till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan är otillfredsställande på åtskilliga punkter. Mycket är bra, somligt rentav utmärkt men alltför mycket är undermåligt vad gäller språk, teologi och musik. Detta har medfört att det föreliggande förslaget utsatts för hård kritik, som kan sammanfattas i några punkter, vilka också finns med i motionen:

- Kritiken mot själva handboksarbetet har gällt sådant som avsaknad av öppenhet, toppstyrning, bristande lyhördhet för kritik och synpunkter, hemligstämpling av dokumentation osv. Misstron har varit påtaglig.
- Kritiken mot musiken i förslaget har varit kraftig. Omtag hade behövts på ett tidigt stadium, vilket de många avhoppen av musikalisk expertis visar.
- Kritiken mot den språkliga halten har varit förödande. I en artikel i Kyrkans tidning 6/2017 redovisas hur artiklar om språket i handboken har förhållit sig. Då är det uppseendeväckande att av ca 130 artiklar om språket var ca 90 negativa och ca 40 neutrala. Ingen var positiv. Utfallet talar för sig självt.
- Kritiken mot teologin har även den varit kraftig, även om antalet artiklar i frågan varit färre. Ca 40 artiklar varav ca 18 var negativa, övriga neutrala. Och ingen var positiv.

Eftersom kritiken har varit så pass kraftig och i många stycken även varit enig, menar jag att förtroendet för handboken kommer att vara litet. Att inte ta kritiken på allvar är just – allvarligt.

Dag Sandahl

Särskild mening 1

Utgår.

Reservation 3

Vi reserverar oss mot Gudstjänstutskottets beslut att avslå motion 2017:85 punkt 2 och menar att utskottet borde ha föreslagit kyrkomötet att besluta i enlighet med motionen i denna del:

Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att snarast återkomma med ett bearbetat förslag till liturgisk musik till de av kyrkomötet fastställda texterna.

Ett beslut i enlighet med motionen eller det alternativa förslaget att återkomma med flera förslag, hade gett kyrkomötet möjlighet att besluta om ny kyrkohandbok samtidigt som uppdraget att bearbeta musiken kvarstått. Denna bearbetning skulle dels ha innehållit ett uppdrag till revidering av Gudstjänstmusik A, dels ett uppdrag att återkomma med kompletterande musik till liturgiska texter i Gudstjänstmusik A–E.

När det gäller det gäller Gudstjänstmusik A vill vi anföra följande:

Den gregorianska musiken har en särställning i kristen musiktradition. Den utgör grunden till den västerländska musikens – inklusive kyrkomusikens – utveckling. Vi menar att den också skall behandlas utifrån sin särställning och förvaltas för kommande generationer. Därför bör inhämtande av de senaste decenniernas forskning och förståelse av gregoriansk musik ske, vilket bl. a innefattar hur den framförs, noteras och tolkas samt i förekommande fall ackompanjeras. Detta innebär inte att

ett arbete måste starta från noll eftersom mycket forskning enligt expertis redan finns men inte utnyttjats.

När det gäller kompletterande musik till de texter som kyrkomötet fastställt, menar vi att kyrkostyrelsen, med hjälp av musikalisk expertis, ska få uppdrag att ta fram ytterligare musikalalternativ i olika genrer och musikstilar. I det föreliggande förslaget till kyrkohandbok saknas t.ex. mässmusik med tydlig jazzinfluens. Till detta behöver musik fogas från utomeuropeiska källor, i nordisk folkton och från samisk tradition för att nu nämna några exempel på traditioner som bör finnas lättillgängligt och kunna användas i våra församlingar. Samiska rådet, t.ex., finner det förvånande att Svenska kyrkans uttalade ambition att inkludera samerna i kyrkan inte avspeglas i förslaget till Kyrkohandboken för Svenska kyrkan, då man noterade i sitt remissvar 2016 att bl. a. Samisk musik helt saknas i handboksförslaget.

Det vi frågar efter är en breddning av kyrkomusiken i kyrkohandboken, inte att ta bort den musik som församlingar prövat i gudstjänstmusik B–E. I detta arbete är det väsentligt att kyrkostyrelsen finner vägar att ta till vara på den kreativitet som bl.a. finns i de lokala församlingarna och hos musikorganisationer. Vidare behöver arbetet inför ett bearbetat förslag till liturgisk musik få förankring i såväl Svenska kyrkans kyrkomusikerkår som i den akademiska forskningen kring den äldre kyrkomusiken.

Genom en sådan breddning skapas förankring, förtroende och legitimitet.

Ola Isacsson, Torvald Johansson, Dag Sandahl och Alve Svensson

Särskild mening 2

Vi instämmer i reservanternas ställningstaganden i reservation 3 om Gudstjänstutskottets beslut att avslå motion 2017:85, punkt 2.

Lisa Tegby och Gun Alingsjö Bäck

Kyrkohandboksförslagets texter

Reservation 4

Jag reserverar mig mot Gudstjänstutskottets beslut att inte återremittera kyrkohandboksförslagets texter till förmån för motionerna 2017:17 och 2017:20.

Dag Sandahl

Särskild mening 3

Jag ställer mig positiv till intentioner och yrkande i motion 2017:17 och anser i motsats till utskottet att motionen bör tillstyrkas.

Aron Emilsson

Särskild mening 4

Förändringar av Svenska kyrkans liturgi och språkbruk bör ske med stor försiktighet, präglas av respekt för vår kyrkas egenart och den kyrkliga traditionen och föregås av en djupgående dialog.

Det är uppenbart att förslaget till ny kyrkohandbok, trots ansträngningar, mött omfattande kritik och det bland församlingar som provat ordningarna i det nya förslaget, förkastats för en återgång till 1986 års nuvarande handbok. Såväl liturgin i stort som språkbruk har avvikit från etablerade traditioner och därför väckt engagemang ute i församlingarna.

Kyrkan är ett av få sammanhang och rum i den offentliga miljön som väntas finnas där som en trygg fyrbåk i sin tro och tradition, i sitt språk och i sin ton, i förhållande till det snabbt föränderliga omgivande samhället. Jag menar också att grundläggande klassisk terminologi avseende grundfundament och historiskt etablerade bruk såsom att omnämna Jesus Kristus, hemmet, familjen och nationen i bön och ord ska bevaras och alternativ i ordningar som undviker dessa kärnbudskap ska minimeras i nya kyrkohandboksförslag.

Med anledning av ovanstående anser jag i motsats till utskottets beslut att motion 2017:78 borde bifallas.

Aron Emilsson

Gudstjänstens språkliga uttryck

Reservation 5

Jag reserverar mig mot utskottets beslut att avslå motion 2017:71, punkt 1 till förmån för motionens förslag.

Dag Sandahl

Reservation 6

Vi reserverar oss mot utskottets beslut att avslå motion 2017:71, punkt 2 till förmån för motionens motiv och förslag. Det är ett onödigt starkt ingrepp att exkludera användningen av formuleringen ”I (Guds,) Faderns och Sonens och den helige Andes namn” utifrån kyrkohandbokens texter till ensidig förmån för ”I (Guds,) Faderns och Sonens och den heliga Andens namn.” Vi är för en konsekvent inarbetning av det senare alternativet men vänder oss emot att den äldre och inarbetade formuleringen inte ska kunna användas parallellt. Detta speciellt som föreliggande handboksförslag innebär att den äldre formuleringen ”den helige Ande” kvarstår i både den apostoliska och nicenska trosbekännelsen, bland annat av ekumeniska skäl.

Kenneth Nordgren, Dag Sandahl och Alve Svensson

Den allmänna gudstjänsten, anvisningarna

Reservation 7

Jag reserverar mig mot utskottets beslut till förmån för bifall till motion 2017:95.

Dag Sandahl

Samling

Reservation 8

Vi reserverar oss mot att inledningsordet ”I Guds, den treeniges, namn” förs in i kyrkohandboken. Inledningsordet förflyttar perspektivet från relation och samhörighet (Fader-Son-Ande) till att vara enbart dogmatik (treenig). Redan i utgångsläget är samlingsordet en komprimerad formulering med stark dogmatisk tyngd. När den sista förklaringen av treenighet tas bort (Fader-Son-Ande) försvinner den sista möjligheten att intuitivt förstå innebörden. Istället fordrar inledningsordet en stor dogmatisk förkunskap för att över huvud taget vara begripligt.

Till detta kommer att den traditionella formuleringen, särskilt när den sägs tillsammans med att prästen tecknar korsets tecken, är begriplig för många guds-

tjänstfirare från andra länder. Formuleringen ”I Guds, den treeniges, namn” tar bort denna möjlighet för gudstjänstfirare från andra länder att omedelbart och intuitivt förstå i vems namn gudstjänsten inleds.

G 2017:1

Ola Isacson, Alve Svensson och Dag Sandahl

Inledning

Reservation 9

Undertecknad reserverar sig mot Gudstjänstutskottets beslut vad gäller inledningsord alt 3, 5, 6 och 7.

Inledningsorden 3, 5, 6 och 7 är ur såväl teologisk som språklig synvinkel tveksamma. Det gemensamma för dem är att de är mer som dagsedlar, vilka är utmärkta att undantagsvis använda vid sådana enklare gudstjänster, som lämpligast inleds på ett närvarande och i situationen improviserat inledningsord. För att däremot ha dem som fast formulerade alternativ i en för Svenska kyrkan gällande handbok krävs någonting annat – att de ska ha slitstyrka, teologisk halt och ha en allmänkyrklig förankring. De nämnda inledningsorden saknar detta och präglas för mycket av tidstypiska signalord och är delvis närmast att likna vid pekoralt. Deras livstid kommer att vara kort medan man för en handbok behöver ord som kan förväntas ha en mer tidlös prägel.

I inledningsord 7 är den näst sista radens formulering, såväl i förslaget som det i utskottet antagna alternativet att ”Guds kärlek möter oss genom Jesus Kristus” otydlig. Bättre vore att anknyta till den bibliska formuleringen i 1 Joh. 4:9 att ”så uppenbarades Guds kärlek hos oss: han sände sin ende son till världen för att vi skulle få liv genom honom”. Den aktuella raden bör därför i stället lyda: ”... och att Guds kärlek har uppenbarats för oss genom Jesus Kristus ...”

Dag Sandahl

Reservation 10

Undertecknad reserverar sig mot Gudstjänstutskottets beslut vad gäller Bön om förlåtelse och då i synnerhet alt 4.

Att synd är ett i dag ofta svårt och missuppfattat begrepp är nog många överens om. Inte desto mindre uttrycker det en ofrånkomlig utsaga om människan i relation till Gud. Alternativa uttryck för synd är svåra att finna. Av ett sådant uttryck kan man kräva att det ska ha såväl biblisk som liturgihistorisk förankring. Detta saknas i formuleringar som ”jag har brustit i kärlek” (nr 4).

Det bibliska begreppet synd är i huvudsak ett religiöst begrepp som avser relationen till Gud. På hebreiska finns fyra ord för vad det vill uttrycka, ord vars betydelse är alltifrån ”att ha missat målet” till det mer kraftfulla ”att ha gjort uppror mot Gud”, vara bortvänd från Gud.

Själv ordet synd kan vara befriande därför att det tolkar människans relation till Gud, att relationen är bruten, att det uppstått en spricka, ett svalg mellan Gud och människa (ordet ”synd” är detsamma som i ”sund”, dvs smalt vattendrag som skiljer land åt).

Det finns inte här utrymme att redogöra för hur syndabekännelsen har med mänsklig värdighet att göra, att synden i sig är ett tecken på att människan är moraliskt ansvarig som medveten varelse och därför radikalt annorlunda än djuren. Jag menar dock att detta är någonting som i alltför liten grad beaktats när kyrkan reflekterar över syndbegreppet. Så kunde t.ex. Fjodor Dostojevskij mena att man

inte fick beröva en människa hennes mänsklighet, hennes värdighet, genom att bortförklara hennes synd.

Jag menar därför att förlåtelseord nr 4 bör utgå men även att alt 2 är alltför vagt formulerad.

Dag Sandahl

Reservation 11

Jag reserverar mig mot utskottets förslag till förmån för bifall till motion 2017:91.

Anders Åkerlund

Kyrie

Reservation 12

Mot beslutet att avslå motion 2017:68 (vilket borde innefattat också motion 2017:128) ber jag att få reservera mig. Ordet "Kristusrop" är en orimlig språklig nykonstruktion, som främst hade glatt en lingvist av typ Victor Klemperer med hans analys av LTG-språk. Argumentet för nyspråket tycks vara en omsorg om det som konstrueras vara en nytillkommen gudstjänstbesökare, som emellertid måste förvirras av att Kristusrop skulle betyda "rop till Kristus" och inte något Kristus ropar. Jag finner inget bättre uttryck för det fattade beslutet än engelskans "stupiety", dumhet i förening med fromhet. Denna hållning uppfattas alltså vara — folklig.

Dag Sandahl

Lovsången

Reservation 13

Vi reserverar oss till förmån för förslaget att i alla Gloria-moment med texten "Ära åt Gud i höjden och frid på jorden bland människor som han älskar" byta ut pronomenet "han" till "Gud". Detta för att ta momentet ett steg längre vad gäller inklusivt språkbruk och för att markera direkt liturgiskt tal om Gud vilket är att föredra framför ett indirekt pronomen. Stilistiskt språkligt menar vi också att detta fungerar väl liturgiskt.

Kenneth Nordgren och Anders Åkerlund

Dagens bön

Reservation 14

Jag reserverar mig mot utskottets beslut att avslå motion 2017:92 till förmån för bifall till motionen.

Dag Sandahl

Ordet

Reservation 15

Förslaget till kyrkohandbok ger tre alternativ till svar efter den gammaltestamentliga läsningen och episteln. Jag reserverar mig till förmån för att endast det i

kyrkohandboken 1986 etablerade ska gälla, dvs: "Så lyder Herrens ord; Gud vi tackar dig."

G 2017:1

En handboks teologi uttrycks inte bara genom vad den formulerar utan också genom vad den undviker att säga. Alternativet "så lyder Guds ord" tycks ha tillkommit för att undvika det hierarkiska "så lyder Herrens ord", vilket är såväl bibliskt som allmänkyrkligt uttryck för vem Gud är. Vem är Gud? Herren är Gud, är det bibliska svaret.

På samma sätt föreligger i formuleringen "så lyder Bibelns ord" en risk att undvika att säga att bibeln som helhet är just Herrens/Guds ord. Församlingssvaret "gör ditt ord levande ibland oss" är inte tillräckligt klart om vad bibeln är. Tanken är nära att bibeln innehåller Guds ord men inte är det. Skillnaden är väsentlig.

Dag Sandahl

Prefation och Nattvardsbön

Reservation 16

Vi reserverar oss till förmån för att pingstidens prefation avslutas: "Du sänder oss som kyrka att vittna om Jesus Kristus och uppenbara din vilja i världen."

Ola Isacsson, Alve Svensson och Kenneth Nordgren

Reservation 17

Prefationen för Pingst är oklar i formuleringen: "Du sänder oss som din kyrka att vittna om Jesus Kristus och *förverkliga din vilja i världen*" (min kursivering). Subjektet i "förverkliga din vilja" är fel, då det syftar på människan såsom förverkligande Guds vilja och är därmed snarast reformert, inte luthersk, teologi. Riktigare är att Gud förverkligar sin vilja genom oss eller att Gud uppenbarar sin vilja i världen genom människan. Det är således inte människan som utför Guds verk åt Gud utan Gud som förverkligar sin vilja genom människan. Den handlande är hela tiden Gud.

Prefationen för Mariadagar känns ofärdig och otillräcklig. Så mycket mer av allmänkyrklig tro om Jungfrun och Guds modern Maria hade kunnat uttryckas.

Prefationen Allmän 3 skapar en påtaglig oklarhet vad gäller realpresensen. Att Gud möter oss i ord, i stillhet, bön och sång jämföras med mötet i bröd och vin, i Kristi kropp och blod. En tydligare differentiering behöver ske mellan ubikviteten i Guds närvaro och möte och realpresensen i nattvards bröd och vin. Det går inte att jämföra mötet med Gud i stillhet och sång med konkretionen i nattvarden.

Dag Sandahl

Reservation 18

Jag reserverar mig mot utskottets förslag att bifalla kyrkostyrelsens förslag till förmån för att allmän prefation 3 stryks i kyrkohandboken.

Dag Sandahl

Reservation 19

Jag reserverar mig mot utskottets förslag till avslag på motion 2017:19 till förmån för motionens förslag.

Dag Sandahl

Särskilt yttrande 1

Motion 2017:72 om de eukaristiska bönerna avvisades. Läronämnden noterade, ”att offertanken och mariologin framställs med formuleringar som öppnar för tolkningar som inte självklart ryms inom Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära”. Mer precist än så argumenterar inte Läronämnden. Att en reformert nattvardslära släpps igenom i andra nattvardsböner tycks dock inte bekymra.

Att det är då i övrigt ett nytt ekumeniskt närmande till den romersk-katolska kyrkan prisas i offentliga tal, avvisa något som ”öppnar för tolkningar” som har just dessa ekumeniska kvaliteter, ter sig för mig mer än egendomligt.

När Läronämnden talar om den breda delaktighet, som är en del av kyrkohandbokens reception finns det skäl att notera dels att 1986 års kyrkohandbok antogs efter en intensiv utskottsprocess, som förändrat mycket och dels att receptionsprocessen handlar om hur den färdiga handboken tas emot, inte om arbetsprocessen, där faktiskt utskott, läronämnd och kyrkomöte efter utredningsarbetet måste ta ansvar.

Dag Sandahl

Reservation 20

Vi reserverar oss till förmån för förslaget i motion 2017:40, punkt 1 att tillföra en doxologi som avslutning på nattvardsbön 1 med lydelsen: ”Din är all ära och härlighet nu och i evighet.” Detta för att addera ett delmoment i den eukaristiska bönen som breddar de ingående teologiska motiven och bringar nattvardsbönens innehåll och utformning ännu mera i harmoni med ekumeniska konvergensprinciper om ”Dop – nattvard – ämbete” i BEM-dokumentet från 1982.

Kenneth Nordgren, Ola Isacson, Dag Sandahl, Alve Svensson och Torvald Johansson

Särskild mening 5

Jag vill uttrycka en särskild mening till förmån för förslaget i motion 2017:40, punkt 1 att tillföra en doxologi som avslutning på nattvardsbön 1 med lydelsen: ”Din är all ära och härlighet nu och i evighet.” Detta för att addera ett delmoment i den eukaristiska bönen som breddar de ingående teologiska motiven och bringar nattvardsbönens innehåll och utformning ännu mera i harmoni med ekumeniska konvergensprinciper om ”Dop – nattvard – ämbete” i BEM-dokumentet från 1982.

Lisa Tegby

Reservation 21

Reservationstext i anslutning till nattvardsbön 2 och 4:

Det är väsentligt att församlingen på ett tydligt sätt vet när den får stämma in i nattvardbönen med sitt Amen. Av detta skäl reserverar jag mig till förmån för att nattvardsböner avslutas med en doxologi i enlighet med förslagen i motion 2017:40 punkt 2 och 5.

Ola Isacson

Reservation 22

Jag reserverar mig till förmån för förslaget i motion 2017:40, punkt 3 att tillföra en tydligare epikles i nattvardsbön 3 med tillägget: ”över detta bröd och vin” direkt efter ”Gud, kom med din Ande” och före ”och gör oss delaktiga i din kärleks hemlighet.” Detta för att addera ett delmoment i den eukaristiska bönen som breddar

de ingående teologiska motiven och bringar nattvardsbönens innehåll och utformning ännu mera i harmoni med ekumeniska konvergensprinciper om ”Dop – nattvard – ämbete” i BEM-dokumentet från 1982.

Kenneth Nordgren

Reservation 23

Jag reserverar mig till förmån för förslaget i motion 2017:40, punkt 4 att tillföra en tydligare anamnes i nattvardsbön 4 med sammanhangslydelsen: ”i bön och lovsång, i bröd och vin, i död som vänds till liv.” direkt före instiftelseorden. Detta för att addera ett delmoment i den eukaristiska bönen som breddar de ingående teologiska motiven och bringar nattvardsbönens innehåll och utformning ännu mera i harmoni med ekumeniska konvergensprinciper om ”Dop – nattvard – ämbete” i BEM-dokumentet från 1982.

Kenneth Nordgren

Reservation 24

Vi reserverar oss till förmån för förslaget i motion 2017:40, punkt 5 att tillföra en doxologi som avslutning på nattvardsbön 4 med lydelsen: ”Gud, din är äran och härligheten i evighet.” Detta för att addera ett delmoment i den eukaristiska bönen som breddar de ingående teologiska motiven och bringar nattvardsbönens innehåll och utformning ännu mera i harmoni med ekumeniska konvergensprinciper om ”Dop – nattvard – ämbete” i BEM-dokumentet från 1982.

Kenneth Nordgren och Ola Isacson

Särskild mening 6

Jag vill avge en särskild mening till förmån för förslaget i motion 2017:40, punkt 5 att tillföra en doxologi som avslutning på nattvardsbön 4 med lydelsen: ”Gud, din är äran och härligheten i evighet.” Detta för att addera ett delmoment i den eukaristiska bönen som breddar de ingående teologiska motiven och bringar nattvardsbönens innehåll och utformning ännu mera i harmoni med ekumeniska konvergensprinciper om ”Dop – nattvard – ämbete” i BEM-dokumentet från 1982.

Lisa Tegby

Särskilt yttrande 2

På ett i grunden obekymrat sätt och vid sittande sammanträdes bord ägnar sig Gudstjänstutskottet åt de djupaste frågorna om Guds väsen och inför nu nyheten att Gud är moder. Så sa inte Jesus, som lärde oss be till Fadern, inte till något som var ”som en Fader” och alls inte till en modergudinna. Att anta en sådan formulering, som är en avvikelse och alls inte en liturgisk formulering som känns igen ekumeniskt utan framstår som en formulering i och av en sekt. I nattvardsbön 6 sägs att Gud är en Fader, inte vår Fader, och en moder. Under sken av teologisk omedvetenhet drivs medvetet en teologisk linje.

Jag ansluter mig till önskemålet om doxologier, som gör det möjligt för församlingen att instämma med sitt ”amen”.

Jag noterar slutligast att den nattvardssyn, som förespråkats i utskottet, är reformert. Zwingli, men inte Luther, hade varit helt belåten med nattvardsbön 8. Så högtidlighålls reformationsåret.

Dag Sandahl

Reservation 25

Nattvardsbön 4 bör utgå då den är ytterligt otydlig i fråga om realpresensen. Här gäller samma motivering som för att den allmänna prefationen nr 3 bör utgå. Att Gud möter oss i ”varje dags förväntan, i arbete, lek och vila ... i glädje, sorg och kamp ... i bön och lovsång” kan inte som i den här nattvardsbönen jämföras med hur Gud möter oss i nattvarden. Här krävs en tydligare differentiering mellan ubikviteten i Guds närvaro och möte och realpresensen i nattvarden. Det går inte att jämföra Guds närvaro i vardagens händelser som arbete, lek, vila, glädje osv med konkretionen i nattvarden. Dessa är över huvud taget inte jämförbara. Guds närvaro i ”det vanliga” är inte en realpresens, vilket Kristi kropp och blod i nattvarden bröd och vin är.

Nattvardsbön 6 bör ändras i följande formulering: ”du som är en fader och en moder för oss”. Det finns två skäl att avvisa formuleringen, dels att det finns ingen förankring i vare sig bibeln eller kyrkans allmänkyrkliga teologi för att tala om Gud som en moder, dels att formuleringen ”en fader” ger utrymme för att Gud är en fader bland många möjliga gudomliga fäder. Gud är Fadern, vilket Jesus lär oss och Paulus lyfter fram åtskilliga gånger i sina brev.

Utskottet förordade den i kyrkohandboken 1986 fastställda formuleringen ”du som är som en fader och moder ...”. Att tala om Gud som en moder är oproblematiskt, svårare är att tala om Gud ”som en fader”. Så talade aldrig Jesus om sin himmelske fader, det finns ingen biblisk eller kyrkohistorisk förankring för uttrycket, som gör mänskligt faderskap till en bild för vad Gud som Fader är. Men det är tvärtom, Gud Fader lär oss vad sant mänskligt faderskap är.

Nattvardsbön 8 bör utgå då dess teologi är otillfredsställande på många punkter, främst ”räck oss i detta bröd och vin din välsignelse och kärlek”. Vad som räcks oss i nattvarden är Kristi kropp och blod som i och för sig är ett bevis på Guds välsignelse och kärlek. Formuleringen uttrycker närmast en reformert syn på nattvarden där Kristi närvaro i brödet och vinet förstås enbart symboliskt. Detta är främmande för luthersk teologi.

Dag Sandahl

Reservation 26

Vi reserverar oss mot utskottets förslag att bifalla kyrkostyrelsens förslag angående nattvardsbön 6 till förmån för förslagen i denna del i motion 2017:96.

Ola Isacsson, Dag Sandahl, Kenneth Nordgren, Alve Svensson och Torvald Johansson

Reservation 27

Jag reserverar mig till förmån för förslaget i motion 2017:40, punkt 6 att tillföra en tydligare anamnes i det första momentet i nattvardsbön 7 med lydelsen: ”Vi tackar dig för Jesus från Nasaret som lidit vår död och visat oss det eviga livets väg. Han uppenbarar vad det är att leva som din avbild.” Detta för att addera ett delmoment i den eukaristiska bönen som breddar de ingående teologiska motiven och bringar nattvardsbönens innehåll och utformning ännu mera i harmoni med ekumeniska konvergensprinciper om ”Dop – nattvard – ämbete” i BEM-dokumentet från 1982.

Kenneth Nordgren

Reservation 28

G 2017:1

Jag reserverar mig till förmån för förslaget i motion 2017:40, punkt 7 att tillföra nämnd doxologi som avslutning på nattvardsbön 7 med lydelsen. Detta för att addera ett delmoment i den eukaristiska bönen som breddar de ingående teologiska motiven och bringar nattvardsbönens innehåll och utformning ännu mera i harmoni med ekumeniska konvergensprinciper om "Dop – nattvard – ämbete" i BEM-dokumentet från 1982.

Kenneth Nordgren

Reservation 29

Vi reserverar oss till förmån för förslaget i motion 2017:40, punkt 8 att tillföra en eukaristisk del som inledning direkt efter "O Gud" i nattvardsbön 8 med lydelsen: "tack för att du så älskar din skapelse att du sänt oss din Son till läkedom för världens sår." Efterföljande "I Kristus ..." påbörjar sedan en ny mening. Detta för att addera ett delmoment i den eukaristiska bönen som breddar de ingående teologiska motiven och bringar nattvardsbönens innehåll och utformning ännu mera i harmoni med ekumeniska konvergensprinciper om "Dop – nattvard – ämbete" i BEM-dokumentet från 1982.

Kenneth Nordgren, Ola Isacson, Dag Sandahl och Alve Svensson

Sanctus

Reservation 30

Lovsången Sanctus i nattvardsliturgin består egentligen av två lovsånger, Sanctus och Benedictus. Sanctus är änglarnas lovsång inför Gud (Jes 6) och Benedictus är folkets och barnens lovsång inför Jesus Kristus vid intåget i Jerusalem. Genom att de sammanfogas i nattvardsliturgin visar kyrkan på att den Gud, inför vars tron änglarna lovsjunger, är den som inkarnerats i Jesus Kristus och vars kropp och blod räcks oss i nattvarden. Undret sker här och nu, i nattvarden.

Jag menar därför att Sanctus alt 3 bör utgå.

Dag Sandahl

O Guds lamm

Reservation 31

Agnus Dei alt 6 gör realpresensen oklar, eftersom den ber att vid nattvardens bord ska Guds lamm ge sitt hopp, sin frid och sin kärlek. Detta öppnar för en symbolisk förståelse av nattvarden. Realpresensen innebär ju att vad som räcks oss vid nattvardens bord är Kristi kropp och blod som just därför att de är Kristi verkliga närvaro också bär med sig hopp, frid och kärlek. Detta är otydligt i detta alternativ, varför det bör utgå.

Dag Sandahl

Påsknattsmässa

Reservation 32

Vi reserverar oss mot beslutet att anta huvudförslagets skrivning till bön i anslutning till doppåminnelse i ordning för påsknattsmässa till förmån för eget framställt förslag som lyder "Gud, du som i Kristus försonat oss med dig, med varandra och med hela din skapelse."

Vårt förslag handlar alltså om att byta ordet "förenat" mot "försonat". Anledningen är att med begreppet "förenat" förskjuts människans samhörighet med Gud, medmänniskor och skapelsen från en skapelseteologisk utgångspunkt till en frälsningsteologisk startpunkt. Det vill säga att det är först i och med Kristus som föreningen med Gud och allt skapat inträffar. Detta innebär dock en förskjutning av ett traditionellt skapelseteologiskt innehåll till att bli relaterat till den soteriologiskt avgörande Kristus-händelsen, vilket vi menar är en sammanblandning av den första och den andra trosartikelns läroinnehåll. Men genom att föra in begreppet "försonat" som ersättning får bönen en adekvat teologisk koppling till försoningen i och genom Kristus som återupprättar människans relation till Gud, medmänniskor och hela skapelsen. Därmed får bönen också en mera sammanhängande helhet då dess fortsättning betonar "syndernas förlåtelse och del i din Sons liv, död och uppståndelse" vilket betonar försoningens mysterium.

Kenneth Nordgren och Alve Svensson

Dop och konfirmation

Reservation 33

Jag reserverar mig mot utskottets förslag att avslå motion 2017:70 till förmån för motionen.

Dag Sandahl

Vigsel

Reservation 34

Vi reserverar oss mot förslaget att anta kyrkostyrelsens förslag till formulering av "Lovprisning" i "Vigselgudstjänst" till förmån för mitt under utskottsbehandlingen framställda yrkande att lägga till ordet "människor" så att lovprisningens första mening får lydelsen:

"Underbara är dina verk, kärlekens Gud, underbart har du skapat oss människor." Utan detta ord får meningen ett otydligare innehåll och kan uppfattas partikulärt, dvs exklusivt syftande på de till vigsel församlade. Dock ska syftningen självklart vara universell, dvs inklusivt för alla människor. Och varför då inte uttrycka detta? Liturgiskt, språkligt och rytmiskt faller det sig också mera naturligt med detta tillägg.

Kenneth Nordgren och Dag Sandahl

Reservation 35

Jag reserverar mig mot utskottet förslag att med anledning av motion 2017:153 besluta att infoga textläsning från 1 Samuelsboken 20:17, 41–42 i ordningen för vigselgudstjänst.

Alve Svensson

Reservation 36

G 2017:1

Jag vill reservera mig mot utskottets beslut gällande Vigselgudstjänsten om bön över ringen/ringarna och hade förordat omvänd ordning så att det skulle stå "bön över ringarna/ringen". Detta för att markera att denna symbolhandling bör tydliggöra ömsesidigheten i äktenskapet.

Anders Åkerlund

Reservation 37

Vi reserverar oss mot det fattade beslutet om vigselgudstjänst till förmån för förslagen i motion 2017:103.

När det handlar om tillkännagivandet skulle utskottet ändrat formuleringen om Guds välsignelse enligt kyrkostyrelsens förslag och i stället fört in formuleringen från Kyrkohandbok 86.

Dag Sandahl och Kenneth Nordgren

Reservation 38

Vi reserverar oss mot förslaget att anta kyrkostyrelsens förslag till formulering av "Tillkännagivandet" i "Vigselgudstjänst" till förmån för vårt under utskottsbehandlingen framställda yrkande att stryka den tredje meningen, "Era löften om ömsesidig kärlek och trohet påminner om Guds omsorg och kärlekens gåva", och därmed yrka bifall till motion 2017:103 punkt 3. Anledningen till vår reservation är både innehållslig och liturgisk praktisk.

Meningens innehåll är en analogi med antropologisk utgångspunkt, dvs att låta ett mänskligt förhållande säga något om Gud och Guds kärlek, istället för att låta gudsbild få påverka människosyn.

Därutöver är den nämnda meningen för lång att formulera i ett liturgiskt koncentrerat ögonblick där färre ord är att föredra än denna långa mening.

Kenneth Nordgren och Dag Sandahl

Reservation 39

Jag reserverar mig mot förslaget att anta kyrkostyrelsens förslag till formulering av "Tillkännagivandet" i "Vigselgudstjänst" till förmån för mitt under utskottsbehandlingen framställda yrkande att ersätta "Må Guds välsignelse omsluta er nu och alltid" med formuleringen "Må Gud vara med er".

Dels för att låta välsignelsen uttalas fullt ut först i den avslutande traditionella liturgiska välsignelsen, och dels för att förkorta ordalydelsen i tillkännagivandet som vinner liturgiskt på en kortare formulering. Brudparet har valt en vigsel i kyrkan för att låta Gud vara med, så att säga, och då är det starkt att uttala de performativa orden om att Gud må vara med dem, vilka verbalt förstärker just detta i en koncentrerad stund.

Kenneth Nordgren

Reservation 40

Jag reserverar mig mot förslaget att anta kyrkostyrelsens förslag till ordning för "Vigselgudstjänst" med avsaknad av angiven fakultativ möjlighet att placera in som ett extra moment för "Psalm/musik" mellan Herrens bön och vigseltal till förmån för mitt under utskottsbehandlingen framställda yrkande att lägga till ett sådant. Detta för att ytterligare bredda föreslagna inplaceringar i en vigselgudstjänst som kan

innehålla många musikaliska moment och där det annars kan bli en lång rad endast verbala moment enligt angiven ordning.

Kenneth Nordgren

Begravning

Särskild mening 7

Min uppfattning är att motion 2017:127 bör bifallas.

Mullpåkastningen i ordning för begravningsgudstjänsten ska enligt motionen kunna ersättas av att frön läggs på kistan. Bibelordet ur 1 Kor.15:42-44: "Det som blir sått förgängligt uppstår oförgängligt. Det som blir sått föraktat uppstår i härlighet. Det som blir sått i svaghet uppstår fullt av kraft" används då som överlåtelseord.

Jag menar att detta bibelord talar tydligt om uppståndelsen och för många människor kan vara en god bild för dödens allvar och uppståndelsens verklighet. I dokumentet Arbetsgrupper kyrkliga handlingar, reflektion begravningsgudstjänstgruppen juni 2011 skriver man: "Mull eller korstecken vid överlåtelsen bör fortsatt vara Svenska kyrkans huvudalternativ, men man måste inför framtiden fundera över om andra alternativ är teologiskt möjliga i vår kyrka." Denna motion öppnar, menar jag, för ett sådant alternativ.

Lisa Tegby

Särskild mening 8

Uttrycker särskild mening avseende texten "Av stoft har du kommit, stoft ska du åter bli".

Bengt Inghammar

Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I

Läronämndens yttrande över kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6 Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I och bilagan med förslaget till kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I. Läronämnden yttrar sig också över de till skrivelsen relaterade motioner som har läromässiga implikationer: motionerna 2017:4, 2017:5, 2017:6, 2017:14, 2017:15, 2017:19, 2017:20, 2017:34, 2017:40, 2017:47, 2017:57, 2017:60, 2017:61, 2017:63, 2017:65, 2017:67, 2017:68, 2017:70, 2017:71, 2017:72, 2017:73, 2017:74, 2017:85, 2017:91, 2017:96, 2017:97, 2017:98, 2017:103, 2017:113, 2017:114, 2017:126, 2017:127, 2017:128, 2017:133, 2017:141, 2017:153 och 2017:154.

Läronämnden prövar huvudsakligen huruvida förslaget överensstämmer med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Uppgiften blir därmed att ange om Läronämnden finner att något strider mot Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära och att peka på om något ur lärosynpunkt saknas.

Generella synpunkter

Inledning

I sitt yttrande Ln 1999:3 om gudstjänsten i kyrkoordningen skriver Läronämnden

Gudstjänsten med dess liturgi, förkunnelse och symboler är det främsta offentliga uttrycket för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. I gudstjänsten får tron näring genom ordet och sakramenten, i bönen och lovsången. Gudstjänsten är sändning att i ord och handling gestalta evangelium i världen. Varje enskild gudstjänst uttrycker, liksom alla församlingsgudstjänster och kyrkliga handlingar tillsammans, vad församlingen tror och bekänner och får inte fördunkla eller motsäga kyrkans lära.

Med för Svenska kyrkan gemensamma gudstjänstordningar ges förutsättningar för en gemensam trostolkning. Därmed värnas också kyrkans apostoliska tradition. Församlingarnas frihet har vidgats avsevärt under senare år. Regleringen är inte i första hand avsedd att begränsa denna frihet, utan att stödja församlingen i dess centrala uppdrag att gestalta kyrkans tro.

Läronämnden skriver i Ln 2015:8y med hänvisning till Ln 2014:9y om relationen mellan identitet, tradition och förnyelse.

Identiteten värnas genom att kyrkans förkunnelse med Kristus i centrum, i ord och handling bevarar traditionen genom att aktualisera, tolka och tillämpa den i varje ny tid. Det finns ett nödvändigt samband mellan tradition och förnyelse. Att detta samband vidmakthålls värnas av kyrkan som gemenskap.

Att stå i en tradition innebär att reflektera över väsentliga insikter som andra människor och tidigare generationer har bidragit med. Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära kommer till uttryck dels i etablerad praxis, dels i antagna och andra av kyrkan bejakade dokument.

Kyrkohandboken utgör tillsammans med Bibeln, psalmboken, evangelieboken och bönboken Svenska kyrkans gudstjänstböcker, vilka uttrycker Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära (Inledning kap. 18 i kyrkoordningen). Kyrkohandboken samspelar med och stärker ett levande gudstjänstliv. Läronämnden understryker samtidigt att kyrkohandboken anger de ramar inom vilka gestaltandet av församlingens gudstjänst ska rymmas, för enhetens skull. Det är av läromässig vikt att den bestämmelse i kap. 18 § 6 a som föreslås i kyrkostyrelsens skrivelse inte leder till en sådan grad av lokal variation att kyrkans enhet i gudstjänstlivet skymms (jämför motion 2017:126).

Om kyrkohandboken och kyrkans enhet skrev Läronämnden i sitt yttrande Ln 1998:9:

Kyrkohandboken med dess regleringar av gudstjänstens utformning är uttryck för kyrkans tro, bekännelse och lära, och binder därmed samman församlingarna. På så sätt markeras gränser för mångfalden, och enhet och samhörighet församlingarna emellan understryks.

Läronämndens konstaterar att hela läran inte behöver uttryckas i varje moment eller alternativ, men att det inte får finnas något enskilt moment i kyrkohandboken som strider mot Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

Uppdragets innebörd

Som anges i kyrkostyrelsens skrivelse har revisionen utförts utifrån ett antal uppdrag som kan sammanfattas enligt följande:

- ◆ Anpassning till Bibel 2000 och kyrkoordningen
- ◆ Inkluderande språkbruk
- ◆ Kompletterande gudstjänstmusik
- ◆ Barnperspektiv och barnkonsekvensanalys
- ◆ Hänsyn till dokumentet Guds vägar
- ◆ Gudstjänstfirande som återspeglar Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära i en tid som präglas av lokal gestaltning och alternativrikedom
- ◆ Igenkännande från söndag till söndag i den lokala församlingen och geografiskt över landet från kyrka till kyrka

Läronämnden konstaterar att samtliga uppdrag svarar mot utveckling i teologi och kyrkoliv. Läronämnden lämnar följande läromässiga synpunkter om dessa uppdrag:

Anpassning till Bibel 2000 och kyrkoordningen. Läronämnden konstaterar att en anpassning av kyrkohandboken till Bibel 2000 har skett och att detta står i överensstämmelse med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Ibland står bibeltext och liturgisk text i spänning till varandra. Ett exempel på detta är ordalydelsen i Herrens bön. Det liturgiska språket har alltid varit en egen traditionslinje som står i samspel med den aktuella bibelöversättningen.

Inkluderande språk. Läronämnden konstaterar att i kyrkohandboksförslaget finns en strävan efter ett inkluderande språkbruk som står i överensstämmelse med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

I sitt yttrande över kyrkohandboksförslaget 1986 (Ln 1986:2y) aktualiserade nämnden särskilt "möjligheten att övervinna det maskulint dominerade språket" och konstaterade att i 1986 års förslag "kan man inte spåra någon medvetenhet om den problematik som ligger i det maskulina språkets dominans i den kristna traditionen".

Läronämnden konstaterar att det har skett en utveckling från 1986, då strävan efter ett inkluderande språkbruk i huvudsak handlade om kategorierna manligt och kvinnligt. Numera omfattas fler kategorier, till exempel klass, etnicitet, ålder och funktionsvariation. Bibel 2000 hade dock, till skillnad från en del internationella bibelöversättningar, inte uppdraget att tillämpa ett inkluderande språk. Detta har medfört begränsningar vad gäller omfattningen av kyrkohandboksförslagets inkluderande språkbruk.

I traditionen dominerar det maskulint färgade språkbruket och Läronämnden bejakar den i förslaget valda linjen att komplettera med andra texter i stället för att ändra i välkända formuleringar. Nämnden vill uppmärksamma att "Herre" ofta har den specifika betydelsen att referera till den uppståndne Kristus och till det heliga gudsnamnet. Det ansluter också till den urkristna bekännelsen att Jesus (och inte kejsaren) är Herre, det vill säga har makten. Läronämnden vill dock peka på möjligheten att ytterligare utveckla ett inkluderande språkbruk, särskilt när det gäller talet om och till Gud. "Han" kan i större utsträckning ersättas med "Gud" eller "du".

Läronämnden bejakar att Gud omtalas både som fader och moder. Detta står i överensstämmelse såväl med Bibeln som med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Motionerna 2017:96 punkt 3, 2017:133 och 2017:141 berör alla denna fråga.

Bruket av "den heliga Anden" i stället för "den helige Ande" är en utveckling som Läronämnden bejakar, till skillnad från vad som föreslås i motion 2017:71. Nämnden hänvisar till sitt yttrande Ln 1986:2y.

I traditionellt kristet språk blev också den heliga Anden indragen i det maskulina språket ("den helige Anden – han"), trots att ordet är neutrum på grekiska (och femininum på hebreiska). Det nu framlagda gudstjänstförslaget är här inget undantag: genomgående talas det om "den helige Ande". Detta sker trots att man i NT 81 valt uttrycket "den heliga Anden"... Läronämnden vill här framhålla att det inte finns några läromässiga skäl emot genus reale för ordet "Ande" i kyrkohandboken, lika litet som emot översättningen "den heliga Anden" i NT 81. Den klassiska termen "person" i treenighetsläran får inte förstås så, att den skulle framtvunga en maskulin form för ordet "Anden".

(...)

För många kristna i många kyrkor har det nu blivit viktigt att söka och finna vägar, ord och talesätt som hjälper oss till ett medvetande om vad teologer alltid vetat: att Gud inte är maskulinum och att språket om Gud inte får eller kan fastna i uppdelningen mellan manligt och kvinnligt.

Kompletterande gudstjänstmusik. Läronämnden har tidigare kommenterat behovet av kompletterande mässmusik. I sitt yttrande Ln 2001:16y skriver nämnden:

Kyrkans liturgi lever alltid i spänningsfältet mellan gammalt och nytt, mellan tradition och förnyelse. Musiken är en integrerad och viktig del av kyrkans liturgiska liv och ett ständigt pågående arbete med musiken i kyrkans gudstjänster förblir angeläget. Frågorna kring hur lovsångens utformning och tonspråk blir tillgängligt för många och också skapar nya möjligheter till delaktighet förblir viktiga, så att inte bara de ord vi

använder utan också den musik vi brukar ständigt får förnyas i dialog med traditionen.

Läronämnden har även understrukt vikten av att hålla samman kyrkohandbokens text och musik:

Kyrkohandboken är en sammanhållen helhet av text och musik. Ur läromässig synvinkel är det viktigt att inte särskilja olika delar i kyrkohandboken och att den i sin helhet antas av kyrkomötet. Redan idag finns möjligheter att använda annan text och musik än den som ingår i kyrkohandboken. (Ln 2013:1y)

En kyrkohandbok ska stödja ett levande gudstjänstliv, vilket kräver att text och musik är integrerade. Därigenom stärks möjligheten till igenkänning över landet.

Kyrkoåret är en väsentlig del av kyrkans tradition. Gudstjänstmusik A innehåller fullständiga kyrkoårsserier, och kyrkoårsanknutna alternativ återfinns också i Gudstjänstmusik B och C. Läronämnden menar därför, till skillnad från motion 2017:6, att det finns en tillfredsställande anknytning till kyrkoårets skiftningar.

Läronämnden menar att det även ur lärosynpunkt är viktigt med ett sammanhållet, systematiskt och långsiktigt arbete för att hålla det kyrkomusikaliska arvet levande och ta ansvar för utveckling och nyskapande. I relation till förslagen i motionerna 2017:4, 2017:5, 2017:60, 2017:61, 2017:85 och 2017:114 vill Läronämnden framhålla att det inte råder någon motsättning mellan att en ny kyrkohandbok med både text och musik antas och att den kyrkomusikaliska utvecklingen fortsätter.

Barnperspektiv och barnkonsekvensanalys. Läronämnden uttrycker sin tillfredsställelse över att barnperspektivet har beaktats i förslaget till kyrkohandbok i enlighet med inledningstexten till första avdelningen i kyrkoordningen: ”I kristen tro intar barnen en särställning och behöver därför särskilt uppmärksammas i Svenska kyrkans verksamhet”.

Dokumentet Guds vägar. Den religionsteologiska medvetenheten hänger samman med den ekumeniska och interreligiösa utvecklingen. Dokumentet Guds vägar avspeglar främst dialogen mellan judendom och kristendom. Läronämnden har tidigare i Ln 2015:18y betonat allvaret i frågan och understrukt vikten av kontinuerlig och saklig diskussion:

Kyrkomötet antog 2001 samtalsdokumentet Guds vägar, i och med vilket Svenska kyrkan har ålagt sig själv att kontinuerligt och självkritiskt granska texter, tolkningar och tillämpningar: I vår kyrka vill vi arbeta för att få bort sådant som kan tolkas som antisemitism eller förakt för det judiska folket och försvara dess rätt till sin historia, sin tro och sina seder.

Den kristna traditionen har med kyrkokonst samt kristen litteratur och förkunnelse haft en avgörande roll i formandet och spridandet av antijudiska stereotyper under två årtusenden. Därför har kristna ett särskilt ansvar att uppmärksamma och motverka sådana stereotyper. Detta kräver att texter och texttolkningar blir föremål för öppen och saklig diskussion.

När det gäller religionsteologisk medvetenhet konstaterar Läronämnden att kyrkohandboksförslaget tar hänsyn till dokumentet Guds vägar, vilket tydligt visar sig i det faktum att Improperierna är borttagna. De insikter som gjorts i dokumentet Guds vägar behöver emellertid fortsatt tas tillvara och den religionsteologiska medveten-

heten generellt stärkas. Ett exempel på denna problematik är Inledningsord 7: ”Guds kärlek har kommit till oss genom Jesus Kristus.” Noga betraktat är det oklart om innebörden är att det är först i och med Kristus (kronologiskt sett), enbart i Kristus (exklusivt anspråk) eller just för oss kristna som den gudomliga kärleken blir påtaglig i Kristus (existentiellt perspektiv). De två första förhållningssätten är oförenliga med det som Svenska kyrkan har ålagt sig själv i dokumentet Guds vägar, där det står att ”Guds förbund med det judiska folket äger fortsatt giltighet”. Det förbundet bygger på och är ett uttryck för gudomlig kärlek. Dessutom skulle det kunna tolkas som att den gudomliga kärleken inte kommer till uttryck i Gamla testamentets skrifter. Jämför även Inledningsord 9: ”Gud är nära med nåd och barmhärtighet genom Jesus Kristus” och Löftesord 4: ”Gud visar barmhärtighet genom Jesus Kristus”.

Lokal gestaltning och alternativriktadhet. Som kyrkostyrelsen anger i sin skrivelse har begreppsparen a. föreskrivna moment – lokal gestaltning, b. fasta formuleringar – stor alternativriktadhet och c. igenkännande – flexibilitet varit viktiga aspekter att ta hänsyn till.

Läronämnden konstaterar att kyrkohandboksförslaget hanterar uppdraget genom att det finns en mångfald av alternativ i många moment. Det är därtill möjligt att formulera egna alternativ. I sitt yttrande Ln 1986:2y skriver nämnden:

I en traditionsburen gudstjänstordning som Svenska kyrkans återfinns den klassiska mässans huvuddelar. Just därför bör den gudstjänstfirande församlingen också söka utnyttja de givna alternativen, med stor variation i anslutning till dels kyrkoårets växlingar, dels den lokala gudstjänstfirande församlingens egenart. Alternativen erbjuder hälsosamma variationsmöjligheter.

Allt som finns i en kyrkohandbok behöver vara förenligt med kyrkans tro, bekännelse och lära.

Igenkännande. Ordostrukturen i kyrkohandboken möjliggör igenkännandet från söndag till söndag i den lokala församlingen och geografiskt över landet från kyrka till kyrka. En fråga som väcks av alternativriktadheten är hur det säkerställs att valet av alternativ i varje enskild gudstjänst kan uppfylla karaktären av läromässigt acceptabel text, vilket påpekas i motion 2017:20. Läronämnden vill fästa uppmärksamhet på att ordosystemet – d.v.s. en ordning som innebär färre angivna ordningar för specifika gudstjänstformer (t.ex. familjegudstjänst och temamässa) till förmån för en enda grundstruktur med större alternativriktadhet för varje moment – ställer högre krav än tidigare på dem som har ansvar för den konkreta liturgiska gestaltningen. Teologisk kunskap, liturgisk hantverksskicklighet, pastoral omsorg, bred delaktighet och gott omdöme krävs i gestaltandet av gudstjänsten.

Centrala teman

Trinitarisk teologi och trinitariska perspektiv: Trinitetsläran har fått större uppmärksamhet inom teologin sedan arbetet med 1986 års kyrkohandbok utfördes. Detta har inneburit en tydligare medvetenhet om hur relationen mellan de tre gudomspersonerna uttrycks.

Läronämnden har noterat att den föreslagna formuleringen av treenigheten i inledningsordet, ”I (Guds:) Faderns och Sonens och den heliga Andens namn”, skiljer sig från 1986 års kyrkohandbok, där det inskjutna ordet ”Guds” inte fanns

med. Det gjorde det dock i 1942 års kyrkohandbok. Läronämnden ser inga läromässiga hinder mot detta språkbruk, så länge utförandet markerar Guds treenighet.

Trosbekännelsens tre artiklar utgör också en ständig påminnelse om att trons fullhet ska komma till uttryck i kyrkans liv. Respekten för den pågående skapelsen, människans beroende av frälsningen i Kristus och Andens kraft och närvaro ska uttryckas i kyrkohandboken.

Läronämnden konstaterar att *skapelseteologi* har aktualiserats på särskilt sätt i vår tid. Bland annat har de utmaningar som klimatförändringarna ställer mänskligheten inför gett upphov till förnyad skapelseteologisk reflektion. Teologin har uppmärksammat att människans särställning ofta har betonats på ett sätt som skymmer den övriga skapelsen. Läronämnden menar att Guds omsorg om hela mänskligheten och hela skapelsen skulle kunna ha betonats mer i kyrkohandboksförslaget. Även det av Kyrkornas världsråd betonade perspektivet ”skapelsens integritet” kunde ha getts större utrymme.

Förändringar har skett som berör utformningen av *sakramentsteologi* för vår tid. När barndopet inte längre är det självklara valet för nyblivna föräldrar är införandet av doppåminnelsen ett uttryck för att dopets nådemedelskaraktär inte är förändrad, även om många uppfattar dopet som uttryck för individuella val. Läronämnden menar att kyrkohandboksförslaget motsvarar den ökade medvetenheten om betydelsen av att leva i dopet, något som också utvecklats i biskopsbrevet om dopet (2011).

Det ökade nattvardsfirandet har aktualiserat den stora motivrikedom som både anknyter till traditionen och relaterar till nutiden. Även i detta avseende menar Läronämnden att kyrkohandboksförslaget svarar mot kyrkolivets och teologins utveckling.

Läronämnden konstaterar att det är angeläget att, som kyrkostyrelsen lyfter fram i sin skrivelse, värna allas delaktighet i gudstjänstfirandet som uttryck för vår *kyrkosyn*. Detta framhävs också i motion 2017:73.

I Ln 2009:10y citeras Ln 2003:11y om Svenska kyrkan som en del av den världsvida kyrkan.

Utgångspunkten är Svenska kyrkan som en del av Kristi världsvida kyrka.

Bekännelsen till Kristus är en bekännelse till att Gud blev människa och föddes som ett judiskt barn med ett frälsningsuppdrag till alla människor. Från jordens alla väderstreck samlar Gud genom Jesus Kristus en församling. Kyrkan har uppdraget att erbjuda alla människor Guds rikes gemenskap, som inte känner några jordiska gränser.

Detta innebär att vi som kristna har flera olika identiteter. Vi är inte bara kristna individer, medlemmar av en lokal församling och en kyrka, utan även delaktiga i den världsvida kristenheten och hör samman med alla människor, skapade till Guds avbild.

Kyrkan är inte etniskt bestämd och nationerna har ingen konstitutiv betydelse för kyrkans identitet. Kyrkan är Guds folk och Kristi kropp. Med sitt centrum och sin livskälla i Kristus och evangeliet om honom har Svenska kyrkan som en del av den världsvida kyrkan ett uppdrag i Sverige. Det är ett gudomligt tecken att de människor som i Sverige inbjuds att tillhöra Guds folk återspeglar rikedomen i skapelsen och i Kristi världsvida kyrka.

Läronämnden menar att det också är angeläget att värna det gemensamma som bland annat uttrycks i Svenska kyrkans episkopala karaktär, till exempel genom att stiftets biskop inkluderas i någon av kyrkans förböner.

Motion 2017:57 föreslår att 1986 års kyrkohandbok kan fortsätta att användas. Om 1986 års kyrkohandbok ska användas parallellt med en ny kyrkohandbok uppstår en situation där vissa moment i gudstjänsten återfinns i snarlika varianter. För dop, konfirmation, vigsel och begravning skulle det dessutom finnas olika, delvis konkurrerande, ordningar i bruk samtidigt. Det skulle skapa konflikt med vad kyrkoordningen säger om den gemensamma tillbedjan och om kyrkohandbokens sammanhållande funktion för hela Svenska kyrkan. Även domkapitlens uppdrag att utöva tillsyn förutsätter gudstjänstböckernas sammanhållande funktion.

Kyrkohandboksförslagets delar

Den allmänna gudstjänsten

Samling

Läronämnden vill i anslutning till motion 2017:74 hänvisa till sitt yttrande Ln 1986:2.

... det vore en vinning om högmässan och högmässogudstjänsten också i de fall då beredelsen förläggs till gudstjänstens början kunde inledas på ett sätt som uttrycker Guds omsorg och vår glädje i Guds närhet.

Läronämnden menar att kyrkohandboksförslaget ger utrymme för detta.

I relation till motion 2017:97 understryker Läronämnden på nytt att hela läran inte behöver uttryckas i varje moment eller alternativ, men att det inte får finnas något enskilt moment i kyrkohandboken som strider mot Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

När det gäller förlåtelsemomentet vill Läronämnden anföra följande: Luthersk teologi understryker att vi hela livet lever med den ”gamla människan”. Människan är *simul iustus et peccator*, på en gång rättfärdig och syndare. Denna hållning av ”både och”, är central i luthersk tradition, och tydliggörs genom att synden förlåts. Vi lever alltid med den gamla människan och behöver ständigt höra Guds löfte. I gudstjänsten uttrycks detta på olika sätt. Bön om förlåtelse följs av förlåtelseorden och andra ord som talar om Guds förlåtande kärlek och försoning, t.ex. i Herrens bön och välsignelsen. Bön om förlåtelse är en central del i hur en luthersk tradition uttrycker människans tillstånd och gudsrelation. Människan är kallad att leva i en ständigt pågående dialog av bekännelse och förlåtelse. Kyrkans gudstjänst ska ge utrymme för denna ständiga dialog.

Läronämnden menar därför att, om Mässa och Gudstjänst firas som huvudgudstjänst, ska bön om förlåtelse med tillhörande förlåtelse- eller löftesord, alternativt överlåtelsebön, vara fasta moment. Anvisningarna på sidan 28 samt på sidorna 40–43 ska därför ändras så att detta framgår.

Läronämnden noterar att det finns två varianter av förlåtelseorden. I den ena uttalas mer specifikt att förlåtelsen gäller den bekännandes synder (se Förlåtelseord 3). I den andra står att ”du är förlåten” eller ”Gud förlåter dig” (se Förlåtelseord 1 och 2). Den senare anknyter till ett mer vardagligt språkbruk och Läronämnden anser att denna variant inte strider mot Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Båda varianterna handlar om förlåtelse för synden. Det är dock viktigt att vara medveten om att orden ”du är förlåten” kan öppna för en ogenomtänkt samman-

blandning av skam- och skuldmotiv. Läronämnden konstaterar att detta är en viktig fråga för förkunnelse, själavård och pastoral omsorg.

Motion 2017:91 berör Överlåtelsebön 1 i kyrkohandboksförslaget, som i 1986 års kyrkohandbok benämndes Syndabekännelse och bön om förlåtelse. Läronämnden menar att det kan övervägas om det krävs ett efterföljande tilltal som anknyter till formuleringarna i själva bönen. Något självklart sådant finns inte i förslaget.

Motionerna 2017:68 och 2017:128 föreslår ändrade rubriker för momentet Kristusrop/Kyrie. Det föreligger inga läromässiga hinder mot förslagen i motionerna.

Ordet

Läronämnden konstaterar att kyrkoåret har en fortsatt stark ställning i Ordets gudstjänst. Enligt förslaget ska fasteserien användas ”fastlagssöndagen (askonsdagen) till långfredagen”. Läronämnden noterar den variation som finns i kyrkolivet och menar att fastetiden kan inledas med askonsdagen i stället för fastlagssöndagen.

Motion 2017:113 handlar om anvisning vid trosbekännelsen i huvudgudstjänst, bland annat med trinitarisk psalm endast i undantagsfall. I Ln 1986:2y framhåller Läronämnden värdet av att ibland kunna byta ut trosbekännelsen mot psalm.

Läronämnden anser att det i alla former av huvudgudstjänst bör finnas möjlighet att ibland ge trosbekännelsen formen av en sjungen ”trospsalm”, dvs. en psalm av trinitarisk bekännelsekaraktär.

Måltiden

Läronämnden har tidigare konstaterat att det finns skäl att reflektera över hur nattvarens olika dimensioner bättre skall komma till uttryck. I sitt yttrande Ln 1999:3 skriver Läronämnden bland annat om samspelet mellan olika nattvardsmotiv:

Under kyrkans tradition har olika dimensioner av Herrens heliga måltid lyfts fram. Under vissa tider kan en sådan bli tydligare på bekostnad av en annan. I vår egen kyrkas historia har tidvis oron för att inte rätt bruka nattvarden lett till att seden så gott som upphört. I vår tid har nattvarden på nytt blivit centrum i församlingens gudstjänstliv. Nattvarens fokus sätts nu mer på den glädjefyllda gemenskapen än på syndabekännelse och förlåtelse.

Läronämnden konstaterar att det i kyrkohandboksförslaget jämfört med 1986 års kyrkohandbok finns en större rikedom i hur olika nattvardsmotiv kommer till uttryck. Detta speglar också nattvarens centrala ställning i dagens kyrkoliv.

I Nattvardsbön 3 och 11 noterar Läronämnden en otydlighet. I båda böerna är bönen om Anden (epiklesen) formulerad så att Anden relateras endast till Kristus. Detta är en skillnad i förhållande till övriga nattvardsböner och påverkar förståelsen av återstoden av bönen, t.ex. ”Låt din vilja ske och låt ditt rike komma”. Otydligheten kan undvikas genom att låta epiklesen börja med t.ex. ”Gud,” såsom i andra nattvardsböner.

Motionerna 2017:19 och 2017:72 föreslår ytterligare eller alternativa prefationer och nattvardsböner. Som anförts ovan med hänvisning till Ln 1998:9 binder den gemensamma kyrkohandboken samman församlingarna. Ur Läronämndens perspektiv är det en god ordning när en kyrkohandbok ska antas, att en gedigen beredning och analys av förslagen görs med hänsyn tagen till Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. En sådan beredning med bred delaktighet är samtidigt en del av kyrkohandbokens reception och undantag från en sådan beredning bör göras med stor försiktighet. Detta resonemang är också tillämpligt på motion 2017:15.

Läronämnden har gått igenom de föreslagna texterna i motion 2017:19 och 2017:72. I detta material finns skillnader i förhållande till såväl 1986 års kyrkohandbok som 2017 års kyrkohandboksförslag. Nämnden noterar att offertanken och mariologin framställs med formuleringar som öppnar för tolkningar som inte självklart ryms inom Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Därutöver förekommer formuleringar som står i motsättning till det revisionsuppdrag som ligger till grund för kyrkohandboksförslaget.

När det gäller de texter som föreslås i motion 2017:19 noterar Läronämnden avvikande formuleringar av instiftelseorden i förhållande till både 1986 års kyrkohandbok och kyrkostyrelsens förslag.

Motion 2017:40 föreslår revideringar i kyrkohandboksförslagets nattvardsböner som innebär att samtliga alternativ innehåller eukaristi, anamnes, epikles och doxologi. Läronämnden påpekar att alla betydelsebärande motiv inte behöver finnas med i alla enskilda alternativ. I Ln 1986:2y skriver Läronämnden:

För nattvardsböernas del betyder detta att epiklesen och anamnesen kan vara tydliga men också att de kan vara endast antydda eller förutsätta.

Med anledning av motion 2017:96 punkt 1 och 2 vill Läronämnden framhålla vad som sägs i det ekumeniska grunddokumentet från Kyrkornas världsråd om dop, nattvard och ämbete (BEM-dokumentet) med avseende på Kristi närvaro i nattvarden och epiklesen.

Anamnes används också som grund för tron på Kristi närvaro. (...). Nattvardens karaktär som epikles (åkallande av Anden) anses komma till uttryck i hela handlingen, vilket undviker den gamla motsättningen om när man menar att Kristus blir närvarande och om den exakta tidpunkten och formen för bönen om Anden.

Bruket att framhålla trons mysterium efter uttalandet av instiftelseorden har blivit alltmer utbrett i vår kyrka. Det är förankrat i BEM-dokumentet och Lima-liturgin och används i många lutherska kyrkor i världen. Det fakultativa förslaget ”stort är trons mysterium” är en formulering som ligger i linje med vad många andra kyrkor som Svenska kyrkan har gemenskap med använder och Läronämnden har inget att invända mot detta. De alternativa förslag som framförs i motion 2017:67 kan uppfattas som uttryck för en begränsande lokalisering av mysteriet till nattvardselementen och är därmed ett oklart uttryck för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

En motsvarande tematik aktualiseras i motion 2017:98 som föreslår en omformulering av prefationen på mariadagar. Kyrkostyrelsens förslag ger uttryck för en i Bibeln och traditionen förankrad tro, medan motionens förslag innebär en risk för en förskjutning i det läromässigt viktiga företrädet för teologin framför biologin i inkarnationsteologin.

Det föreligger inga läromässiga hinder för formuleringarna i förslaget till alternativt Helig 2 i motion 2017:154.

Läronämnden noterar att Bön efter kommunionen är fakultativ i Mässa och Gudstjänst, vilket är en förändring i förhållande till 1986 års kyrkohandbok.

Dop

Dopet sker alltid med vatten i Faderns och Sonens och den heliga Andens namn. I dopet handlar Treenig Gud, som Skapare, som Befriare och som Livgivare. I Gud som Skaparen är den som döps förenad med hela mänskligheten och hela Skapelsen. Gud som Befriare tar den som döps in i kyrkans gemenskap och in i en livslång relation till Jesus Kristus. Gud som Livgivare skänker den som döps löftet om Andens ledning i livets alla skeden.

Med en trinitarisk utgångspunkt framhåller Läronämnden följande i analysen av dopgudstjänsten. Skapelseperspektivet framkommer på ett gott sätt genom att den döptas liv i världen betonas, men den döptas roll som skapad medskapare understryks inte. Snarare tecknas världen som farlig, och ett framträdande dopmotiv är skydd och tröst. Den andra artikeln har en framträdande plats och livet i Kristus lyfts fram. Den tredje artikeln är mer undanskymd.

I anvisningarna anges inom parentes att doptal kan utelämnas ”av pastoralahänsyn”. I ordningen är det dock ett fast moment utan notering om att det ska kunna utelämnas. I en evangelisk-luthersk kyrka bör ett förkunnelsemoment ingå i varje gudstjänst. Annat kan gälla vid dop i krissituation. Läronämnden menar därför att anvisningen bör ändras.

Läronämnden finner att de inledningsord som föreslås är förenliga med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Det gäller också för de förslag som framförs i punkt 1 och 2 i motion 2017:65.

När det gäller bibelläsningarna har den fakultativa inledningen till Matt. 28:18–20 fått formuleringen ”Vi döper eftersom Jesus sa:”. Formuleringen kan skymma dopets rikedom, om dopet här skulle uppfattas endast som en kyrkans lydnadshandling. Den föreslagna inledningen till bibelläsningen finns även i ordningen för dop i krissituation. I denna situation blir det än tydligare att det är viktigt att lyfta fram andra motiv för att dop sker.

Det framgår av revisionsgruppens redogörelse för handboksarbetet att biskopsbrevet om dopet (2011) och Svenska kyrkans svar på det ekumeniska BEM-dokumentet varit vägledande. Vid en jämförelse med biskopsbrevet framkommer att de olika dopmotiven förekommer i olika utsträckning. Läronämnden anser att det är en brist att förlåtelsemotivet, dopet som uppdrag och kopplingen till undervisningen i tron är svaga i förslaget. Det finns dock spår av tematiken i dopböner och föreslagna bibeltexter.

Det är bra att trosbekännelsen har knutits till kyrkan mer än till den enskilda. Det ger en ecklesiologisk tydlighet som undviker en individcentrering med innebörden att tron endast bärs av den enskilda. Han eller hon döps in i ett sammanhang där vi bär tron gemensamt.

Anknytningen till församlingen som levande gemenskap är dock svag. Det finns en tendens att kyrkan i dopordningen blir spiritualiserad, inte kropp i det lokala samhället och världen. Dopkandidaten infogas i Kristus men inte tydligt i församlingen och kyrkan som Kristi kropp. Om man bortser från välkommandet efter dophandlingen – som kan ske med andra ord – sätts församlingen inom parentes varje gång den nämns.

Förutom bönen ”Livets Gud, uppfyll NN med din Ande...” har Anden en inte särskilt framträdande roll i dopordningen. Anden är enligt vår kyrkas tro, bekännelse och lära aktiv i människans liv. Anden tröstar, lär, förmanar och varnar oss. Denna Andens aktiva och rustande närvaro hade kunnat vara mer framträdande i dopordningen.

Läronämnden konstaterar också att dopgudstjänstens formuleringar präglas av barndopets dominerande ställning. I en situation då allt fler döps som unga eller vuxna kan det finnas anledning att tydligare betona dopet som en ny födelse. Ordningen för dop i krissituation tycks förutsätta att det är ett spädbarn som döps. Eftersom många vuxna i dagens samhälle inte är döpta går det lätt att föreställa sig ett krisläge där behovet av ett snabbt dop uppstår. Dopmotivet att dö och uppstå med Kristus nämns inte i ordningen för dop i krissituation, vilket kunde vara lämpligt.

Förslaget i motion 2017:65 punkt 3 att en bön ur påsknattsmässan också kan användas som dopbön i dopgudstjänsten överensstämmer med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Läronämnden konstaterar att denna bön även är lämpad att använda vid dop av vuxna. Den ger en rikedom av bibliska motiv. Även bönen som föreslås i motionens punkt 4 överensstämmer med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

Motion 2017:70 aktualiserar frågan om smörjelse med olja vid dop och konfirmation. Detta är ett inte okänt bruk både i Svenska kyrkan och till exempel i anglikanska kyrkor. I mötet som sker mellan kyrkor av olika traditioner i vårt land blir det tydligt att bruket av smörjelse med olja har skilda innebörder. Ett fakultativt införande av smörjelse med olja i kyrkohandboken förutsätter därför en fördjupad teologisk och pastoral analys.

Bikt

Anvisningstexten anger att: ”Bikten är en möjlighet för den enskilda människan att bekänna sina synder och få Guds förlåtelse”. Detta ligger i linje med inledningstexten till 21 kap. i kyrkoordningen.

Biktordningen är tydlig när det gäller innebörden i syndabekännelsen och den skuldens börda som Guds förlåtelse lyfter av. Ord som misslyckande, försummelse och tanklöshet, som finns i 1986 års kyrkohandbok, har tagits bort. Eftersom sådana uttryck kan leda tankarna till människans begränsning och otillräcklighet, istället för till synd och skuld, innebär detta en förbättring.

Att förlåtelsen är grundad i försoningen framgår av ordningen för bikt. Däremot nämns inte korset, som är centrum i försoningsgärningen.

Uppdraget från Jesus att förlåta synder kommer fram genom läsningen av Joh. 20:23 och inledningen av förlåtelseorden. Läronämnden konstaterar att det finns två varianter av förlåtelseorden, liksom i den allmänna gudstjänsten. I den ena uttalas mer specifikt att förlåtelsen gäller den biktandes synder. I den andra varianten, där tilltalet är att den biktande är förlåten, uttrycks att den förlåtelse som försoningen ger får en genomgripande personlig betydelse för den biktande.

Läronämnden välkomnar möjligheten till förbön i samband med tackbön mellan förlåtelseorden och välsignelsen. Genom den framhävs Guds förlåtelse och sändningen av den biktande.

Motion 2017:14 innehåller andra förslag till formuleringar. Läronämnden finner att dessa förslag är förenliga med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

Konfirmation

I 1986 års kyrkohandbok infördes en helt nyskriven ordning för konfirmation mot bakgrund av de föregående decenniernas bearbetning av relationen mellan dopet och konfirmationen samt möjlighet till kommunion före konfirmationen. Nya riktlinjer för konfirmandverksamheten 1979 kom också att påverka gestaltningen av konfirmationsgudstjänsten, som uttalat blev en välsignelsehandling som aktualiserar dopets gåva och kallelse. Kyrkostyrelsens förslag återspeglar den utveckling av konfirmationen som skett sedan dess.

Konfirmationen knyts på ett tydligt sätt till dopet med dess löfte om Guds nåd och närvaro i konfirmandernas liv. Den bekräftar Guds sändning av dem. Läronämnden välkomnar att lärjungaskapet är tydligt i förslaget.

Med tanke på prästens uppdrag att döpa och att konfirmationen är förbunden med dopet är det konsekvent att prästens ansvar i konfirmationsmässan/-gudstjänsten lyfts fram i förslaget med tyngdpunkt på predikan, bön och handpåläggning samt sändningen av de konfirmerade. Samtidigt gestaltas konfirmationsmässan/-gudstjänsten med den delaktighet som ska karakterisera hela konfirmandtiden.

I konfirmationen aktualiseras dopet och på den grunden också Anden. Bön om Andens närvaro och ledning i de konfirmerades liv är viktig och finns i inledningsböerna och de böner som kan användas under handpåläggningen.

Frågan till konfirmanderna är ett fakultativt moment i kyrkohandboksförslaget. Inledningsorden till den frågan har fått en god utformning med fokus på den fortsatta sändningen i livet och kallelsen att vara Jesu lärjungar. Dock vill Läronämnden kommentera formuleringen att konfirmationen ”påminner oss” om Guds löfte i dopet. Detta är läromässigt oklart. Utifrån det som anförs om konfirmationen i anvisningarna blir det tydligare om texten ändras till ”Konfirmationen bekräftar för oss Guds löften i dopet”.

Frågan till konfirmanderna ger dem möjlighet att gemensamt säga ja till att bli konfirmerade och – vilket kyrkostyrelsens förslag tillägger i förhållande till det tidigare förslaget 2016 – leva i Kristi världsvida kyrka. Frågan inrymmer både den personliga viljan att konfirmeras och intentionen att leva i kyrkans gemenskap. Därmed tydliggörs vår dopteologi att dopet syftar till ett liv i tro. Detta uttrycks också i läsningen av Matt. 28 som ett fast moment i mässan/gudstjänsten.

Motion 2017:63 handlar om placering och formulering av frågan till konfirmanderna. Förslagen strider inte mot Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

Läronämnden har inga läromässiga invändningar mot att momentet Doppåminnelse införs som en möjlighet.

Sändningsorden till de nykonfirmerade är väl formulerade. Ett exempel är uttrycket ”öppen mot Anden”. Det bör däremot övervägas om ”kyrkans gemenskap” ska bytas mot ”församlingens gemenskap”. Det konkretiserar vad kyrka är och motverkar samtidigt en sådan individualism som står i kontrast till kyrkan som Kristi kropp. Läronämnden noterar också vikten av att uppmärksamma att konfirmanderna genom konfirmationen övergår till att vara konfirmerade.

Vigsel

Vigselgudstjänsten är i luthersk tradition en samhällelig ordning till välsignelse för individen såväl som för paret. Genom äktenskapet kan paret bidra till att bygga ett gott samhälle för varandra, för barnen och för människor runt omkring dem.

Kyrkans uppgift vid vigsel är att be för och med dem som gifter sig och att välsigna deras liv tillsammans. Svenska kyrkans vigsel har juridisk giltighet.

Förslaget till vigselordning bygger i stor utsträckning på vigselordningen i 1986 års kyrkohandbok. Därutöver har äktenskapsbeslutet från 2009 fått genomslag i ordningen för vigsel. Förslaget står i överensstämmelse med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

Förslaget i motion 2017:103 punkt 4 begränsar ordningens användbarhet för vigsel av par av samma kön. Läronämnden konstaterar att motion 2017:153 föreslår en starkt redigerad version av en lång bibeltext, 1 Sam. 20:4–42, som avviker från hur kyrkohandboken har hanterat motsvarande längre texter, Apg. 8:26–39 i dopgudstjänsten och Luk. 24:13–35 i konfirmationsgudstjänsten.

Den kyrkliga vigseln erbjuder en vidare gemenskap i församling och samhälle. Detta kan vara en motvikt till privatisering och individualisering av relationer.

Som helhet betonas i vigselordningen kärlek, respekt och omtanke. Aspekter som nöd, sorg och slitningar – ofrånkomliga i alla äktenskap – skulle kunna komma mer till uttryck i förbönerna.

Motion 2017:47 föreslår ett tillägg till anvisningarna för vigselgudstjänst. Motionens förslag strider inte mot Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

Begravning

Begravningsgudstjänsten ger uttryck för kyrkans syn på livet, döden och uppståndelsen. De församlade tar avsked av den avlidna och överlämnar henne eller honom i Guds barmhärtighet och omsorg. Begravningsgudstjänsten ska skapa utrymme för sorg, tacksamhet, skuld, försoning och det kristna hoppet.

Läronämnden finner att föreslagen ordning tillgodoser detta och står i överensstämmelse med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

I motion 2017:127 föreslås ett alternativ vid överlåtelsen där man använder frön istället för mull tillsammans med bibelordet ur 1 Kor. 15:42–44 som överlåtelseord. Läronämnden noterar att det föreslagna bibelordet är ett genuint uttryck för tron på de dödas uppståndelse. Taget ur sitt sammanhang relaterar det dock inte explicit loftet om evigt liv till Jesu Kristi uppståndelse.

Motion 2017:34 föreslår en fakultativ griftetalsavslutning. Läronämnden anser att den föreslagna texten inte är av den karaktären att den bör ingå i kyrkohandboken även om den inte strider mot Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

Avslutning

Läronämnden konstaterar att kyrkostyrelsens förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I bygger på ett omfattande arbete som pågått under lång tid. Revisionen av en kyrkas gudstjänstordningar förutsätter många enskildas kompetens i samspel med församlingarnas erfarenhet och bedömningar. Det är en krävande uppgift.

Sammantaget anser Läronämnden att kyrkohandboksförslaget står i överensstämmelse med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. De påpekanden som Läronämnden gör har sin grund i att Svenska kyrkans kyrkohandbok ska uttrycka evangeliet så klart som möjligt och vara i överensstämmelse med vår evangelisk-lutherska bekännelse.

Läronämnden uttrycker sin tillfredsställelse över förslaget. Det är Läronämndens mening att med beaktande av anförda synpunkter kan en ny kyrkohandbok för Svenska kyrkan antas.

Uppsala den 4 september 2017

På Läronämndens vägnar

Antje Jackelén, ordförande

Cristina Grenholm, sekreterare

Deltagit i beslutet: Ärkebiskop Antje Jackelén, ordförande, biskop Ragnar Persenius, biskop Martin Modéus, biskop Åke Bonnier, biskop Johan Dalman, biskop Mikael Mogren, biskop Fredrik Modéus, biskop Johan Tyrberg, biskop Per Eckerdal, biskop Sören Dalevi, biskop Eva Nordung Byström, biskop Hans Stiglund, biskop Sven-Bernhard Fast, biskop Eva Brunne, Göran Eidevall, Eva-Lotta Grantén, Anna Karin Hammar, Margarethe Isberg, Karin Johannesson, Håkan Möller, Jesper Svartvik och Kristin Zeiler.

Kyrkomötet
Kyrkorättsutskottets yttrande 2017:9y

Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I

Till Gudstjänstutskottet

Kyrkorättsutskottets yttrande över skrivelse 2017:6.

Utskottet noterar att det i förslaget till bestämmelser saknas kursiveringar på följande ställen:

17 kap. 4 § andra stycket, föreslagen lydelse: ”och 6 a §§” och

18 kap. 2 §, nuvarande lydelse: ”*Den svenska evangelieboken*” respektive ”*Den svenska kyrkohandboken*”.

Kyrkorättsutskottet har ur kyrkorättslig synpunkt inget att erinra mot de föreslagna ändringarna. Utskottet noterar dock att Kyrkomötets beslut (SvKB 2009:3) om kompletterande anvisningar till kyrkohandbokens ordning för vigselgudstjänst behöver upphävas för det fall kyrkomötet antar en ny kyrkohandbok. Något sådant beslutsförslag finns inte i kyrkostyrelsen skrivelse.

Uppsala den 4 oktober 2017

På Kyrkorättsutskottets vägnar

Sven Esplund, ordförande

Migelle Wikström, sekreterare

Beslutande: Sven Esplund, ordförande, Anders Roos, Jerry Adbo, Maria Lagerman, Sten-Arne Burman, Christina Andersson, Björn Andersson, Berit Bornecrantz Dias, Gunvor Torstensson, Boel Johansson, Suzanne Fredborg, Gunilla Blom, Conny Tyrberg, Peder Fohlin och Carl Seved Tigerhielm.

Övriga närvarande vid beslutstillfället: Jenny Thor, Sebastian Clausson, Manilla Bergström, Sofia Särdaqvist, Hans Weichbrodt, Claes-Johan Bonde, Christina Blomqvist, Asta Matikainen Lecklin, Georg Lagerberg, Ingrid Smittsarve, Ann-Christine From Utterstedt, Mikael Eskilandersson och Birgitta Sedin.

Biskop Åke Bonnier har deltagit i utskottets överläggningar.

Kyrkomötet
Kyrkorättsutskottets yttrande 2017:10y

Annan musik till kyrkohandbokens texter

Till Gudstjänstutskottet

Kyrkorättsutskottets yttrande över motion 2017:126.

I motionen föreslås i punkt 2 ändringar i 18 kap. 6 a § första stycket i kyrkoordningen. Denna bestämmelse finns inte i gällande lydelse av kyrkoordningen. Såsom Kyrkorättsutskottet uppfattar punkt 2 avser den ett tillägg till av kyrkostyrelsen i KsSkr 2017:6 *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* föreslagna 18 kap. 6 a § första stycket. Detta framgår dock inte av punkten 2 i motionen.

Kyrkorättsutskottet har ur kyrkorättslig synpunkt inget att erinra mot det föreslagna tillägget i första stycket. Tillägget skulle dock medföra att oklarhet uppstår om vilket beslut som ordet ”detta” i andra stycket avser. För att undvika denna oklarhet behöver detta ord ersättas med ”annan musik enligt första stycket”.

Uppsala den 4 oktober 2017

På Kyrkorättsutskottets vägnar

Sven Esplund, ordförande

Migelle Wikström, sekreterare

Beslutande: Sven Esplund, ordförande, Anders Roos, Jerry Adbo, Maria Lagerman, Sten-Arne Burman, Christina Andersson, Björn Andersson, Berit Bornecrantz Dias, Gunvor Torstensson, Boel Johansson, Suzanne Fredborg, Gunilla Blom, Conny Tyrberg, Peder Fohlin och Carl Seved Tigerhielm.

Övriga närvarande vid beslutstillfället: Jenny Thor, Sebastian Clausson, Manilla Bergström, Sofia Särdaqvist, Hans Weichbrodt, Claes-Johan Bonde, Christina Blomqvist, Asta Matikainen Lecklin, Georg Lagerberg, Ingrid Smittsarve, Ann-Christine From Utterstedt, Mikael Eskilandersson och Birgitta Sedin.

Biskop Åke Bonnier har deltagit i utskottets överläggningar.

Bilaga 4

Ändringsförslag till kyrkohandboksförslaget

G 2017:1
Bilaga 4

Obs: I denna bilaga står gulmarkeringar för Gudstjänstutskottets förslag. I den del som avser kyrkohandboksförslagets texter står kursiverad text för fakultativa moment och rak text för fasta moment.

Ändringar i kyrkoordningen jämfört med kyrkostyrelsens förslag

Kyrkostyrelsens förslag:

Gudstjänstutskottets förslag:

18 kap. 6 §

I huvudgudstjänsten får vid ett visst tillfälle eller under en viss tid användas någon annan gudstjänstordning än den som ingår i kyrkohandboken och andra psalmer eller församlingssånger än de som ingår i psalmboken.

I huvudgudstjänsten får vid ett visst tillfälle eller under en viss tid användas någon annan gudstjänstordning än den som ingår i kyrkohandboken, **med undantag av måltidens texter**, och andra psalmer eller församlingssånger än de som ingår i psalmboken.

Beslut om detta fattas efter samråd med församlingens präster och kyrkomusiker och efter medgivande av församlingens kyrkoråd eller församlingsråd. Ett sådant beslut ska genast anmälas till domkapitlet.

Om det finns särskilda skäl får domkapitlet ändra eller upphäva kyrkoherdens beslut.

18 kap. 6 a §

I huvudgudstjänsten får till kyrkohandbokens texter användas annan musik än den som ingår i kyrkohandboken.

Beslut om detta fattas av kyrkoherden efter samråd med församlingens präster och kyrkomusiker och efter medgivande av församlingens kyrkoråd eller församlingsråd. Ett sådant beslut ska anmälas till domkapitlet.

Om det finns särskilda skäl får domkapitlet ändra eller upphäva kyrkoherdens beslut.

Förslag till ändringar i kyrkoordningen

Kyrkomötet beslutar i fråga om kyrkoordningen

dels att 18 kap. 6 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny 18 kap. 6 a § av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Gudstjänstutskottets förslag

18 kap.

6 §

I huvudgudstjänsten får vid ett visst tillfälle eller under en viss tid användas någon annan gudstjänstordning **eller musik** än den som ingår i **Den svenska kyrkohandboken** och andra psalmer eller

I huvudgudstjänsten får vid ett visst tillfälle eller under en viss tid användas någon annan gudstjänstordning än den som ingår i kyrkohandboken, **med undantag av måltidens texter**, och andra

församlingssånger än de som ingår i **Den svenska** psalmboken.

Beslut om detta fattas av kyrkoherden efter samråd med församlingens präster och kyrkomusiker och efter medgivande av **kyrkorådet** eller **församlingsrådet**. Ett sådant beslut ska genast anmälas till domkapitlet.

Om det finns särskilda skäl får domkapitlet ändra eller upphäva kyrkoherdens beslut.

psalmer eller församlingssånger än de som ingår i psalmboken.

Beslut om detta fattas av kyrkoherden efter samråd med församlingens präster och kyrkomusiker och efter medgivande av **församlingens kyrkoråd** eller **församlingsråd**. Ett sådant beslut ska genast anmälas till domkapitlet.

6 a §

I huvudgudstjänsten får till kyrkohandbokens texter användas annan musik än den som ingår i kyrkohandboken.

Beslut om detta fattas av kyrkoherden efter samråd med församlingens präster och kyrkomusiker och efter medgivande av församlingens kyrkoråd eller församlingsråd. Ett sådant beslut ska anmälas till domkapitlet.

Om det finns särskilda skäl får domkapitlet ändra eller upphäva kyrkoherdens beslut.

Övergripande anvisningar

Kyrkostyrelsens förslag:

Övergripande anvisningstext för Särskilda gudstjänstordningar, gudstjänster med tema och kortare gudstjänster (textbilagan sidan 14)

Om Högmässa eller Mässa/Gudstjänst inte firas som huvudgudstjänst och utifrån ett tema som inte är kyrkoårsbestämt följs ändå strukturen för respektive gudstjänstordning. Gudstjänstordningen och dess olika moment kan gestaltas utifrån det valda temat. Momenten i Måltiden följer däremot kyrkohandbokens texter. **Se vidare Kyrkoordning för Svenska kyrkan.**

Gudstjänstutskottets förslag:

Om Högmässa eller Mässa/Gudstjänst inte firas som huvudgudstjänst och utifrån ett tema som inte är kyrkoårsbestämt följs ändå strukturen för respektive gudstjänstordning. Gudstjänstordningen och dess olika moment kan gestaltas utifrån det valda temat. Momenten i Måltiden följer däremot kyrkohandbokens texter. **Undantag från detta kan medges av domkapitlet.**

Kyrkostyrelsens förslag:

Gudstjänstutskottets förslag:

KRISTUSROP 3 (textbilagan sidan 45)

Gudstjänstmusik A; Sv. Ps. 696:1, 696:2, 696:4, 696:5. Kristusrop 3: A3, A4, A5, A6, sid. 236–239. Gudstjänstmusik B; Kristusrop 3: B1, sid. 302.

P: Helige Herre Gud, helige starke Gud,
Helige barmhärtige Frälsare, du evige Gud,
Förbarma dig över oss.

Herre, förbarma dig över oss.

Kriste, förbarma dig över oss.

Herre, förbarma dig över oss.

Herre, förbarma dig över oss.

Kristus, förbarma dig över oss.

Herre, förbarma dig över oss.

VÄLSIGNElsen

Den allmänna gudstjänsten (textbilaga sidan 110)

Herren välsigne **er** och bevare **er**.

Herren låte sitt ansikte lysa över **er** och
vare **er** nådig.

Herren vände sitt ansikte till **er** och giv
er frid.

eller

Herren välsignar **er** och beskyddar **er**.

Herren låter sitt ansikte lysa mot **er** och
visar **er** nåd.

Herren vänder sitt ansikte till **er** och ger
er sin frid.

Herren välsigne **er/dig** och bevare
er/dig.

Herren låte sitt ansikte lysa över **er/dig**
och vare **er/dig** nådig.

Herren vände sitt ansikte till **er/dig** och
gav **er/dig** frid.

eller

Herren välsignar **er/dig** och beskyddar
er/dig.

Herren låter sitt ansikte lysa mot **er/dig**
och visar **er/dig** nåd.

Herren vänder sitt ansikte till **er/dig** och
ger **er/dig** sin frid.

Bön om förlåtelse, Förlåtelseord eller Löftesord, Tackbön eller Överlåtelsebön

Kyrkostyrelsens förslag:

Gudstjänstutskottets förslag:

Mässa/Gudstjänst som huvudgudstjänst

Samling (textbilagan sidan 24)

Bön om förlåtelse, Förlåtelseord eller *Löftesord, Tackbön* eller *Överlåtelsebön*
(kan placeras i samband med Kyrkans förbön).

Bön om förlåtelse, Förlåtelseord eller *Löftesord, Tackbön* eller *Överlåtelsebön*
(kan placeras i samband med Kyrkans förbön).

Mässa/Gudstjänst som huvudgudstjänst

Ordet (textbilagan sidan 24)

Bön om förlåtelse, Förlåtelseord eller *Löftesord, Tackbön* eller *Överlåtelsebön*
(här eller i Samling).

Bön om förlåtelse, Förlåtelseord eller *Löftesord, Tackbön* eller *Överlåtelsebön*
(här eller i Samling).

Anvisningar (textbilagan sidorna 26–27)

BÖN OM FÖRLÅTELSE, FÖRLÅTELSEORD/LÖFTESORD OCH TACKBÖN alternativt ÖVERLÅTELSEBÖN kan förekomma i Samling eller i samband med Kyrkans förbön (se vidare anvisningar för Ordet). Förlåtelseord kan, exempelvis vid lekmanaledd gudstjänst, ersättas med Löftesord. Tackbön är ett fast moment i Högmässa och fakultativt i Mässa/Gudstjänst.

Momentet som helhet är ett fast moment i Högmässa och fakultativt i Mässa/Gudstjänst med de alternativ som finns i kyrkohandboken.

Om Mässa/Gudstjänst firas som huvudgudstjänst är momentet som helhet ett fast moment.

Anvisningar (textbilagan sidan 28)

BÖN OM FÖRLÅTELSE, FÖRLÅTELSEORD/LÖFTESORD, TACKBÖN alternativt ÖVERLÅTELSEBÖN

Fast moment i Högmässa i Samling eller i samband med Kyrkans förbön (se vidare anvisningar för Samling). I Mässa/Gudstjänst är momentet fakultativt och kan ersättas med Överlåtelsebön.

Om Mässa/Gudstjänst firas som huvudgudstjänst, ska Bön om förlåtelse med tillhörande Förlåtelse- eller Löftesord, alternativt Överlåtelsebön vara fasta moment.

Bön om förlåtelse (textbilagan sidan 37)

Fast moment i Högmässa, fakultativt moment i Mässa/Gudstjänst.

Om Mässa/Gudstjänst firas som huvudgudstjänst är momentet fast, alternativt kan Överlåtelsebön användas.

Kan förekomma här eller i samband med Kyrkans förbön, se sid. 61.

Förlåtelseord (textbilagan sidan 40)

G 2017:1
Bilaga 4

Förlåtelseord eller Löftesord är ett fast moment i Högmässa, ett fakultativt moment i Mässa/Gudstjänst.

Om Mässa/Gudstjänst firas som huvudgudstjänst är Förlåtelseord eller Löftesord ett fast moment, alternativt kan Överlåtelsebön användas.

Kan förekomma här eller i samband med Kyrkans förbön, se sid. 61. Kors-tecknande (+) kan förekomma.

Löftesord (textbilagan sidan 41)

Förlåtelseord eller Löftesord är ett fast moment i Högmässa, ett fakultativt moment i Mässa/Gudstjänst.

Om Mässa/Gudstjänst firas som huvudgudstjänst är Förlåtelseord eller Löftesord ett fast moment, alternativt kan Överlåtelsebön användas.

Kan förekomma här eller i samband med Kyrkans förbön. Om Gudstjänst leds av lekman och Bön om förlåtelse ingår ersätts Förlåtelseord av Löftesord (se ovan sid. 15, 22 och 24).

Tackbön (textbilagan sidan 42)

Tackbön, med föreslagen eller annan bön, är ett fast moment i Högmässa och fakultativ i Mässa/Gudstjänst efter Förlåtelseord eller Löftesord.

Om Mässa/Gudstjänst firas som huvudgudstjänst är Tackbön ett fast moment, alternativt kan Överlåtelsebön användas.

Överlåtelsebön (textbilagan sidan 43)

Fakultativt moment i Mässa/Gudstjänst. Alternativ till Bön om förlåtelse och Förlåtelseord eller Löftesord. Kan förekomma här eller i samband med Kyrkans förbön, se sid. 61. Momentet ingår inte i Högmässa.

Om Mässa/Gudstjänst firas som huvudgudstjänst, ska Överlåtelsebön, alternativt Bön om förlåtelse med tillhörande Förlåtelse- eller Löftesord vara fasta moment.

BÖN OM FÖRLÅTELSE, FÖRLÅTELSEORD/LÖFTESORD, TACKBÖN eller ÖVERLÅTELSEBÖN (textbilagan sidan 61)

Fast moment i Högmässa i Samling eller i samband med Kyrkans förbön (se sid. 63). I Mässa/Gudstjänst är momentet fakultativt och kan ersättas med Överlåtelsebön.

Om Mässa/Gudstjänst firas som huvudgudstjänst är momentet fast och kan ersättas med Överlåtelsebön

Bön om förlåtelse och Förlåtelseord/Löftesord kan istället infogas i Kyrkans förbön. Se vidare i Samling, sid. 37–44.

Samling

Kyrkostyrelsens förslag:

Gudstjänstutskottets förslag:

Högmässa, Mässa/Gudstjänst

INLEDNINGSORD, Anvisningstext till momentet (textbilagan sidan 31)

Inledningen, i Guds, den treeniges namn, är ett fast moment i Högmässa och Mässa/Gudstjänst.

Inledningsorden kan därefter formuleras med föreslagna ord eller med andra ord eller utgöras av introitus.

Den trinitariska formeln är ett fast moment i Högmässa och Mässa/Gudstjänst enligt något av alternativen nedan.

I Gudstjänst kan Inledningsordet inledas med läst eller sjunget Helig.

Inledningsordet kan utgöras av förkunnelse inför Bön om förlåtelse och Förblåtelseord.

Inledningsordet kan anknyta till bön eller bibelord i En liten bönbok och kyrkoårstexter i Den svenska evangelieboken.

Flera av de föreslagna inledningsorden kan sägas av församlingen gemensamt eller växelläsas.

INLEDNINGSORD, Anvisningstext till momentet (textbilagan sidan 32)

Fakultativ inledning i Gudstjänst (musik, se sid. 390–391). Fortsätter med inledningsord enligt nedan.

INLEDNINGSORD, inledande trinitarisk formel

Den allmänna gudstjänsten, samling (textbilagan sidan 31)

P/L: I (Guds:) Faderns och Sonens och den heliga Andens namn.

P/L: I Faderns och Sonens och den heliga Andens namn.

F: Amen.

eller

P/L: I Guds:

Faderns och Sonens och den heliga Andens namn.

F: Amen.

eller

P/L: I Guds, den treeniges, namn.

P/L: I Guds, den treeniges, namn.

F: Amen.

Påsknattsmässa (textbilagan sidan 118)

P/L: I (Guds:) Faderns och Sonens och den heliga Andens namn.

P/L: I Faderns och Sonens och den heliga Andens namn.

F: Amen.

eller

P/L: I Guds:

Faderns och Sonens och den heliga Andens namn.

F: Amen.

G 2017:1
Bilaga 4

Sjukkommunion (textbilagan sidan123)

P/L: I **(Guds:)** Faderns och Sonens och
den heliga Andens namn.

P/L: I Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

eller

P/L: I Guds:
Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

Dopgudstjänst (textbilagan sidan132)

P/L: I **(Guds:)** Faderns och Sonens och
den heliga Andens namn.

P/L: I Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

eller

P/L: I Guds:
Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

eller

eller

P/L: I Guds, den treeniges, namn.

P/L: I Guds, den treeniges, namn.

F: Amen.

Dop i krissituation (textbilagan sidan149)

P/L: I **(Guds:)** Faderns och Sonens och
den heliga Andens namn.

P/L: I Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

eller

P/L: I Guds:
Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

Bikt (textbilagan sidan155)

P/L: I **(Guds:)** Faderns och Sonens och
den heliga Andens namn.

P/L: I Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

eller

P/L: I Guds:
Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

Konfirmationsgudstjänst (textbilagan sidan 161)

P/L: I (Guds:) Faderns och Sonens och
den heliga Andens namn.

P/L: I Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

eller

P/L: I Guds:

Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

eller

eller

P/L: I Guds, den treeniges, namn.

P/L: I Guds, den treeniges, namn.

F: Amen.

Vigsलगudstjänst (textbilagan sidan 177)

P/L: I (Guds:) Faderns och Sonens och
den heliga Andens namn.

P/L: I Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

eller

P/L: I Guds:

Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

eller

eller

P/L: I Guds, den treeniges, namn.

P/L: I Guds, den treeniges, namn.

F: Amen.

Begravningsgudstjänst (textbilagan sidan 194)

P/L: I (Guds:) Faderns och Sonens och
den heliga Andens namn.

P/L: I Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

eller

P/L: I Guds:

Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

eller

eller

P/L: I Guds, den treeniges, namn.

P/L: i Guds, den treeniges, namn.

F: Amen.

**Begravningsgudstjänst av dödfött barn eller barn som dött vid späda
ålder** (textbilagan sidan 205)

G 2017:1
Bilaga 4

P/L: I (Guds:) Faderns och Sonens och
den heliga Andens namn.

P/L: I Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

eller

P/L: I Guds:
Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

eller

P/L: I Guds, den treeniges, namn.

eller

P/L: I Guds, den treeniges, namn.

F: Amen.

Gravsättning/Urnedläggning (textbilagan sidan 226)

P/L: I (Guds:) Faderns och Sonens och
den heliga Andens namn.

P/L: I Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

eller

P/L: I Guds:
Faderns och Sonens och den heliga
Andens namn.

F: Amen.

eller

P/L: I Guds, den treeniges, namn.

eller

P/L: I Guds, den treeniges, namn.

F: Amen.

INLEDNINGSORD 6 (textbilagan sidan 33)

Fjällens och det öppna landskapets Gud, skogarnas och den rika mångfaldens Gud, städernas och det pulserande livets Gud, i din närhet vill vi leva,	sjöarnas, havens och det pulserande livets Gud, du som är med oss där vi lever och bor, i din närhet vill vi vara,
i ditt namn vill vi be	

INLEDNINGSORD 7 (textbilagan sidan 34)

I begynnelsen skapade Gud himmel och jord.
Och Gud sa: Vi ska göra människor som är vår avbild, lika oss.
Och Gud skapade människan till sin avbild,
Till Gud avbild skapade han henne.
Som man och kvinna skapade han dem.
Och Gud såg att allt som han hade gjort var mycket gott.
Låt oss besinna att vi har vårt ursprung i Gud,
Att vi är skapade till att älska som han älskar,
och att Guds kärlek **har kommit** till oss och att Guds kärlek **möter oss** genom
genom Jesus Kristus. Jesus Kristus
Låt oss be (och bekänna):

INLEDNINGSORD 15 (textbilagan sidan 36)

Vi döps till gemenskap med Jesus Kristus,
med alla som genom tiderna
och över hela jorden
vill följa honom i liv och död,
med hopp om uppståndelse.
I dopet görs **ingen** skillnad **mellan** I dopet görs **inte** skillnad **på** människor
människor
Ingen är störst eller minst, först eller sist.
Alla är ett i Jesus Kristus.

Prefation och nattvardsbön

Kyrkostyrelsens förslag:

Gudstjänstskottets förslag:

NATTVARDSBÖN 3 (textbilagan sidan 86–87)

P: Lovad är du som bär och uppfyller universum **P:** Lovad är du, **Gud**, som bär och uppfyller universum
Lovad är du som i Jesu Kristi liv, död och uppståndelse
uppenbarar kärlekens djupaste hemlighet.
Den natt då han blev förrådd ...
... till min åminnelse.
F: Din död förkunnar vi, Herre,
din uppståndelse bekänner vi
till dess du kommer åter i härlighet.
P: Kom med din Ande **P:** **Gud**, kom med din Ande
Och gör oss delaktiga i din kärleks hemlighet.
Förvandla oss genom din Andes kraft
så att vi i våra liv
förverkligar din kärlek
och bereder Väg för ditt rike ibland oss.
Din är all ära och härlighet nu och i evighet.
F: Amen

NATTVARDARBÖN 6 (textbilagan sidan 90–91)

G 2017:1
Bilaga 4

P: Välsignad är du, allt levandes Skapare
Välsignad är du, Herre över rymd och tid.
Välsignad är du, alltings ursprung och mål,
du som är en fader och en moder du som är **som** en fader och en
för oss. moder för oss.

Du har kallat oss att vara dina medarbetare ...

(bönen fortsätter enligt kyrkostyrelsens förslag)

NATTVARDARBÖN 11 (textbilagan sidan 97)

P: Lovad är du, Gud,
som gör oss delaktiga
i din kärlek genom Jesus Kristus.
Den natt då han blev förrådd ...
... till min åminnelse.

F: Din död förkunnar vi, Herre,
din uppståndelse bekänner vi
till dess du kommer åter i härlighet.

P: Låt din Ande komma till detta P: **Gud**, låt din Ande komma till detta
bröd och vin. bröd och vin.

Förvandla oss och vår värld
så att din kärlek blir alltmer synlig ibland oss.
Låt din vilja ske och ditt rike komma.
Vi prisar och ärar dig nu och alltid.

F: Amen

NATTVARDARBÖN 14 (Ny)

Nattvardsbön G i kyrkohandbok 1986 Gudstjänstutskottets förslag:

P: (Ja,) Helig är du, **Herre** P: (Ja,) Helig är du, **Gud**
Hela skapelsen lovar dig,
du som ger liv åt allt.
Genom alla tider samlar du åt dig ett folk
och lovsången till din ära skall aldrig upphöra.
Kom med din Ande till oss
och dessa våra gåvor av bröd och vin
så att vi genom dem
får del av Kristi kropp och blod.
Den natt då han blev förrådd
tog han ett bröd, tackade,
bröt det och gav åt lärjungarna och sade:
Tag och ät.
Detta är min kropp
som blir utgiven för er.
Gör detta till min åminnelse.

Likaså tog han **kalken**, tackade Likaså tog han **bägaren**, tackade
och gav åt lärjungarna och sade:
Drick av den alla.
oss genom din Andes kraft

så att vi i våra liv
förverkligar din kärlek
och bereder väg för ditt rike ibland oss.
Din är all ära och härlighet nu och i evighet.

F: Amen

Denna **kalk** är det nya förbundet
genom mitt blod,

Denna **bägare** är det nya förbundet
genom mitt blod,

Som blir utgjutet för många, till syndernas
förlåtelse.

Så ofta ni dricker av den,
gör det till min åminnelse.

F: Din död förkunnar vi, Herre,
din uppståndelse bekänner vi
till dess du kommer åter i härlighet.

P: Vi firar inför dig, helige Fader,
åminnelsen av din Sons lidande och död,
uppståndelse och himmelfärd
och väntar hans återkomst i härlighet.
Gör oss till ett i kärleken,
så att vi kan vara Kristi kropp i världen
och uppenbara hans liv
till fred och läkedom för alla människor.
Din är äran och härligheten
från evighet till evighet.

F: Amen

BRÖDSBRYTELSEN (textbilagan sidan 101)

Kyrkostyrelsens förslag:

Gudstjänstskottets förslag:

P: Brödet som vi bryter är en delaktighet av Kristi
kropp.

F: Så är vi, fastän många, en enda kropp, ty alla
får vi del av ett och samma bröd

eller

P: Brödet som vi bryter ger oss gemenskap med
Kristi kropp.

F: Så är vi, fastän många, en enda
kropp, **ty** alla får vi del av ett och
samma bröd.

F: Så är vi, fastän många, en enda
kropp, **för** alla får vi del av ett och
samma bröd.

Sändningen

Kyrkostyrelsens förslag:

Gudstjänstskottets förslag:

Den allmänna gudstjänsten (textbilagan sidorna 21, 23 och 25)

SÄNDNING moment i valfri ordning

SÄNDNING moment i valfri ordning,
dock ska en psalm ingå

Psalm eller Lovprisning/Benedicamus

Lovpsalm eller Lovprisning/Benedicamus

Välsignelsen

Sändningsord

Psalm och/eller Avslutande musik
(Postludium) (om inte Psalm förekommit vid
Lovprisning)

Psalm (om inte Psalm förekommit vid
Lovprisning)

Avslutande musik (Postludium)

Anvisningar (textbilagan sidan 30)

Momenten i Sändning kan förekomma i valfri ordning.

Momenten i Sändning kan förekomma i valfri ordning, dock ska en psalm ingå

Sändning (textbilagan sidorna 109 och 112)

S. 109

*PSALM eller LOVPRISNING/-
BENEDICAMUS

*LOVPSALM eller LOVPRISNING/-
BENEDICAMUS

S. 112 (momentet)

PSALM OCH/ELLER AVSLUTANDE
MUSIK (POSTLUDIUM)

PSALM
AVSLUTANDE MUSIK (POSTLUDIUM)

S. 112 (anvisningstexten)

Fakultativt moment. Avslutande psalm
kan förekomma, om inte psalm
förekommit vid Sändningens
Lovprisning

Gudstjänsten kan avslutas med psalm (om
inte psalm förekommit tidigare i
Sändningen) och/eller Avslutande musik.
Utgångsprocession kan förekomma.

Julotta (textbilagan sidan 114)

SÄNDNING moment i valfri ordning

PSALM eller LOVPRISNING/BENE-
DICAMUS

LOVPSALM eller LOVPRISNING/BENE-
DICAMUS

VÄLSIGNELSEN

*VÄLSIGNELSEN

PSALM

AVSLUTANDE MUSIK

SÄNDNINGSORD

Långfredagsgudstjänst

Kyrkostyrelsens förslag:

Gudstjänstutskottets förslag:

TREDJE LÄSNINGEN (textbilagan sidan 116)

Läsningen kan inledas med orden:

P/L: Upplyft/öppna era hjärtan till/för Gud och hör
dagens heliga evangelium. Så står skrivet i ...

eller

P/L: Vår Herres Jesu Kristi lidande enligt
evangelisten ...

Påsknattsmässan

Kyrkostyrelsens förslag:

Gudstjänstutskottets förslag:

Påsknattsmässans anvisningstext (textbilagan sidan 118)

Den föreslagna ordningen för Påsknattsmässa utgår från Högmässa och Mässa, se från sid. 31. Påsknattsmässan kan gestaltas på olika sätt utifrån påskens tema.

Detta är ett förslag på hur påsknattsmässan kan gestaltas med utgångspunkt i Högmässa och Mässa.

I påsknattsmässa ingår doppåminnelse som ett fakultativt moment.

Anvisningstexten till momentet Påskrop (textbilagan sidan 119)

Påskropet

Påskropet kan placeras här eller på annan plats och

kan upprepas flera gånger

Sjukkommunion

G 2017:1
Bilaga 4

Kyrkostyrelsens förslag:

Gudstjänstutskottets förslag:

Bön om förlåtelse

F: Jag bekänner inför dig, helige och rättfärdige Gud,
att jag har syndat med tankar, ord och gärningar.
Jag har inte älskat dig över allting, inte min nästa som mig själv.
Genom min synd är jag skyldig till mer ont än jag själv förstår och har del i världens bortvändhet från dig.
Därför ber jag om hjälp att se och bryta med mina synder.
Förlåt mig för Jesu Kristi skull.

F: Barmhärtige Gud,
förlåt mig mina synder (som jag tyst bekänner ...).
P: Möt oss med din nåd.
F: I Jesu Kristi namn.

eller

F: Barmhärtige Gud,
förlåt mig mina synder (som jag tyst bekänner ...).
P: Möt oss med din nåd.
F: I Jesu Kristi namn.

eller

F: Jag bekänner inför dig, helige och rättfärdige Gud,
att jag har syndat med tankar, ord och gärningar.
Jag har inte älskat dig över allting, inte min nästa som mig själv.
Genom min synd är jag skyldig till mer ont än jag själv förstår och har del i världens bortvändhet från dig.
Därför ber jag om hjälp att se och bryta med mina synder.
Förlåt mig för Jesu Kristi skull.

Förlåtelseord

P: Till dig som ber om dina synders förlåtelse
säger jag på Jesu Kristi uppdrag:
Du är förlåten.
I (Guds:) Faderns och Sonens (+)
och den heliga Andens namn.
F: Amen.

P: (I kraft av Guds ord och löfte, och för Jesu Kristi skull, är det fast och visst att Gud av nåd förlåter dig alla synder.)
På Jesu Kristi uppdrag säger jag dig:
dina synder är dig förlåtna
i (Guds:) Faderns och Sonens (+)
och den heliga Andens namn.
F: Amen.

Dop och konfirmation

Kyrkostyrelsens förslag:

Gudstjänstskottets förslag:

DOP Anvisningar (textbilagan sidan 130)

Doptal ingår i dopgudstjänsten (kan utelämnas **utifrån pastoral hänsyn**). Doptal ingår i dopgudstjänsten. Doptal kan utelämnas **vid dop i krissituation**.

INLEDNINGSDORD (textbilagan sidorna 132–133)

/.../

eller

Vi döps till gemenskap med Jesus Kristus,
med alla som genom tiderna
och över hela jorden
vill följa honom i liv och död,
med hopp om uppståndelse.

I dopet görs **ingen** skillnad **mellan** män- I dopet görs **inte** skillnad **på** människor
niskor

Ingen är störst eller minst, först eller sist.

Alla är ett i Jesus Kristus

eller

/.../

eller

I dopet möter Gud oss för att vi ska leva i gemenskap med Kristus. Därför sände han sin Son, Jesus Kristus för att rädda oss från det onda. Genom dopet föder han oss till nytt liv, för oss in i sin kyrka och till ett liv i förening med honom. Det gör Gud med detta/dessa barn/dig/er som idag ska döpas.

FRÅGA TILL KONFIRMANDERNA (textbilagan sidan 163)

Jesus säger: Jag är med er alla dagar till tidens slut.

Konfirmationen **påminner oss om** Guds löfte i dopet. Konfirmationen **bekräftas för oss** Guds löfte i dopet.

Vi sänds vidare i livet,
kallade att vara Jesu Kristi lärjungar.
Vill ni konfirmeras och leva i Kristi världsvida kyrka?

eller

Konfirmationen **påminner oss om** Guds löfte i dopet. Konfirmationen **bekräftas för oss** Guds löfte i dopet.

Vi får bekänna vår kristna tro,
be om den heliga Andens ledning
och sändas vidare i livet,
kallade att vara Jesu Kristi lärjungar.
Vill ni konfirmeras och leva i Kristi världsvida kyrka?

SÄNDNINGSDORD TILL KONFIRMANDERNA

SÄNDNINGSDORD TILL DE NYKONFIRMERADE

P: (Kära vänner/konfirmander)

P: (Kära vänner/nykonfirmerade)

Ni är kallade att följa Jesus Kristus
vara hans medarbetare
och göra Guds vilja synlig i världen.
Inför en okänd framtid
är ni omslutna av Kristi kärlek
och församlingens förböner.
Gud sviker aldrig.
I Guds ord, nattvarden och bönen

*(bönen fortsätter enligt något av Kyrkostyrelsens
förslag på sidorna 167 eller 168)*

och i kyrkans gemenskap och i församlingens gemenskap
får ni stöd i livet.
Lev öppna för Guds Ande,
så att ni varje dag tar emot vägledning och
hopp.
I (Guds:) Faderns och Sonens (+) och den
heliga Andens namn

F: Amen

eller

P: (Kära vänner/konfirmander)

P: (Kära vänner/nykonfirmerade)

Ni är kallade att följa Jesus Kristus.
Ni är burna av hans kärlek
och får hämta kraft i Guds ord, nattvarden och
bönen.
Lev öppna för Guds Ande,
så att ni varje dag tar emot vägledning och
hopp.
I (Guds:) Faderns och Sonens (+) och den
heliga Andens namn.

F: Amen

TAL TILL KONFIRMANDERNA
Anvisningstexten till TAL TILL ...

TAL TILL DE NYKONFIRMERADE

Tal till konfirmanderna,

Tal till de nykonfirmerade

här eller efter Predikan eller efter förbönen (vid
Konfirmationsmässan) alternativt efter Herrens bön
(vid Konfirmationsgudstjänsten) eller före
Välsignelsen.

FÖRBÖN

P/L: Gud, vi ber för den värld du har skapat.
Vi ber att varje människa ska kunna se
sammanhang och mening.

Vi ber för **konfirmanderna**,
(för NN, NN, ...)
som du mött i dopet och följer i livet
Var med dem och led dem.
(bönen fortsätter enligt kyrkostyrelsens förslag).

(textbilagan sidan 171)

TAL TILL KONFIRMANDERNA

TAL TILL DE NYKONFIRMERADE

Anvisningstexten till TAL TILL ...

Tal till **konfirmanderna** här eller efter Predikan eller i samband med förbönen (vid Konfirmationsmässan) alternativt efter Herrens bön (vid Konfirmationsgudstjänsten).

Tal till **de nykonfirmerade**

Konfirmation i Den allmänna gudstjänsten (textbilagan sidan 175)

3. Med hjälp av präst /.../

Tal till **konfirmanderna** kan infogas i samband med förbönen eller före Välsignelsen.

Tal till **de nykonfirmerade** kan infogas i samband med förbönen eller före Välsignelsen.

Vigsel

Kyrkostyrelsens förslag:

Gudstjänstskottets förslag:

Vigselns anvisningstext (textbilagan sidan 176)

I vigselgudstjänsten ingår minst två psalmer.
Psalternas placering är flexibel.

Vid enkel vigsel med endast två vittnen kan psalmerna utgå.

Vigseltal ingår alltid i **vigselgudstjänsten och** föreslås förekomma

Vigseltal ingår alltid i **vigselgudstjänst. Vigseltalets placering är fri men** föreslås förekomma

efter Bibelläsning, efter Tillkännagivandet eller före, alternativt efter, Välsignelsen.

...

Vigsel och dop kan ske i samma gudstjänst, se sid. 189.

Vid vigsel under särskilda förhållanden, såsom när ett gemensamt boende inte är möjligt eller när en av parterna är döende, får pastoralt motiverade ändringar i inledningsorden göras.

Äktenskap kan ingås genom borgerlig vigsel eller enligt annan ordning.

BIBELLÄSNING

Så bekräftade Jonatan åter sin kärlek till David med en ed, ty han älskade honom lika högt som sitt eget liv. När han gått

reste sig David från sitt gömställe vid kullen och föll ner med ansiktet mot jorden och hälsade Jonatan tre gånger. De kysste varandra under tårar och till slut grät David våldsamt. Då sade Jonatan till honom: ”Farväl. Vi båda har svurit varandra en ed i Herrens namn: Herren ska vaka över förbundet mellan mig och dig och mellan våra efterkommande för all framtid.”

1 SAM 20:17, 41–42

Begravning

Kyrkostyrelsens förslag:

Gudstjänstuskottets förslag:

Begravningens anvisningstext

s. 193

Om någon avlidit och redan kremerats, Om kremation redan skett,
så att begravningsgudstjänsten sker med urna,
används överlåtelsebön med korstecknande.

Kyrkomötet
Kyrkorättsutskottets yttrande 2017:14y

Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I

Till Gudstjänstutskottet

Kyrkorättsutskottets yttrande över utskottets förslag över ändringar i 18 kap. 6 § och föreslagen lydelse av 18 kap. 6 a § i kyrkoordningen.

Gudstjänstutskottets förslag till ändringar utgår från kyrkostyrelsens förslag till lydelse av ovan nämnda bestämmelser i kyrkostyrelsens skrivelse KsSkr 2017:6. Kyrkorättsutskottet har uppfattat utskottets förslag till ändringar enligt följande.

Nuvarande lydelse (kyrkoordningen)

Gudstjänstutskottets förslag

6 §

I huvudgudstjänsten får vid ett visst tillfälle eller under en viss tid användas någon annan gudstjänstordning *eller musik* än den som ingår i *Den svenska kyrkohandboken* och andra psalmer eller församlingssånger än de som ingår i *Den svenska psalmboken*.

Beslut om detta fattas av kyrkoherden efter samråd med församlingens präster och kyrkomusiker och efter medgivande av *kyrkorådet* eller *församlingsrådet*. Ett sådant beslut ska genast anmälas till domkapitlet.

Om det finns särskilda skäl får domkapitlet ändra eller upphäva kyrkoherdens beslut.

I huvudgudstjänsten får vid ett visst tillfälle eller under en viss tid användas någon annan gudstjänstordning än den som ingår i kyrkohandboken, *med undantag av måltidens texter*, och andra psalmer eller församlingssånger än de som ingår i psalmboken.

Beslut om detta fattas av kyrkoherden efter samråd med församlingens präster och kyrkomusiker och efter medgivande av *församlingens kyrkoråd* eller *församlingsråd*. Ett sådant beslut ska genast anmälas till domkapitlet.

6 a §

I huvudgudstjänsten får till kyrkohandbokens texter användas annan musik än den som ingår i kyrkohandboken.

Beslut om detta fattas av kyrkoherden efter samråd med församlingens präster och kyrkomusiker och efter medgivande av församlingens kyrkoråd eller församlingsråd. Ett sådant beslut ska anmälas till domkapitlet. Om det finns särskilda skäl får domkapitlet ändra eller upphäva kyrkoherdens beslut.

Kyrkorättsutskottet har ur kyrkorättslig synpunkt inget att erinra mot de av utskottet föreslagna ändringarna i 18 kap. 6 § i kyrkoordningen.

Vad gäller utskottets förslag till lydelse av 18 kap. 6 a § i kyrkoordningen menar Kyrkorättsutskottet att den av utskottet tillförda sista meningen i stället bör utformas som ett nytt sista stycke i bestämmelsen i regelteknisk konsekvens med hur bestämmelsen i 18 kap. 6 § är utformad. Kyrkorättsutskottet har därutöver inget att erinra mot den av utskottet föreslagna ändringen. Kyrkorättsutskottet föreslår således att 6 a § i stället ges följande utformning.

6 a §

I huvudgudstjänsten får till kyrkohandbokens texter användas annan musik än den som ingår i kyrkohandboken.

Beslut om detta fattas av kyrkoherden efter samråd med församlingens präster och kyrkomusiker och efter medgivande av församlingens kyrkoråd eller församlingsråd. Ett sådant beslut ska anmälas till domkapitlet.

Om det finns särskilda skäl får domkapitlet ändra eller upphäva kyrkoherdens beslut.

Uppsala den 6 oktober 2017

På Kyrkorättsutskottets vägnar

Anders Roos, ordförande

Migelle Wikström, sekreterare

Beslutande: Anders Roos, ordförande, Jerry Adbo, Maria Lagerman, Sten-Arne Burman, Christina Andersson, Björn Andersson, Berit Bornecrantz Dias, Gunvor Torstensson, Boel Johansson, Sven Esplund, Suzanne Fredborg, Gunilla Blom, Ingrid Smittsarve, Peder Fohlin och Carl Seved Tigerhielm.

Övriga närvarande vid beslutstillfället: Jenny Thor, Sebastian Clausson, Manilla Bergström, Sofia Särdaqvist, Hans Weichbrodt, Claes-Johan Bonde, Christina Blomqvist, Asta Matikainen Lecklin, Mikael Eskilandersson och Birgitta Sedin.

Biskop Åke Bonnier har deltagit i utskottets överläggningar.